

Lesser-Used Languages in the New Member States of the EU

*Collection of speeches
of the SlovBLUL conference held in Šamorín,
7–9. October, 2005*

**Slovakian Bureau
for Lesser-Used
Languages**

Lesser-Used Languages in the New Member States of the EU

Collection of speeches of the SlovBLUL conference held in Šamorín,
7 – 9. October, 2005

Lesser-Used Languages in the New Member States of the EU

EDITOR: MYRTIL NAGY

Collection of speeches of the SlovBLUL conference held in
Šamorín, 7 – 9. October, 2005

Slovakian Bureau for Lesser-Used Languages, Šamorín
European Bureau for Lesser-Used Languages, Dublin
2006

Translation and language editing:
Kálmán Petőcz
Dr. Davyth A. Hicks

The conference and the publication were supported by the European
Commission DG Education and Culture.

© Slovakian Bureau for Lesser-Used Languages, Šamorín 2006
© European Bureau for Lesser-Used Languages, Dublin 2006

ISBN 80-969511-0-6

Content

Foreword	7
EBLUL – a Brief Overview <i>NEASA NÍ CHINNÉIDE</i>	9
1. Language Policy in the EU	
Caring for Europe's Language Diversity <i>JÁN FIGEL</i>	15
Speech of Mr. Pál Csáky, the Deputy Prime Minister of the Slovak Republic for European Affairs, Human Rights, and Minorities <i>PÁL CSÁKY</i>	19
Language Model From Switzerland: Standard For Language Policy in EU? <i>KÁLMÁN PETŐCZ</i>	23
The European Union and the Minorities – Latest Developments <i>ELEONÓRA SÁNDOR</i>	31
2. Situation of Minority and Regional Languages in Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia	
Ethnic Structure of the Czech Republic and the Issue of Ethnicity <i>LEOŠ ŠATAVA</i>	39
Situation of Lesser Used Languages in V4 Countries – With Special Attention To Hungary <i>BORIS BEKIC</i>	45
Legislation on Usage of Lesser Used Languages in Poland <i>JULITA A. RYBCZYŃSKA</i>	51
National Minorities in Slovakia 15 Years after the “Velvet Revolution” <i>LÁSZLÓ A. NAGY</i>	57
Usage of Minority Languages in Slovakia Before and After 1989 <i>ŠTEFAN ŠUTAJ</i>	61

Slovenia: Nation, Culture and Language <i>LUCIA RODEGHIERO</i>	67

3. Legal Aspects of Usage of Minority and Regional Languages in Czech Republic, Hungary, Slovakia and Slovenia

Legal Status of the Usage of Minority Languages in the Czech Republic <i>JOZEF GÁFRIK</i>	77

Usage of Minority Languages in Public Life in Hungary: a Review of Legislation and Practice <i>KATALIN DEÁK</i>	85

The Public Use of Minority Languages in Slovakia – Opportunities and Problems <i>GIZELLA SZABÓMIHÁLY</i>	91

The Position of Minority Languages in Slovenia: Legal Aspects and Everyday Practice <i>DR. SONJA NOVAK – LUKANOVIČ</i>	95

Foreword

Unified Europe is opening many opportunities for its members, i.e. for all of us that we have not had so far in our lives and that our elders never had in theirs. However, the opportunity has two dimensions: it might be utilised or bartered away. Common Europe means also unity of diversity, cooperative complex of several values, opinions, cultures and of course languages. If we would like to preserve this wealth that we own at the present, we must not forget that elements of this heritage, which are by quantity are smaller, but unquestionably important for us all because of their quality.

This is the reason why our conference was dedicated to lesser-used languages; first of all to minority and regional languages, to analyses of their social and legal background and to their opportunities and future.

Most Europeans agree with the idea that an integrated Europe must not become one culturally homogenous entity. However in the stating of the answer to the question: How to achieve this? there is a big discrepancy. Events, such as this conference, open the door for public discussions on the aforementioned problems and helps to find the answer to this serious question.

A united Europe must be built on agreement of all of the citizens. It is well known from the history of the modern democracies that support of the citizens depends on common agreement. But from history we also know that the field for development of common agreement never comes into existence just spontaneously. This field must be generated by public discussion in which every interested person has space for their own and independent opinion. Participants of the discussion are able to consciously find the common consent.

Sense for tolerance and the consensus belongs to the most important political and cultural esteems of Europeans. Without these esteems the process of integration would not be possible. Without these esteems our

continent would be lost in constant conflicts. It also depends on us to find the way of tolerance and consensus in questions of language diversity. It is our goal to build a world of peace in this area.

Thus, the motive for this conference was unquestionably great. Every event, where politicians, experts and people interested in the topic are put together and have the opportunity to discuss such questions, can be a big step forward.

László Öllös,
president of the Slovakian Bureau for Lesser-Used Languages

Ms Neasa Ní Chinneide, MA, Higher Diploma in Education. Has had a career as a broadcaster and television producer, mainly in the current affairs area. She is trained as a historical geographer and has a strong interest in language and multilingualism. Since 2005 she is the President of the European Bureau for Lesser-Used Languages.

Neasa Ní Chinnéide

EBLUL – A Brief Overview

EBLUL, the **European Bureau for Lesser Used Languages**, was founded in 1982. It soon became recognised as an institution of substance in the field of promoting autochthonous regional languages and has expanded its' remit to include smaller state languages – many of which share common issues today. Little could we have envisaged then the successful widening of the European Union to include all of the countries which now are proud members since the 2004 enlargement, and it is a great privilege for EBLUL to be here in the Slovak Republic creating an opportunity in open forum to freely discuss aspects of language legislation, publishing and other matters which are relevant to the language communities in the countries of central Europe today.

The Bureau has close working relations with the European Union. It enjoys consultative status with the Council of Europe, special consultative status with the UN Economic and Social Council (ECOSOC), operational relations with UNESCO, and working relations with the OSCE . It has worked towards the formulation and implementation of the EU Charter for Regional and Minority Languages, and contributed towards the formulation of preamble to the EU Constitution. It is represented through **Member State Committees** which are state-based companies in their own right- in nineteen states of the EU; these are Austria, Belgium, the Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Italy,

Ireland, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Slovakia, Spain, Sweden and the United Kingdom. These Member State Committees are representative of cultural, linguistic and other actors in the area of languages, including development bodies, the media and education. The Council of EBLUL is made up of representatives of the Member State Committees; these elect the Board of the organisation which is currently composed of eight members.

Since its' inception, the Bureau has sought to be a strong and independent voice. It has sought legal and political support and funding at European, state, regional and local level in order to carry out projects in the lesser-used languages. With a funding base of contributions from a range of member states and from the EU Commission, it has engaged in the publication of material about those languages, as well as dissemination of material and the exchanges of information and experience among the groups active in promoting them. It has been responsible for the commissioning of major works relating to individual languages and topics such as broadcasting in lesser-used languages, and has produced a **Vade Mecum** which is a guide to international documents pertaining to these languages. It has also contributed to research and devised documents relating to the funding available at EU level for lesser-used languages.

The advent of the internet has of course been a big opportunity to promote better networking among the language communities; the **EBLUL website** has developed in this current 2005 Work Programme; it now has an intra-web facility for members as well as the general information on the public site. This is an important addition as the member state network becomes larger, and is designed to contribute to accessing partners for projects as well as to general information sharing and discussion. The Member State Committees also pursue the work of EBLUL within their own states, organising seminars, disseminating information and engaging in other actions as appropriate to their own language communities.

The **Eurolang** news service, founded in 2000, has become a key instrument of informing people of current developments in the language area, and is important for the communities themselves and for policy-makers who wish to follow issues relating to autochthonous languages in Europe. It is a specialist niche news agency covering topics related to lesser used languages, linguistic diversity and national minorities for a constituency which represents some 46 million speakers. With a network of stringers contributing from many countries, it covers issues often ignored in the majority press, and it is used by both the public, academia and policy-makers to be better informed about minority issues as they arise. It reports on the EU institutions, whose decisions and actions may affect language communities across Europe; these include in particular reports from the

Commission, the EU Parliament, the Committee of the Regions and other committees and meetings whose decisions may have a bearing on language policy.

A major feature of the Work Programme is the **Partnership for Diversity Project (PfD)**, which was established in 2000 with the aim of involving the regional and local authorities in the EU in information sharing at an annual forum. The Forum is fully –funded in the region in which it occurs. Locations have included Dublin, Palma de Mallorca, Helsinki, Flensburg and Gorizia and themes have been diverse, including bilingual cities and the added value to society of the lesser used languages. Each Forum produces a publication, and the contacts made frequently lead on to other projects. One such project features in our current Work Programme, in the form of a multi-state examination of best practise in the implementation of language legislation. Arising from the Helsinki PfD forum, it led first to a co-operation between Ireland and Finland called **Act to Action**, and now has a wider focus including Wales and other areas. The results should be of interest to legislators in all of the member States, and represent an important synergy between projects which is an example of the EBLUL network in action.

As we approach the end of the current funding programme of the EU, it is important that we seek to find ways in which the important networking resource that is EBLUL capitalises on the work of over twenty years. If we look at the place EBLUL occupies in the spectrum, we see that it links both the professional linguistic sector such as Institutes, the Language Boards, and civil society where the daily interactions governing the use and survival of languages actually occur. It was instrumental in setting up the **Mercator Centres**, and initiated the joint meeting of Language Planning Boards whose remit is within their own states. Representing the voice of all of the languages of Europe in a meaningful linguistic diversity is as important now as it ever was. The debate has changed since the inception of EBLUL, primarily as the common challenges formerly faced by regional and minority languages are now shared by many state languages as well.

The giving of a voice to all is an important part of a sense of shared citizenship for the European Union, and valuing the European ideal is an important facet of the road ahead.

1. Language Policy in the EU

***Ján Figel'**, Commissioner for Education, Training, Culture, and Multilingualism from 2004. From 1998 till 2003 was Chief Negotiator of the SR for negotiations on the accession of Slovakia to the EU. As a commissioner he develops idea of preserving and enhancing Europe's cultural diversity in the various fields.*

Ján Figel'

Caring for Europe's Language Diversity

Distinguished guests, Ladies and Gentlemen,

The role of **the EU in education and culture in general is to supplement action** by Member States, not to replace it. We use our limited resources to encourage and support national and regional authorities. This is the aim of the Commission's actions contained in our Action Plan on promoting language learning and linguistic diversity for 2004–2006.

Promoting language learning and linguistic diversity means encouraging the **teaching and learning of the widest possible range of languages** in our schools, universities, adult education centres and enterprises. It also means making sure that our **language teachers are trained to the highest possible standards**.

As regards the **so-called minority language communities**, we would encourage our monolingual fellow-citizens to follow their example; indeed many of their members already speak three languages.

In line with the principles of the European Charter on Regional and Minority Languages of the Council of Europe, we encourage Member States to assist those language communities with dwindling numbers of native speakers.

The Commission offers many forms of support to a language-friendly Europe through the Socrates and Leonardo da Vinci programmes. I hope that the Lifelong Learning Programme that replaces Socrates and Leonardo from 2007 will offer new kinds of support for language learning and linguistic diversity.

The European Commission's policy in favour of regional and minority languages **is over 20 years old now**. During that time, the **Commission funded around 1500 projects** to safeguard and **promote 'regional' and 'minority' languages**.

A wide range of European regional and minority languages benefited from European funding to develop local projects aiming to direct language promotion. **The total budget spent amounts at around 40 million**. As early as 1982, we helped establish the European Bureau for Lesser Used Languages.

In this connection, I should also mention the **Mercator Centres Network** and their good work on regional and minority languages in the fields of legislation, education and the media.

Many of the activities of EBLUL are in accordance with broader EU objectives. One of these is the Partnership for Diversity project – which the Bureau is running since 2000 – that builds on a network of regions, cities and independent organisations across Europe.

I must say that the **activities of EBLUL have greatly contributed to promoting awareness of regional and minority languages**. And I am pleased to see that the Bureau is expanding to the new Member States.

An extended edition of the Euromosaic report on regional and minority languages has been published on the Europa website this year. The study now covers the ten new Member States and includes reports of each language community.

Ladies and Gentlemen,

Let me highlight for you a **couple of interesting projects, supported by the European Commission**, aimed at to the promotion of regional and minority languages.

The first one is called "ADUM: working together to promote regional and minority languages in Europe". By the end of 2005 it will offer a multilingual website to inform and assist minority language communities about opportunities to co-operate with the EU.

The second is being developed by the Network of European Language Planning Boards. It will analyse and share best practices in four priority domains: language transmission, information technology, immersion edu-

cation and marketing. A website will be set up by the end of January 2006 on each of these aspects.

In addition, the Socrates and Leonardo da Vinci programmes can also promote linguistic diversity. Through these programmes, the Commission invests in projects that include school exchanges, language assistantships, teacher training and awareness-raising initiatives.

As to the future, **it is our intention that the new Lifelong Learning Programme supports projects for all languages**, and not just those that have an official status within the European Union. In effect, the promotion of language learning and linguistic diversity is a specific objective of the new programme.

To conclude, I have the pleasure to announce that **the Commission will organise a conference to promote cooperation on regional and minority languages in education**.

The conference will take **place in Brussels on the 27 and 28 April 2006**. Its main theme will be the relevance of regional and minority languages in language education. Its goal is promoting co-operation among education and training systems.

Ladies and Gentlemen,

Multilingualism is part of what makes the European Union what it is; the peaceful co-existence of people from many different cultural and language communities is an integral part of our process of integration.

The role of the Commission is to fully respect and promote Europe's multilingual nature, in order to bring the EU closer to the citizen and make it more transparent, legitimate and efficient.

Our role is also to encourage public authorities across Europe to promote language learning to the benefit of the economy and for the personal fulfilment of citizens.

I know we can count on your support in this task.

Thank you.

Mr. Figeľ and Mr. Csáky at the press conference
Páni Figeľ a Csáky na tlačovej konferencii

Pál Csáky at present is the Deputy Prime Minister of the Slovak Republic for European Affairs, Human Rights, and Minorities. Was one of the initiators of founding the Slovakia Bureau for Lesser-Used Languages. As a politician in colours of the Party of the Hungarian Coalition he places emphasis on minorities' cultures and language issues.

Speech of Mr. Pál Csáky, the Deputy Prime Minister of the Slovak Republic for European Affairs, Human Rights, and Minorities

Mr. Chairman, Mr. Commissioner, Ladies and Gentlemen,

Allow me first of all to express my thanks for the invitation to this conference. I would like to underline by my personal presence how important I consider the fact that this conference, as well as other activities of EBLUL, take part in Slovakia. The Government regards the Slovak Republic as a multiethnic country – this is also the reason, why we provide financial support to the activities of EBLUL in Slovakia. We are also prepared to engage in a dialogue with the representatives of the FORUM Institute on any aspects of policies concerning national minorities or language use. We are convinced that by such a dialogue we will contribute to handling the issue of language diversity within the European Union.

The European space has since time out of mind been a multiethnic, multicultural space. After what I have learned from studying European history and from discussions with psychologists, I came to a conviction that a person who has been raised in a multilingual, multicultural environment has

better chances to become more creative and more open towards the world. A man that can speak several languages and understands several cultures is able to better position himself and his own ideas in reality, and the degree of his empathy will be higher. Such a person will not generate problems; rather he would be more prepared to anticipate them or contribute to their solution.

Of course, we should have in mind that language and culture are precious values themselves. I am personally convinced that even the least used languages and the least numerous cultures are an enrichment of the broad European linguistic and cultural spectrum, and all of them shall be given the chance to survive. In Great Britain energy and means have been found to revitalize the Welsh language, and, if it is possible to preserve the language and culture of the 17, 000 Ladin community in South Tyrol, I am of the opinion, Mr. Commissioner, that it is high time to reconsider the European strategy of preserving languages and cultures that are truly endangered. Big nations and big cultures will find means and powers to promote their own values, however, small cultures that in many cases do not have their own state, are not able to realize this task on their own, with any outside support. I believe that the European Commission should play a more active role in this field.

Personally, I am a supporter of multilingualism. I believe that every citizen of the European Union should be able to use at least 3 languages. The first language should be, as a matter of course, the mother tongue, or a regionally important language. In the case of persons belonging to a national minority, the second language should be naturally the language of the state. In the case of persons belonging to the major nation, the second language could be a regionally frequently used language and/or the language of the national minority with whom they inhabit a common region. And, as a matter of course, everyone should know at least one major European language, i.e. one of the world languages.

The Government of the Slovak Republic recognizes 12 national minorities on the territory of the Slovak Republic. When we ratified the European Charter on Regional or Minority Languages, we defined the precise scope of use of 10 minority languages (the Moravian minority uses the Czech language, the Jewish minority wished that their language would not be listed among minority languages). These languages, however, are not classified in the same category, because of two reasons: firstly, we were forced to consider the numerical size of the respective minorities, and secondly, we had to differentiate between the languages on the basis of their degree of maturity as well. The development of the Hungarian, Czech, Polish, Ukrainian, German, Croatian and Russian languages is taken care of in Academies of Sciences of their respective mother nations, while in the case of the Ruthenian language the situation is a little bit different. Moreover, although it is true that the Slovakian Law on the Use of Minority

Languages recognizes the Roma language as the second official language in 64 communities of the Slovak Republic, it would be still quite problematic to issue an official verdict in this language. At this place, I have to admit, that we are in some delay with the implementation of the Charter on Regional or Minority Languages. The biggest obstacle in this respect is the existence of the Law on State Language, reminiscent of 19th century philosophy and intrusively declaring the hegemony of the Slovak Language in a society that is multiethnic. An elegant solution of this contradiction would be the abrogation or a significant revision of the law. However, because of the political sensitivity of this issue, such a development does not seem feasible at the moment.

Ladies and Gentlemen,

I have tried to outline my views, as the Chairman of the Governmental Council for National Minorities and Ethnic Groups, on the topic of your conference. I am convinced that this conference can duly contribute to the handling of the above-mentioned problems in the European area. I wish you a pleasant stay here, in Šamorín, and a fruitful continuation of your dialogue. Thank you for your attention.

Ms Chinneide, president of the EBLUL and Mr. John McIntyre, vice-president of the EBLUL at the conference

Pani Chinneide, prezidentka EBLUL a pán John McIntyre, viceprezident EBLUL

Kálmán Petőcz is a former Permanent Representative of Slovak Republic to the United Nations Office at Geneva. Besides politics he dedicates himself to policy analyses and studies.

Kálmán Petőcz

Language Model from Switzerland: Standard for Language Policy in EU?

Mr. Chairman of SLOVLUL, Mr. Deputy Prime Minister, Mr. Commissioner, Madame Chairperson of EBLUL, Excellencies, Ladies and Gentlemen,

It is an honour for me to participate in this opening panel of the conference, together with so many illustrious guests and to speak about such an important topic, which belongs to the portfolio of the first European Commissioner from the Slovak Republic.

You could raise the question what is the connection between my former position and the theme of today's conference? In the United Nations there are only six official languages, political considerations played a decisive role in their selection and, far from all nations of the world can speak up in the U.N. in their own mother tongue. Switzerland, on the territory of which Geneva is situated, is not even a member of the European Union ... Studying the Swiss model can, however, still be inspiring and interesting in the effort of outlining European language policy. I would like to briefly refer to this relationship in my contribution.

At the outset, I would like to mention that already in the process of preparations for this conference and while working on my own paper, I ran into

those two aspects of multilingualism that Commissioner Figel¹ several times stressed in his public speeches. One side of the coin is the aspect of individual rights, of preserving one's cultural identity and of interpersonal relations. In this regard, the European Union rightly puts emphasis on the mother tongue as the starting line of individual perception and rightly calls for respect towards the mother tongues of other nations as a sign of equality of all citizens of the Union.¹

It is evident that there is a discrepancy here, since not all mother tongues of the Union's citizens are official languages of the Union and, on the other hand, not all mother tongues of citizens of respective members of the Union are official languages in those states where these citizens live. The initiative of EBLUL to deal with the issue of the lesser used languages in the European Union as well as the initiative of the national committees of EBLUL in the EU's new member states are hence laudable and important, because they are looking for answers to the problems of democratic deficit, equality of rights and cultural identity.

The other coin of multilingualism is the efficiency of institutional relations and the effectiveness of communication. The highest level of efficiency is achieved in a communication where the partners understand each other without the assistance of a mediator (interpreter) and, where they can speak in their own mother language (or a language they know best.) Taking the principles of the importance of mother tongue and of the equality of all official languages of the European Union as a starting point, we could legitimately raise the question whether it would not be appropriate that at this conference that deals exactly with language policies everybody should have the right and possibility to speak in their mother tongue? However, we can see that there are organisational, technical, financial and personal limitations putting practical obstacles in realising this desired goal.

In the second part of my paper I would like briefly touch on the problem of what actually covers the term of "lesser used languages". From the point of view of the new member states - and this is also my experience from the six years long cooperation with the missions of the European Union at Geneva - the situation is as follows:

All official languages of the new member states are lesser used in comparison to the big western languages. It is a double handicap: not only are

1 Council Resolution (2002/C 50/01) of 14 february 2002 on the promotion of linguistic diversity and language learning in the framework of the implementation of the objectives of the European Year of Languages 2001. 2. COM (2003) 449 final, Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004-6. 3. J. Figel: Learning for Competitiveness, Launch of the CLEPA White Paper, Brussels, 22 September 2005.

there fewer users of these languages, but they have joined the language competition within the European Union much later. English significantly influences this competition itself. A side effect of its impact is then the fact that all languages of the Union are lesser used in comparison to English. It looks like the tendency of the English language's dominance is irreversible, as far as both the institutional and the interpersonal communication within the Union are concerned. If this is true, should then the other languages be entitled to special protection? Moreover, should they be entitled to special protection in the new member states that are, as I have already mentioned, burdened with a double handicap? I believe that the related EU documents, programmes and action plans provide some opportunities to address this problem. I hope that the new Communication of the European Commission prepared by Commissioner Figel and the subsequent practical steps will bring new added value in this field.

The second level of the problem lies in that in the new member states there exist some languages – we call them regional or minority languages – that have no official status. Paradoxically however, most of these languages have an official status vis-à-vis the institutions of the European Union², since they are official languages of other EU states. I suppose that this problem will be dealt with in more depth during the proceedings tomorrow.

The third level of the problem of the lesser used languages lies in that in the new EU member states various dialects of the official languages are still alive and commonly used in everyday communication. Do these dialects deserve special protection, too?

The issue of the Roma language constitutes a yet another problem. The Roma language is not an official language of any state. Moreover, no unified standard version of this language exists, only various versions with different degree of standardisation.

Is it possible to apply to all levels of the problem of lesser-used languages the Swiss experience and Swiss patterns? Switzerland has often been presented as a model for the European Union insofar as, in spite of her linguistic and cultural diversity, political stability has prevailed in the country in the past decades. Moreover, in the past 200 years or so, integration and consolidation have been the determining political trends in the development of the territory of today's Switzerland, and exactly these conditions were characteristic for the period when EU language policy was being formulated.

2 In the western part of the EU, so called regional or minority languages (Catalonian, Basque, Welsh) do not enjoy the status of official language of the EU. In contrast, they have the status of official language in their territory within the state where they form a national minority.

In Switzerland, three principles go hand in hand in language policy considerations: the principle of individual freedom, the principle of territoriality and the principle of consociationalism. The Swiss Constitution defines four “national” languages: German, French, Italian and Rhaeto-Romanic³; the first three of them are fully recognised as official languages at the level of the Confederation. In other words, the Swiss Constitution, disregarding their respective size, considers these four language communities as state establishing groups. It does not mean, however, that these four languages are the means of communication and understanding on the whole territory of Switzerland and that each and every Swiss can speak (fluently) all these languages.

Each canton defines its own official language. The majority of the 26 cantons are German-speaking, 4 are French-speaking (Geneva, Vaud, Neuchâtel, Jura), 1 is Italian-speaking. Three cantons are bilingual (Freiburg/Fribourg, Valais/Wallis), 1 canton is trilingual (Grischun/Graubünden/Grigione.)

How is the Swiss multilingualism manifesting itself in the institutional and societal spheres?

The central authorities (the Federal Council and the Parliament, including their subsidiary organs, the Supreme Court, the General Staff of the Army) work on equal footing in three official languages: French, German and Italian. Each elected representative, as well as each employee of a federal authority can, in executing his/her function, use one of the three official languages. The work of federal organs is supported by interpretation and by an internal translation service. All official documents are issued in all three languages⁴, and all three versions are considered as originals. On the other hand, every citizen can turn to federal authorities in a language of his/her own choice and the authorities are obliged to respond him/her in the same language – both in written and oral communication (the same goes for the Rhaeto-Romanic language, as well).

At the cantonal level, the situation is different. In monolingual cantons there is just one official language: either German or French or Italian. The respective language serves then as the working language of the cantonal authorities and institutions, as the means of written or oral communication of citizens with the cantonal and local authorities, and as the language of instruction in the establishments of public education. Thus, at the cantonal level the territoriality principle dominates over the principle of individual language freedom. The Swiss Supreme Court has several times dismissed cases concerning supposed violations of the individual language freedom caused by enforcement of the principle of territoriality. The reasoning of the

3 Article 4 of the Swiss Constitution

4 Only selected documents are published in the Rhaeto-Romanic language.

court was based on the presumption that the enforcement of the territoriality principle was in fact conducive to the protection of the individual language rights of the “original” citizens of the respective cantons.

It seems as if the language policy at both the federal and cantonal levels (I am referring here to the monolingual cantons) were kind of a prototype to the language policy of the European Union. In relation to the centre (Bern, Brussels) the citizen can use his/her mother tongue (as far as it is recognized as an official language within the framework of the Confederation/Union). However, at the level of cantons/national states the territoriality principle is prevailing.

Now, is the distinction between regional or minority languages relevant under the special Swiss circumstances? Two out of four official languages of Switzerland - Italian and Rhaeto-Romanic - are lesser used in comparison to German and French; moreover, the number of users of these languages declines constantly.⁵ That is why these two languages receive special protection also as minority languages, or such lesser-used languages that are in danger of degradation and extinction. According to the new Language Act the federal budget shall also contribute to the promotion of these two languages and cultures. Being in a minority in this sense does not mean political or legal subordination, rather a real situation, the negative effects of which shall be balanced by special measures.

As far as the relationship between dominant and lesser-used languages is concerned, particular attention should be paid to the policy of multilingual cantons. The Canton of Bern is e.g. the only Swiss canton that underwent a period of disintegration when, in the seventies of the past century a new Francophone canton – Jura – seceded from the former Canton of Bern. After the secession of the northern Francophone (and Catholic) enclave, as few as 8% of Francophone citizens remained on the territory of the Canton of Bern. In spite of this fact, the canton preserved its bilingual character. There are two official languages at the cantonal level, meetings of cantonal authorities are assisted by simultaneous interpretation and, in contacts with the cantonal authorities it is the individual who chooses the language of communication, disregarding the place of his residence within the canton. At the local level, however, the territoriality principle comes into forefront again: the three northern districts, forming the “Jura Bernois”, are officially Francophone and the rest of the canton is German. (The town of Biel/Bienne is an exemption; I will refer to it later.) The Jura Bernois has its own autonomous authorities, which have the right to participate in decision-making in matters concerning the education, culture and identity of the inhabitants of the Jura Bernois.

5 During last six years only, the number of users of the Italian and Rhaeto-Romanic languages dropped from 8% to 6%, and from 1% to 0,5% respectively. Source: La Suisse en chiffres, UBS SA, 1999, 2005.

The town of Biel/Bienne enjoys special status. Biel/Bienne is one of the four communities in Switzerland that are officially bilingual. Biel/Bienne is kind of a bilingual canton on a small scale, with all the characteristics described above. However, the rigidity of the territoriality principle is softened here. The ratio of the Francophone and German-speaking populations is approximately 40% to 60%, respectively. There are, however, no sharp language borders within the town. The language communities are mixed and the knowledge of the other language is quite solid among the members of the respective language groups. A new cantonal legislation on the special status of the Jura Bernois and the bilingual district of Biel/Bienne should come into force from January 2006. The implementing regulations to this legislation should govern in detail the language relations in all fields of public life with a view to preserving bilingualism in the district of Biel/Bienne. It is envisaged that a new provision will allow for introducing partial bilingual education for pupils and students in schools with either French or German language of instruction.

It is evident from what has been said so far that the principle of consociationalism is of utmost importance in governing the mutual relationship of language communities in Switzerland. Representatives of minority groups take part adequately in decision-making at all levels of public administration. The simplest example to prove this fact is the composition of the Swiss Federal Council (Government): out of seven members there 4 are German-speaking, two Francophones and one councillor is Italian-speaking. Consociationalism is the result of consent among the members of the élites, since Switzerland, as it is known, is a model country of enforcing direct democracy as well.

How can one effectively combine the principles of majority voting and consociationalism? A good example for this is the way of gradual separation of the Canton of Jura from the Canton of Bern. The German-speaking majority had not for long applied consociationalism in relation to the French-speaking minority of the original Canton of Bern. The situation resulted in political quarrels, even in civil disorder. After protracted negotiations an agreement was reached between the interested parties that materialized itself in a draft amendment of the Constitution of the Canton of Bern, enabling a referendum on the separation of Jura. The citizens of the Canton of Bern subsequently approved the draft amendment. A referendum was then held in the northern French-speaking districts on the establishment of the new canton. This referendum was valid and successful, however, only by quite a narrow margin. The final borders of the new canton were then defined by a series of subsequent referendums, where first the bordering districts and then the bordering communities as well, could choose which canton they would adhere to. As a final step the establishment of the new Canton of Jura was approved by a national referendum.

Now, I would like to tackle the third dimension of the issue: the status of dialects. As many of you know, the Swiss citizen of Bern, Zurich or Luzern does not use standard German in his/her everyday life, rather the so-called Schwyzertutsch, which is a distinct version of German. Even Schwyzertutsch has its own dialects - one could even say that each Swiss valley has its own version of German. How is the relationship between Swiss and the standard German regulated? The Language Law stipulates that authorities shall use standard German in exercising their duties. Standard German is the language of the national (German-speaking) press, and is taught to non-German speaking pupils and students as well. Swiss German is, however, not isolated in the private sphere of life: local media use Schwyzertutsch, and the national German-speaking electronic media broadcast some 20-30% of their programmes in Swiss German (mainly live transmissions).

The situation of the Rhaeto-Romanic language is even more interesting. There are 5 idioms (versions, dialects) of this language that can be used in official communication. There exists a written version of this language, codified a couple of years ago, called Rumantsch Grischun. The authorities use this version when they communicate with citizens of Rhaeto-Romanic affiliation. We can see that Switzerland supports the dialects of her national languages as well.

Lastly, to conclude, are there in Switzerland, as a multilingual country, tendencies or efforts leading to defining or preferring a common *lingua franca*? Yes, there are such trends. You would be wrong, however, if you assumed that this language is one of the national languages. It is, or rather it is gradually becoming, the English language. Evermore often is this language chosen as a means of communication with members of another language group by young people. A number of local governments in German-speaking cantons have increased the share of English in the compulsory school syllabus, making English *de facto* the second language of German-speaking pupils and students. Does this trend correspond to the efforts of some European zealots to introduce as a common European language a neutral system of communication (e.g. esperanto), or is it just a manifestation of the fact that globalisation, with English as its avant-garde, has already reached Switzerland?

I believe that here we are confronted with a combination of the two: on the one hand both the authorities and the people are carefully ensuring that neither of the national languages dominates over the others, and on the other hand we are witnessing the strengthening of the position of English as the language of globalization. Finally, this development documents the fact that the Swiss are gradually opening up towards Europe and the outside world. While gaining ground with a neutral language - either a living one as English, or an artificial one as Esperanto - as a means of communica-

tion of multilingual communities it has, however, negative side effects too. The language is not only a technical means of communication, but also a materialization of cultural identity, bearing strong aesthetic, ethic and emotional contents. One of the substantial characteristics of the Swiss “nation of will” (Willensnation) is the co-existence of four language communities. An exceedingly technocratic approach to the issue of language use could have the effect in the future of diluting the social cohesion of multilingual and multicultural Switzerland.

In my paper I referred to the language policy in Switzerland. It is up to you to identify, in the course of further proceedings of this conference, to what extent, if at all, some aspects of the discussed problems are relevant to central Europe or to the development of a feasible language policy within the European Union as a whole.

Ms Elenóra Sándor is Head of Secretary of the Committee for Human Rights, Minorities and the Position of Women of the National Council of the Slovak Republic. Along with others she dedicates herself to Slovak-Hungarian international issues, international dimensions of minority conflict resolutions in Slovakia and analyses of international minority legal documents.

Eleonóra Sándor

The European Union and the Minorities – Latest Developments

This conference takes place almost exactly one year after the meeting organized on the occasion of the establishment of the Slovakian member committee of EBLUL. Let me therefore build on the outcomes of last year's conference. Last year conference delegates, including myself, analysed in detail European legal instruments of protection for national minorities and presented a comprehensive review of those EU policies that could serve as a framework for adopting such measures that could be beneficial for linguistic minorities. Neighbourhood policy, common foreign policy, regional co-operation, regulations on consumer protection related to the language use, and free movement of persons were mentioned in this respect. One of the main topics of discussion was the draft Treaty establishing a Constitution for Europe and its expected benefits for national minorities. This stemmed chiefly from the coming into force of some of the provisions of the Charter of Fundamental Rights, more particularly Article 21, section 1, on the prohibition of discrimination and of Article 22 on cultural diversity. Delegates analysed the Treaty also with a view to incorporating the rights of national minorities into Article 2 of the draft Constitutional Treaty that enumerates

values that the Union is based upon. The well-known Directives Nr. 43 and 73 (2000) based on Article 13 of the Treaty [on European Union] were also noted. Within this context participants paid due attention to the Declaration of Bolzano, in which a group of experts formulated some recommendations towards the EU institutions regarding minorities. Beside launching an appeal for strengthening the monitoring of candidate countries, a need for including minority protection into the monitoring of human rights in the candidate countries were also listed among the recommendations.

The past year has brought a number of significant changes in the life of the Union. Some changes are positive, others are negative and there are changes the impact of which is presently difficult to assess. Views differ about whether the actual situation of ratification of the draft Treaty establishing a Constitution for Europe is a good or rather bad news. However, the proponents of the idea of making minority rights more visible at the level of the Union must be disheartened by the complications that have recently occurred regarding the 'No' vote in France and the Netherlands. The same holds for those who are of the opinion that adding the rights of minorities to the values that the Union is based upon is of symbolic rather than practical relevance.

The appearance of question marks related to the fate of the draft Constitution for Europe only underline the need for the continuation of the line of action set at our conference last year, i.e. to concentrate on utilizing the opportunities provided by the EU even under the present legal order. I would like to illustrate this with two reasons why this effort need not be useless.

As the first positive example that there exists at the level of the EU institutions at least a minimal interest in minority issues, I would like to refer to a set of thematic comments on the situation of minorities in the Union prepared by a group of independent experts appointed by the Commission. These thematic comments have not yet been received in Slovakia with as much interest as they deserve. The EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights has been set up by the European Commission, upon the request of the European Parliament, which has always been more active in this field. This network is not a Treaty-based instrument, it is rather composed of personalities contracted by the Commission. The network's tasks involve among other things elaborating a special survey upon request of the Commission, and preparing annual synthesis reports on the situation of fundamental rights in the Union. Each report comprises a Thematic Comment, which examines in greater depth one or more areas selected by the European Parliament or the Commission. Comments on legal instruments available in the fight against terrorist threats and on the human rights aspects of asylum and immigration policies were followed this year by a comment on the protection of minorities in the European Union. This comment can be considered as the first, even though up to now only an *ad-*

hoc monitoring of the situation of minorities and their rights in the spirit of the Declaration of Bolzano. Maybe the most important among the recommendations of the experts is that the institutions of the Union should send a strong signal about their willingness to take account of the rights of minorities in their administrative practice. Such a signal might appear in the form of an inter-institutional declaration or, with a minimalist approach, in the form of a Communication of the Commission, i.e. its realization is feasible regardless of the future of the draft Constitutional Treaty. It may be recalled that the Charter of Fundamental Rights itself was adopted in Nice via an inter-institutional declaration, i.e. as a non-legally binding document. In spite of this fact, an *ex-ante* check of conformity of draft legislation with the Charter has since been introduced into practice. Therefore, a Declaration on Minorities shall not necessarily remain as just a declaratory gesture with any practical implications.

Indeed, the experts' line of thinking leads exactly into this direction. Their next recommendation is, therefore, to monitor the situation of minorities from the point of view of the impact of the implementation of Community Law thereon. Article 13 of the Treaty could serve as the legal basis for such a monitoring. It is evident from the reading of section 1 of the mentioned Article that the monitoring shall not cover the situation of linguistic minorities, at least while the related Directives are not amended (because of the absence of provisions on the prohibition of discrimination based on language). The independent experts offer a solution here by proposing the incorporation of the monitoring into the guidelines of employment policies of member states. The Commission itself should go ahead by completing the impact studies accompanying the pieces of draft legislation by analyses of possible impacts on the situation of minorities.

Any serious monitoring or impact study is, however, unimaginable without regularly updated ethnic statistics. Slovakia can also learn a lot from the inspiring and convincing analysis of experts that the principle of protection of personal data could not constitute an obstacle to acquiring such statistics. UN Treaty Bodies, as well as institutions of the Council of Europe, have regularly been calling upon the Slovak Republic, as well as other states, to provide ethnically based statistics. The Slovak authorities have usually refused to do that with a reference to the necessity to protect personal data, or have responded by providing publicly available data from the national census. The national census is, however, taken only once a decade, therefore data based on census statistics are not applicable to the monitoring of the situation of minorities from the point of view of the implications of introducing European or national legislation.

Statistical analysis of the various factors that affect a person from a minority is also necessary in order to assess whether or not they are discriminated against. This constitutes a major problem for Slovakia as well. Slovakia incorporated a definition of indirect discrimination into the text of

the Anti-discrimination Act. However, no serious consideration how such a discrimination could be documented has been registered either in the process of adopting the law nor subsequently. Even if the Constitutional Court does not declare affirmative action null and void, it is mysterious how the authorities are able to project focused measures to uphold various vulnerable groups without a supporting statistical background. In Slovakian circumstances it is also questionable as to what kind of evidence victims of indirect discrimination submit at court if evidence based on statistical data is not accepted.

When speaking about the impact studies and about monitoring at the European level, we should be concerned about improvement of the situation. The Declaration of Bolzano suggested that this problem is handled by extending the powers of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia to also monitoring the situation of minorities.

On this point, the goals of the declaration are close to being fulfilled. At the beginning of the year, the European Commission came out with the proposal and, it is assumed that by the end of this year or the beginning of the next year, the Council will approve a regulation on setting up the Fundamental Rights Agency. The final version of the regulation is now being studied by member states, in the Slovak Republic it is under Parliamentary review.

The Fundamental Rights Agency will be a legal successor to the present European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia in Vienna. However, as its name already indicates, with a much larger remit. In contrast to the Network of Independent Experts the Agency will be a regular institution of the Union under Article 308 of the EC Treaty. The Agency's task will be to assist both the institutions of the Union and the member states and provide expertise pertinent to fundamental rights in implementing Community law. This service will be provided not only as far as the situation of human rights in individual member states is concerned, but also upon request of the Commission the Agency will analyse situations of human rights in such third countries that are party to Association Agreements or where such an agreement is under preparation, or that are party to agreement comprising a human rights clause (e.g. the Lomé Agreements).

The preparation of the draft had been accompanied by a wide discussion in which non-governmental organizations also took part. If information released on the web is correct, unfortunately EBLUL did not voice its opinion on this matter at the time. Notwithstanding this, many other stakeholders came forward with interesting and inspiring ideas. There were many comments concerning the independent character of the Agency, that it shall act in conformity with the so called Paris Principles relating to the status and functioning of a national institution for the protection and promotion of human rights. Other substantial comments were related to the

scope of activities of the Agency – NGOs advocated the idea that the frame of reference should be the Charter of Fundamental Rights. However, the Agency should act also as a facility of early warning within the context of Article 7 of the Treaty on the European Union.

In the course of the debate on the draft regulation, the European Parliament initiated the opening of the issue of monitoring the situation of national minorities. In its resolution of 11 May 2005 the European Parliament clearly stated, “The protection of national minorities in the enlarged Europe is an important issue”, it cannot be resolved by a mere fight against racism and xenophobia; the resolution urges for approaching this comprehensive agenda from a different angle as well; the question of the protection of the rights of national minorities should be one of the specific tasks of the Agency. There is no direct reference to the monitoring or observation of the rights of national minorities in the draft text itself. However, the reference framework of the Agency’s activities shall be the Charter of Fundamental Freedoms. Its integral part is the above-mentioned Article 21; hence, there are no legal restrictions to the Agency’s activities in this field. It is doubtful whether the Charter could serve as such a reference, since the Charter is a political document that is not anchored in the Community law. If any of the member states would raise this objection, Article 6 of the Treaty on the EU could be defined as a reference ground, which is somewhat disputable, because minority rights are not mentioned therein, at least not explicitly. Here we would be facing a more favourable situation if the Constitutional Treaty with the amended reading of the Article 2 was in force together with the Charter as its component.

It is encouraging that the whole text is drafted in a manner that leaves open various options of determining the lines of activities of the Agency. It is true, however, that while in carrying out its work the Agency will be independent, the Commission will adopt a five-year plan of its activities. In the adoption of annual work programmes, however, the hundred member Forum for Fundamental Rights could play a significant role. The Forum, in its capacity as a subsidiary organ of the Agency, will provide the link between the Agency and the civil society, and its membership will consist of representatives of non-governmental organisations.

On the other hand, there are no doubts that the Agency will be engaged in monitoring the enforcement of the rights of minorities in situations, when the Council calls on it to submit a report on the situation in a member state under Article 7 of the Treaty of the European Union. Certainly, much depends on how the member states of the Union will, in the budgeting process, be prepared to promote by financial means and human resources an agency that could turn out to be a relentless watchdog of democracy.

Even against the background of the above-mentioned information it would be premature to state with certainty that the rights of national minorities

come into the forefront of the Union's attention. Let's hope, however, that the process will go on. In the end, the European Union has chosen as its motto the words "Unity in Diversity"; it cannot remain indifferent to the report of the Secretary General of the Council of Europe on the implementation of the European Charter on Regional or Minority Languages stating that the linguistic diversity of Europe is on retreat and some traditional languages are facing extinction.

2. Situation of Minority and Regional Languages in Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia

DOC. PhDr. Leoš Šatava, CSc. is working in the Institute of Ethnology of the Charles University in Prague, Czech Republic. He is the author of many publications, articles and studies dedicated mostly to ethnic minority issues, minority languages, ethnic and linguistic revitalisation, socio-linguistics and migration in Czech and European contexts.

Leoš Šatava

Ethnic Structure of the Czech Republic and the Issue of Ethnicity

The division of Czechoslovakia in January 1993 had a substantial impact on the development of the ethnic issue as well. In the former Czechoslovakia members of ethnic groups other than the Czechs and Slovaks constituted almost 7% of the total population and in some regions (southern Slovakia) they were the dominant ethnic group. In the present-day Czech Republic the ratio of ethnic minorities fell to under 3% and Slovaks, formerly not regarded as a minority, should be counted in this number. Members of these groups are dispersed throughout the country and any territorial concentration is not typical.

The main, major “state-constituting” ethnic community of the Czech Republic are the Czechs. In the framework of their group it is possible to also involve the “Moravians” and the “Silesians” who, however, at the last census could register separately. In the case of these latter categories we should rather speak of some form of cultural-regional group awareness than that of a distinct ethnicity. Over the last decade the number of persons self-declaring themselves to the two above-mentioned groups has significantly declined. In 1991 some 1,362 million persons registered as belon-

ging to the “Moravian nationality”, however, in 2001 they were as few as 373, 000. In the case of the “Silesian nationality” these numbers were 44, 000 and 11, 000 respectively.

In the Czech Republic we can distinguish several categories of ethnic minority groups:

The most numerous is a “new” minority - the Slovaks. Even this community - with 184, 000 persons (i.e. 1,8% of the country’s population) in the 2001 census – can be divided into two groups. Persons displaced after World War II and relocated to the border areas form the first one together with Slovak returnees from other countries and their descendants - this group has to a great extent been assimilated. Scattered Slovak communities residing above all in big industrial and administrative centres constitute the second group. They looked either for better job opportunities or entered into mixed Czech-Slovak marriages and so on. Within this group we can find either citizens of the Czech Republic with Slovak (ethnic) “nationality” or persons who preserved their Slovak citizenship. In the times of the former Czechoslovakia, Slovaks living in the Czech Republic were not considered as a minority. Since 1993 the situation has changed. However, with respect to the 75 years long co-existence of both nations in one state, the Slovaks receive special treatment in the Czech Republic (e.g. Slovak can be used at all levels of state administration or in the education system).

Other minorities include autochthonous populations of other ethnic communities. The most significant groups among them are the Poles (51, 000), and the remaining part (38, 000) of the German population in bordering regions of Bohemia and Moravia. The Croatian ethnic minority, settled earlier in southern Moravia, has practically been assimilated since the World War II.

Hungarians, Ukrainians/Ruthenians, Greeks and so on, are small minority communities without a long tradition of historical settlement on the territory of the Czech Republic.

Romas (Gypsies) constitute a special case. They were defined as a distinct ethnic group for the first time in the 1991 national census. That time some 33, 000 persons registered to the Roma (ethnic) nationality, however, in 2001 this number fell to a mere 12, 000. In spite of the difficulties linked with the proper determination of the concept of a “Roma” it is evident that the number of persons to be distinguished as Roma must be significantly higher (some 200, 000 – 300, 000).

Finally, I can mention the present significant increase in the numbers of members of “new migration” waves from the Balkans, from the former Soviet Union (Russians, Ukraine) or countries of the “Third World” (e.g. Vietnamese). Most of these, however, do not have Czech citizenship and are not subjects therefore of the legislative provisions dealing with the rights of persons belonging to national minorities.

As far as the basic rights and the legislative status of persons belonging to national minorities are concerned, some landmark changes occurred after 1989. In the former Czechoslovakia, there had been a law on “nationalities” (Law Nr. 144) in effect since 1968 – the concept of “nationality” covered in legal terms actually only four of them (the Hungarians, Germans, Poles and Ukrainians). The new Law Nr. 23 of 9 January 1991 then extended the specific rights provided for these national minorities to other ethnic communities as well.

At present, legal guarantees for national minorities are anchored in Chapter I, Article 6 of the Constitution of the Czech Republic of December 1992. Among others points it states that “In decision-making, the majority shall act with due respect to the protection of minorities”. Moreover, the Czech law includes a document called the “*Bill of Fundamental Rights and Freedoms*” the Chapter III of which is entitled “*Rights of National and Ethnic Minorities*”.

The principles determining the rights of persons belonging to ethnic minorities in the Czech Republic are based on the concept of individual rights, not collective rights. These rights, moreover, pertain only to citizens of the Czech Republic. Matters relating to national minorities are handled by the “Council of the Government of the Czech Republic for National Minorities”, where the representatives of the respective minorities meets with the government.

The most detailed and most recent regulation of the issue can be found in a special legislative norm of 10 July 2001 entitled “*Law on the Rights of Members of National Minorities*”. This law states that: 1) recognition of the right to one’s ethnic identity as a human right; 2) respects the identity of members of national minorities; 3) calls for the harmonious co-existence of the major nation and the national minorities; 4) guarantees to the members of national minorities the right to participate actively in the cultural, social and economic life; 5) protects the rights of members of national minorities in accordance with the international obligations of the state.

The Czech Republic is a signatory to two important international conventions of the Council of Europe as well, namely the 1994 “*Framework Convention on the Protection of National Minorities*” (letters of ratification were deposited by the Czech Republic on 18 December 1997 and the Czech Republic is bound by the Convention from 1 April 1998 on), and of the 1992 “*European Charter on Regional or Minority Languages*” (the Charter was signed by the Czech republic on 11 November 2000, the ratification is underway.) The Polish, German, Roma and Slovak languages should be identified as those entitled to special protection under the Charter.

As far as the cultural specificities and their realization in the sphere of spare-time activity, education, media is concerned; no obstacles are raised by the state administration if the demand is clearly articulated by the representatives of a minority.

There are at present more than 400 ethnic organizations registered in the Czech Republic with a varying membership, ranging from several dozens up to many thousands. Only one third of these organizations generate some activities. Most of these associations are either Roma or Polish. The centre of the overwhelming number of ethnic organizations (with the exception of the Poles and, to some extent, of the Germans) is Prague.

Minority education is pertinent first of all to the Polish ethnic community in the Těšín region; here we can find a network of Polish pre-school facilities and primary and secondary schools. In the same region, in the town of Karviná, the only school in the Czech Republic with Slovak as the language of instruction ceased to exist in 2001 due to lack of interest. Because of lack of interest, another project, that of a Slovak secondary grammar school in Prague was not realized either.

The establishment of a German school system also runs into difficulties, because of the diffuseness of the German ethnic community and its adverse age structure.

Situation of the Roma ethnic group is difficult as well. The Romas often lack an adequate knowledge of not only standard Czech language, but also of one of the three main versions of the Roma language. The question of the eventual introduction of the Roma language to the schools (let alone the establishment of a distinct Roma school system) has not yet been clearly answered. There are efforts to use Roma as an auxiliary language in the first grade of primary schools. In many places Roma children are provided with a pre-school training aimed at mastering the Czech language and by other special projects.

As for the media there are at present 33 ethnic periodicals. The most extensive is the Polish, Slovak and Roma press. However, small ethnic communities (Hungarians, Greeks, Ukrainians/Ruthenians) also have their own periodicals. There is radio broadcasting in Slovak, Polish, and to a lesser extent in German, Ukrainian, Hungarian and Roma. Czech television deals with the minority questions chiefly under the framework of various multicultural programmes.

Remarks to the actual situation of the largest ethnic minorities

SLOVAKS

There are four Slovak language journals. The number of books published in Slovak is minimal; it is, however, simple to import them from Slovakia. Czech radio broadcasts Slovak language programmes.

There are 11 Slovak civic associations. The language is occasionally being fostered in dramatic or other cultural activities. A number of libraries have departments with Slovak language books; the book stock has not been replenished since 1992. Despite its relatively big size, the Slovak minority in the Czech Republic is to a great extent "hidden" within the Czech population. This situation is a result of the linguistic, cultural and historical closeness of the Czechs and Slovaks on one hand, and, on the other hand, it is evidence that the Slovak population has not yet found, within the new framework of the independent Czech Republic, a clearly defined status. This fact has implications on the social position of the Slovak language, which is mainly a language of domestic communication, and not even with all Slovaks. As a means of public intercourse the language (fully understandable for Czechs) has been in retreat since 1993. Due to the absence of Slovak schools and of any overall conception of promoting Slovak ethnic awareness and culture, it is expected that the assimilation trends will further increase and that the Slovak language will further retreat from its previous domains.

POLES

There are a number of Polish associations (cultural, literary, children's, sports, religious etc.) united in two organizational blocs: "The Polish Cultural and Edifying Union in Czech Republic" and "The Polish Congress in the Czech Republic". These two organizations run a number of activities of different kinds, supported from the state budget in the form of grants. In 1993 the Documentation Centre of the Polish Congress launched its activities (merging archival, repository and librarian functions.)

4 periodicals appear in Polish. The Poles have a professional theatre and a puppet-show stage (both in Český Těšín); moreover, a number of amateur drama groups perform their activities. As far as the subsidized cultural activities of ethnic and linguistic minorities are concerned, the Poles have an extensive network of institutions. The use of Polish and the reception of the Polish culture are still rather limited, not only by the assimilation effect of the Czech majority and of the dominant Czech language, but also by the fact that many Poles living in the Czech Republic do not speak standard Polish, rather a considerably different local version.

GERMANS

Their traditional organization is "The Cultural Association of Citizens of German National Minority". In 1992 another body came to life, namely the "Assembly of Germans in Bohemia, Moravia and Silesia", which functions with the financial support of Germany. The Assembly runs, for example, "meeting centres of the German minority in the Czech Republic). In addition, after 1990, a partial revival of the German cultural awareness occurred in some regions (Hlučínsko).

German is being used in media, in drama and other cultural activities. A great number of these activities are, however, not related to the existence of the German minority, it is rather part of the overall cultural supply, which includes German tourists. The German regional cultural associations have built their own libraries.

The German minority in the Czech Republic is, because of its dispersed character and still persisting negative historical associations, to a great extent “hidden” within the Czech population. Generations born after the World War II have been largely assimilated. The extremely unfavourable age structure of the German minority is one of the results of this process.

ROMAS

The cultural and political activities of the Roma population are significantly hindered by the existence of a large number of organizations (around 375 registered). None of these can, however, exert a substantial and exclusive influence upon the Roma community as a whole.

Beside publication activities (media, books), there are a great number of other Roma cultural activities in the field of music and dance (ranging from local initiatives up to the national Festival of Roma Culture). In 1991 the Museum of Roma Culture was established in Brno. A library of Roma-related literature is now being developed under its auspices. Very important is the work of academic centres for Roma issues as well.

The Roma population is undergoing a process of identifying its final shape. Because of specific socio-cultural markers and because of their high birth-rate it is evident that the “Roma question” will be an important factor in shaping the future of minority and social policies in the Czech Republic. It is an open question, however, to what extent will the knowledge of the Roma (standard) language constitute an integral part of the nascent Roma identity.

In the European framework, the Czech Republic is nowadays a state with a rather low number of ethnic minorities, whose significance is of neither substantial nor of a problematic character. Nevertheless, the Czech authorities by no means underestimate the minority issue, as it is documented by the above-mentioned legislative regulations and practical arrangements and efforts. The ethnic dimension is considered as an integral component of the universal human dimension on one hand, and as an indispensable attribute of the present model of international relations in the field of minority rights. Much remains to be done, however, on the way to this ideal situation, whether because of objective reasons, such as lack of finance, or because of subjective factors such as the need for a change in sometimes egocentric or even xenophobic views of the members of the majority towards ethnic minorities and their role in society.

Dipl. ing. Boris Bekic (architect), president of the HuBLUL (Hungarian Bureau for Lesser-Used Languages). In 1993 he moved to Budapest from Novy Sad in Vojvodina (the former Yugoslavia). He is of Serbian nationality. He dedicated himself to minority issues from 2002 and from 2003 he has been in the Country-wide Serbian Self-Government, where he is responsible for administration and organization of cultural programs.

Boris Bekic

Situation of Lesser Used Languages in V4 Countries – With Special Attention to Hungary

In this report I would like to present to you the minorities and their languages in Hungary, to discuss how is it in theory with our right to use a mother tongue and show you some examples how it works in practice. As an introduction I will first examine the V4 countries and their situation linked to the European Charter for Regional or Minority Languages.

European Charter for Regional or Minority Languages was opened for signature in Strasbourg at 5th of November 1992 and came into force at 1st of March 1998.

State	Date of signature	Date of ratification	Date of entry into force
Czech Republic	09.11.2000	–	–
Hungary	05.11.1992	26.04.1995	01.03.1998
Poland	12.05.2003	–	–
Slovakia	20.02.2001	05.09.2001	01.01.2002

Compared to other countries, we have the best situation in Hungary with the ECRML because it has been signed and ratified and entered into force in 1998. From that date Hungary has to make reports every three years about the situation of its minority languages. The first report was made in 1999, the second in 2002, while this year's report is not yet finished.

Hungary has with its **Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities** clearly defined who are the minorities. In *Article 61 (1)* of this Act the following ethnic groups are defined as ethnic groups native to Hungary: Bulgarian, Gypsy, Greek, Croatian, Polish, German, Armenian, Romanian, Ruthenian, Serbian, Slovakian, Slovenian and Ukrainian. Each group has its own mothertongue, while with the Roma we have two languages: Romani (ungrika Roma) and Beash (Vlax Romani dialect). That means officially we have thirteen minorities and fourteen minority languages. As a consequence of this Act, from 1994, the minorities in Hungary are organized on political basis. They have a right to form national minority self-governments on different levels local, regional and national.

Returning to the European Charter, it has to be said that between the fourteen minority languages Hungary gives special attention to six languages: German, Romanian, Slovakian, Croatian, Serbian and Slovenian (the last three are all Slavic languages). These are so called 'charter minorities', but that does not mean that the other languages are disregarded. These six minority groups have lived in this territory for centuries and have left their mark on Hungarian history that is the reason why they have such a position.

But, unfortunately, the minorities are not themselves working for the protection and improvement of their mother language. For example, at the elections (in the beginning of 2003) for the minority self-governments (national and capital) the usage of the mother language was secondary. It meant that the Roma, Polish, Romanian, Ruthenian, Ukrainian, Greek, Armenian and Bulgarian elections were conducted in the Hungarian language. In one case, the Slovak, there was a vote on whether the elections should be in Slovakian or Hungarian, and as a result of this vote the Hungarian language won. It means that only the Slovenian, Serbian, Croatian and German minority elections were held in the mother tongue.

We find the similar results with official reports, minutes of meetings, and archives which are required in the documentation process in local or national self-government.

Act XLV of 2002 concerning the register of births, marriages and deaths, and carrying of forenames and cognomens

Until ratification of this law, the situation in Hungary with first names was not clear. When a child was born it had to have a Hungarian name: e.g. Charles is Károly, Alexander is Sándor. At home it was called as the

parents wished, but officially in the documents it had to have a Hungarian name.

With the Serbian minority we have a number of examples. 'Milica' is a traditional Serbian name, but the authorities didn't wanted to register it like that, instead beside the family name 'girl' was written. However, the father of the child did not want to give up, and after six months he had success. In the register of births it was written as he wanted- Milica. Unfortunately, most in the minority are not well informed about this Act from 2002. In the smaller settlements, where we have had such a problem with registration, the minority national self-governments have to explain which Act gives to minorities the right to be registered using names from their own languages.

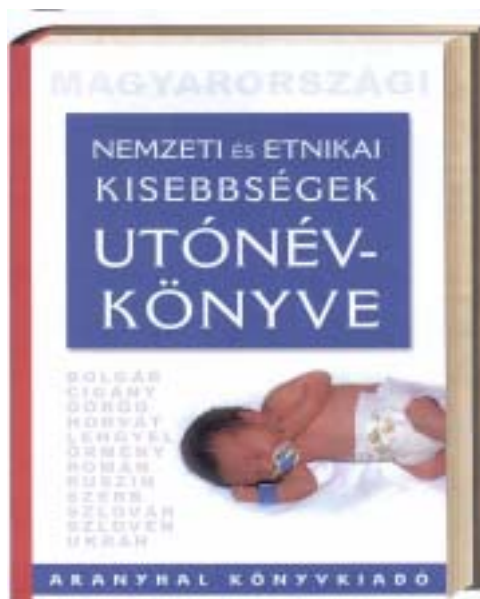
The process of creating of *"Book of forenames of national and ethnic minorities in Hungary"* was as follows:

- Each minority in Hungary has to make and approve its own list of first/Christian names up until January 1st 2004. Responsible for this work is each National Minority Self-government.
- The Ministry of Interior coordinated the work.
- Birth/marriage/death certificate in two languages.
- In 2003. Negotiations and the first part of the work completed.
- 11 minorities meet the deadline successfully, the Roma minority made it in June 2004. The Armenians produced the material but it was not approved by the Armenian National Self-government.
- August 2004. – preparation and printing.
- November 2004. – press conference and introduction of the book.

The book comprises descriptions of each minority and an explanation on where the name is coming from. The book discusses all the minorities except the Germans who made their own small publication. The Bureau for National and Ethnic Minorities in Hungary has delivered the book to all the larger settlements in Hungary.

Situation with the minority programmes on the Hungarian Television

On the 28th September 2004 the new president of

MTV Rt. (Hungarian State Television), Rudi Zoltan, called the presidents of the national minority self-governments in Hungary to a meeting. Instead of negotiations and talks there was only an announcement of a decision. The president of MTV had decided that from the 9th of October 2004 Hungarian television would not broadcast on Saturdays minority language programmes. The decision was one-sided and there was no consultation with minority representatives. At the meeting all comments from the minority presidents were in vain, meanwhile newspapers carried the new programming schedule.

Previously the old programming schedule broadcast minority programmes on workdays between 13.00 and 14.00 hours (itself an unfavourable time for working people), and the repeat was on Saturdays before noon. Now, with the repeat transferred also to working days in the early afternoon (14.00), the number of people who could watch the programmes drastically decreased.

The former president of MTV Rt. and the presidents of national minority self-governments on April 3rd 2000 had previously signed a co-operation agreement. This contract itemized the exact time for broadcasting minority programmes. What had happened was a break of this contract. We have had a valid contract, which had been implemented, yet MTV Rt. behaves like the contract does not exist. HuBLUL considers that this kind of relationship with the national minorities is both insulting and humiliating.

Following this MTV Rt. sent to the national minority self-governments the new 'Co-operation Agreement'. In this version there is no itemized and exact broadcasting time for our programmes.

HuBLUL wrote a joint statement from the various national minority presidents demanding that the programmes be put back on Saturdays, as agreed in 2000. It was signed by HuBLUL President Borisz Bekic and presidents of the national minority self-governments; Bulgarian, Greek, German, Romanian, Roma, Croatian, Polish, Ruthenian, Slovak, Slovenian, Serbian, and Ukrainian.

This question was discussed by the Commission for Minority, Human and Religious Rights in the Hungarian Parliament, but with little consequence except that after the meeting between the president of Hungarian Television and presidents of the two biggest minorities in Hungary, the Roma and German, their programmes were returned to their Saturday slot. It means that for the other minorities there are no real chances for something to be changed, and unfortunately it highlights a minority fighting only for its own interests, and that there are only a few instances where they unite to act together.

At the end of this report I would like to present some official facts.

Hungarian minority or minority language	Number of people who declare their mother tongue		Change in percentage	Number of people who declare that they belong to a minority		Change in percentage	Number of people who use their mother tongue in family or with friends
	1990	2001		1990	2001		2001
Bulgarian	1370	1299	-5,18%		1358		1118
Roma	48072	48685	1,28%	142683	190046	33,19%	53323
Greek	1640	1921	17,13%		2509		1974
Croatian	17577	14345	-18,39%	13570	15620	15,11%	14788
Polish	3788	2580	-31,89%		2962		2659
German	37511	33792	-9,91%	30824	62233	101,90%	53040
Armenian	37	294	694,59		620		300
Romanian	8730	8482	-2,84%	10740	7995	-25,26%	8215
Serbian	2953	3388	14,73%	2905	3816	31,36%	4186
Slovak	12745	11816	-7,29%	10459	17692	69,16%	18056
Slovenian	2627	3187	21,32%	1930	3040	57,51%	3119
Ruthenian	674	1113			1098		1068
Ukrainian		4885			5070		4519
Total	137724	135787		213111	314059		166365

The comparison between data from census in 1990 and 2001.

The numbers above don't reflect reality. For example, it is known that in Hungary there are about 800,000 Roma, 80-100,000 Germans, and 40,000 Slovaks. By the small minorities these numbers are in reality once bigger. It shows that people are unwilling (or afraid) to declare themselves as a minority.

Mr. Öllös, Mr. Figel' and Ms Chinneide at the press conference
Páni Öllös a Figel' a pani Chinneide na tlačovej konferencii

Dr. Julita Agnieszka Rybczyńska, is professor in the Political Science Department at Marie Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland, and was one of the founders of the Masters Program in Public Administration on the Local Level at the university. Along with others she devotes herself to basic human rights and minority language legislation in Poland.

Julita A. Rybczyńska

Legislation on Usage of Lesser Used Languages in Poland

1.

Poland is a country with relatively small number national ethnic minorities (c. 4 %). In real numbers though, because of the size of the overall population of Poland, minorities amount to approximately 1 million people. The national minority situation is characterised by several factors, most important of which are: relatively small and diversified minority groups, a rather dominating majority culture, strong homogenisation after WWII, forced and voluntary polonisation, and the strong position of language in the majoritarian Polish identity.

Until 2005 the legal system lacked positive provisions allowing for the use of minority languages as supplementary official languages (i.e. in addition to the official Polish language), and for the determination of names of towns, cities, squares, streets and geographic objects in those languages. All laws and regulations concerning use of language in the public sphere gave a strong priority to Polish.

On the other hand Poland's international commitments and internal laws included prerequisites to introduce such regulations. The Parlia-

mentary *Act on national and ethnic minorities and regional languages* of January 6, 2005¹ introduced into the Polish legal system new principles for the usage of lesser-used languages.

2.

After 1989 many changes occurred in the legal and socio-political status of national minorities in Poland. The Constitution of the Polish Republic of 1997 introduced in the Preamble a new definition of the Polish nation based on a civic and not an ethnic principle. Art.35 directly states the rights of citizens belonging to national minorities specifying in paragraph 1 of Art.35 obligations of the State in relation to the citizens belonging to minority groups, the aim of which is to make sure that they preserve and develop their own languages, traditions and culture.

Also, relevant to the status of national minorities is the provision of Article 27 of the Constitution, which states that the official language of Poland is Polish, and in the second sentence, it adds, "this provision shall not infringe upon national minority rights resulting from ratified international agreements". The international obligations of Poland influenced the status of minorities when Poland signed in 1995 the Framework Convention for National Minorities (ratified 2001) and numerous bilateral treaties containing provisions on minority rights.

Public debate accompanying these legislative changes showed considerable disagreements concerning minority status. Especially controversial was the problem of introducing supplementary languages and bilingual geographical names. It was very difficult to overcome psychological barriers with the Polish majority coupled with resistance from many political groups as well as a general lack of political will. A very good illustration of that situation is the fact that the Polish *National and Ethnic Minorities and Regional Language Act* had been the object of parliamentary work for more than 10 years, since 1994. Also, the European Charter for Regional or Minority Languages was signed by Poland only in 2003 with the ratification still pending.

3.

The above mentioned process resulted with legislation on minorities in Poland which is decentralised with many legal acts including provisions regarding the status of national minorities. At present the situation of the national minorities is regulated by the following normative acts:

- the *Constitution of the Republic of Poland* of 2 April 1997 (articles 27 and 35),

1 Journal of Laws of the Republic of Poland (hereinafter referred to as Journal of Laws) 31.01.2005, no.17, item 141.

- *National and ethnic minorities and regional language act* of January 6, 2005²
- Article 2 (and indirectly article 10) of the *Polish Language Act*³ of 7 October 1999
- Article 100 paragraph 4, article 134 of the act of 12 April 2001 *on elections to the Sejm of the Republic of Poland*⁴,
- Article 21 paragraph 1 sub-paragraph 9 of the act of 15 October 1992 *on radio and television broadcasting*⁵,
- Act of 17 May 1989 *on guarantees of the freedom of conscience and faith*⁶,
- Article 13 of the act of 7 September 1991 *on educational system*⁷,
- Act of 15 November 1956 *on the change of first names and surnames*⁸,
- Executive Act of the Minister of Internal Affairs and Administration of 30 May 2005 *concerning the Register of communities (gmina) with the use of topographical names in minority languages*,
- Executive Act of the Minister of Internal Affairs and Administration of 18 March 2002 *concerning cases in which names and texts in the Polish language may be accompanied by translations into foreign languages*⁹,
- Executive Act of the Minister of Labour and Social Matters and the Minister of National Education of 12 November 1999 *on days off from work or school for persons belonging to church and other religious associations for celebrating religious holidays other than public holidays*¹⁰,
- Executive Act of the Minister of National Education and Sport of 3 December 2002 *on the terms and manner of performing tasks by schools and public establishments which make it possible for the students belonging to national minorities and ethnic groups to retain in their sense of national, ethnic, linguistic and religious identity*¹¹,
- Executive Act of the Minister of Education and Sport of 21 March 2001 *on the conditions and method of grading, classifying and promoting students and listeners and conducting examinations and tests in public schools*¹².

2 Journal of Laws of the Republic of Poland (hereinafter referred to as Journal of Laws) 31.01.2005, no.17, item 141.

3 Journal of Laws no. 90, item 999.

4 Journal of Laws no. 46, item 499.

5 Journal of Laws of 1993, no. 7, item 34 as amended

6 Journal of Laws no. 29, item 155 as amended

7 Journal of Laws no. 95, item 425 as amended

8 Consolidated text, Journal of Laws of 1963, no. 59, item 28

9 Journal of Laws no. 37, item 349

10 Journal of Laws no. 26, item 235

11 Journal of Laws no. 220, item 1853

12 Journal of Laws no. 29, item 323

4.

National and ethnic minorities and regional language act was voted in the Sejm on January 6, 2005. The Act confirmed existing practice in many areas of national minority status and introduced very important new provisions concerning the status of minorities.

It contains definitions of national and ethnic minorities and enumerates them (nine national minorities and four ethnic minorities) and gives equal status of both categories as far as minority rights are concerned (Art.2-3). The new legislation recognizes Kashubian language as a regional language and equalizes it with minority languages as far as linguistic rights are concerned (Art. 19-20). It confirms existing standards of educational and cultural rights for national and ethnic minorities as well as access to media and the use of first and family names in native languages by minorities (Art.7).

The act introduced new regulations concerning linguistic rights, most importantly among them the right to use minority languages in private and public life, dissemination and exchange of information in minority languages, publication of private information, learning and teaching in native languages, and the right to use names and surnames in minority languages in public records and identification documents (Art.7-8). It also introduced the possibility of using the minority language as a “supplementary language” in municipalities where minorities exceed 20% of the population. Minority languages may be used when contacting municipal institutions. The names of towns, villages, streets and “physiographic objects” can be bi-lingual.

One of the advantages of the new law is to strengthen the states obligations towards minorities mostly through creating the public administration’s direct obligation to support maintenance and development of minority cultures through subsidies and allowing for the preferential funding for minority education (Art. 18).

The new legislation introduced several institutional arrangements concerning the status of minorities. The Register of municipalities where the supplementary language is used was created and the procedure to include a municipality in that Register was introduced. It also created the Joint Government and National and Ethnic Minorities Commission as an advisory body to the Prime Minister.

5. Conclusions

The new Polish law on national and ethnic minorities and regional language is very important as it strengthens the position of these minorities. It is an elaboration of general constitutional provisions and it creates easier access to control procedures, especially in the Constitutional Tribunal and administrative courts. It definitely broadens the protection of linguistic rights. Nevertheless the Polish system of minority protection stays decen-

tralized. Educational provisions are outside of the new act in the law of 1991 and political rights in the electoral law acts. The new law will be thus used as a *lex generalis* to the regulations concerning minority education and political rights.

Mr. Öllös and Mr. Figeľ at the conference
Páni Öllös a Figeľ na konferencii

László A. Nagy, Chairman of the Committee for Human Rights, Minorities and the Position of Women of the National Council of the Slovak Republic. He has actively participated in social and political events where he devote himself mostly to representation of interests of Hungarian minority in Slovakia.

László A. Nagy

National Minorities in Slovakia 15 Years After the “Velvet Revolution”

After the regime change in 1989, I expected that national minorities in Slovakia would soon be on the path of rapid and comprehensive development. I hoped that those differences that had existed between the members of national minorities and the members of the two major nations of Czechoslovakia would be eliminated, both in the field of economic development indicators or in other spheres of life.

I had such expectations because I believed that the adverse situation of national minorities in Czechoslovakia had been a consequence of the Communist system. I supposed that after the fall of the Communist regime those negative political, economic, legislative, social and other factors would simply disappear and, after the elimination of negative impacts positive trends would gain dominance. I believed that the nascent democratic establishment would guarantee equal rights and opportunities to all groups of the population without discrimination based on either sex, race, ethnic origin, religion, age or place of residence. More precisely, since equal rights and opportunities had not been guaranteed by the previous regime, some temporary equalizing measures [affirmative action] should be introduced, if the earlier accrued differences still persevered.

There was an encouraging fact reinforcing my hopes, namely that both before 1989 and after the “velvet revolution” the democratic forces had an ambition to define themselves as, among others, champions of the public good. Expectations that advocacy of such eternal democratic principles as equality, justice and solidarity would find its place in the society, seemed therefore quite natural. I was not isolated in this belief of mine, it was then not by chance that immediately after the break-out of the revolution members of the Hungarian minority joined the revolutionary movement in great numbers in order to overthrow the ancient regime and to set up a new social system.

Notwithstanding some negative signals, the Joint Proclamation of the Independent Hungarian Initiative and the Public Against Violence of January 1990 pointed out that the treatment of national minorities in Slovakia should be based on principles of full emancipation and equality of chances.

Fifteen years have passed since then. Is the emancipation of members of national minorities a reality today? Have all citizen equal chances and opportunities? Actually, what has happened in the last fifteen years?

In the field of changes of legislation there has been substantial development. There are many achievements in the field of creating institutions, including a network of institutions of national minorities. There have been both positive and negative developments.

Starting with the incorporation of the Bill of Fundamental Human Rights and Freedoms into the last Czechoslovak Constitution of 1990, and ending with the adoption of the Law on Equal Opportunities. A number of international human rights and minority rights norms have been incorporated in the Slovakian legal system. However, the reprisals of the Mečiar epoch should not be forgotten either. We were confronted with various types of language law and severe restrictions in many fields of minority language use. Moreover, cutting down and abolishing national minority institutions were incitements to intolerance and violence against persons belonging to ethnic minorities and racial groups,

The overall picture would not be correct if I left out from this enumeration positive solutions in the field of local governance, education and culture. For example, the foundation of János Selye University in Komárno. However, the overall picture would not be correct either if I omitted to mention that five years after the ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages, the executive laws and regulations to this Charter have still not yet been adopted.

On the other hand, new institutions have been established like: the Governmental Council for National Minorities, the Parliamentary Committee for Human Rights and National Minorities, the Plenipotentiary of the Government for the Roma Minority, and positive governmental programmes for the alleviation of the problems of the Roma ethnic community. The Departments for National Minorities at the Ministries of Culture and Education have been re-established.

Fifteen years ago we believed that the democratic system would provide equal rights and equal opportunities for individuals and social groups without discrimination based on sex, ethnicity, race, age or place of residence, and, that there would be measures to eliminate the existing differences. The reality is such, however, that extremely big differences have evolved in Slovakian society, in relation to sex, age, ethnicity, race and regional affiliation.

Let's take some examples:

- In the field of employment, the Bratislava region keeps up with the European Union average with its 3% unemployment rate. On the other hand, districts like Michalovce, Sobrance, Trebišov, Rožňava, Revúca, Rimavská Sobota and Veľký Krtíš have a 30% unemployment rate and all east and south Slovakian districts with a 30% rate rank among the poorest European regions.
- Beside the employment indicators there are also other even more important economic indicators such as average income, GDP per capita, investment per capita, and regional capital accumulation. All these indicators are below 50% of the Slovakian average. It is those southern and eastern districts of Slovakia, where the members of ethnic minorities live in great numbers.
- We have learned from other sociological, economic and demographic studies that in the last fifteen years, the quality of the educational and social structure of Hungarians in Slovakia has also deteriorated significantly. Their age structure, fertility, mortality and assimilation indicators also show negative trends. Within ten years, from 1990 to 2000, their relative size within Slovakia has also decreased by 1.5%, which in absolute numbers counts more than 40,000 people.
- As far as the Romas are concerned, in spite of the efforts of the Government, both their educational and social structure has changed for the worse. Their standard of living and the overall living conditions are comparable to the poorest regions of Africa.
- Speaking about other national minorities I have to admit that the Ruthenians became again Ruthenians, however, they are having a hard struggle to achieve desirable standards in language, educational and cultural rights.

In spite of the aforementioned huge differences between members of national minorities, it is still very difficult to launch programmes of affirmative action. The situation would be even worse if seven years ago representatives of democratic political forces had not won the elections, if Slovakia had not have joined the NATO and the EU, and if the Party of the Hungarian Coalition (MKP - SMK) had not been a member of the Slovakian governing coalition.

Even under these conditions we have room for doubt, for example, whether the Constitutional Court is going to declare the Anti-discrimination Act as not in conformity with the Constitution.¹

The case of Slovakia shows that in the new democratic countries of central and Eastern Europe, national minorities and their languages are "endangered species". To improve this situation, a comprehensive effort is needed based on a great deal of goodwill from the state, on which territory the respective national minorities live, consisting of beneficial economic, social, regional, educational and cultural policies. It is necessary that there is a friendly European political and legal framework, ever-improving standards, and the continuing interest and care of such important organisations as EBLUL.

Finally, we cannot omit the representatives of the minorities themselves who, if they wish to preserve and foster their specific identity, they should be able to participate in the decision-making procedures and should not remain objects or victims of imperfect ethnic policies of the majoritarian state.

1 Indeed, in October 2005 the Constitutional Court declared by a vote of 7 to 4 that the provisions on "affirmative action" involved in the Antidiscrimination Act are not in conformity with the Constitution. (Remark of the editor.)

prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., researcher, Head of the Historical Department of the Institute of Social Studies in Slovak Academy of Sciences in Kosice (Slovakia). In his research he devotes himself to minority issues in Central Europe with special attention to Hungarians in Slovakia after 1945 and to questions of civic and political parties in Slovakia after II. World War. Author of 12 monographs and more than 100 scientific and professional articles.

Štefan Šutaj¹

Usage of Minority Languages in Slovakia Before and After 1989

The usage of minority languages in the Central European region, including in the territory of present-day Slovakia has its own specifics. A significant role in this respect should be assigned to the fact that in the process of nation-state building and forming of national identities the cultural-linguistic line gradually prevailed over other factors.

An almost primordial approach² to the issue of ethnicity is deeply rooted in the population of the central European region.

Quite complex relations characterized the sphere of language use as early as in the Hungarian Kingdom before 1918. Especially after the Austro-Hungarian Compromise of 1867, a policy of prioritising the Hungarian language over the minority languages of other (ethnic) nations constituting the Kingdom, gained ground. The fall of the Hapsburg Empire and the establishment of Czechoslovakia as one of its successor states brought a significant change. However, the development of the relationship between the

1 Co-author of the article is Ms PhDr. Mária Homišinová researcher of the Institute of Social Studies of the Slovak Academy of Sciences.

2 In more detail see BAČOVÁ, V.: The Construction of National Identity - on Primordialism and Instrumentalism. Human Affairs, 8, 1998, 1, 29 - 43.

ethnic minorities and the Slovak major nation was burdened with the concept of "Czechoslovakism", whose proponents did not acknowledge the existence of an autonomous Slovak nation.

Each ethnic minority and the social status of its language has its own specifics. In our paper we pay attention to just a few of them.

Disregarding who were the actual ruling elite in the period from 1918 until the revolution of 1989, the Romas stayed on the verge of society as a marginalised group that was not allowed to establish its own representation or foster its own language. The Communist regime tried to substitute the handling of real problems of the Roma community by paternalistic interventions of the state. The declared aim of the social integration of Romas was in fact an effort to assimilate and eliminate their identity.³ This resulted in the known difficulties with the establishment of the Roma language in the society after 1989. For long it was impossible to enforce the principle promoted already by J. A. Comenius, namely, that the child should get the primary education in its mother language which he understands best. This led to a practice from the part of the educational advisers to send many Roma children to special schools for mentally handicapped persons.

The relationship between the Ruthenians and Ukrainians was formed in the framework of their contacts with surrounding nations and was affected by internal fights about the national orientation of the two ethnic groups. The dividing line between the Ruthenians and Ukrainians is not clear-cut. It runs across communities and even families. Various political regimes after 1918 approached Ruthenians and Ukrainians in a different way. In the period between the World Wars the affiliation to the Ukrainian ethnicity was not recognised by the Czechoslovak authorities. The Communist regime, however, preferred the Ukrainian orientation and Ruthenians were not recognised in Slovakia before 1968. After 1968 a compromise denomination of Ruthenians-Ukrainians was introduced to identify the persons belonging to the population inhabiting the northeastern part of Slovakia. The year 1968 did not solve the existing problems with the national orientation of this ethnic community either, and the processes resulted in the political separation of the Ruthenians and Ukrainians from each other.⁴ At present, the Ruthenian language needs complex help and support.

The situation of the Hungarian minority in Czechoslovakia after 1918 was developing in a complicated way. Hungarians in Czechoslovakia fell from the position of ruling nation to the status of a minority.⁵ The events

3 In more detail see JUROVÁ, A.: The Establishment of State Policy of Oppression Against Gypsies after World-War II (Czechoslovakia). *Historický časopis* 41, 1993, 414 - 429.

4 See also in GAJDOŠ, M. - KONEČNÝ, S.: Ethnic Minorities in Slovakia. In: *Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda*. Prešov - Užhorod, 2001, 13 - 25.

5 See also in ŠUTAJ, Š.: Slovak - Hungarian Relation after World War II and the Present Situation. In: BENŽA, M.: *The truth about 1100 years of our neighborhood*. Bratislava 1996, 72 - 84.

following the 1938 Vienna Arbitration and the 1945 arrangements (deprivation of citizenship, population exchange, re-slovakization, deportations from Czech lands, abolition of Hungarian schools) heavily effected Slovak-Hungarian relations. After 1948 part of the Hungarian intellectual elite was accused of disloyalty and was barred from exercising their work. Hungarian minority schools were re-established with the help of worker-cadres trained in crash-courses. This fact for a long period negatively influenced the quality of the minority education and resulted in a rather low ratio of intelligentsia in the population belonging to the Hungarian minority. Even the 80 years that passed since the disintegration of the Hungarian Kingdom did not destroy the internal cohesion between the torn-up regions inhabited by Hungarians, even though it must be admitted that their relative proportion decreases constantly and that the last national census indicated a reduction in absolute numbers. One of the reasons of this development - besides low birth-rate, natural assimilation and mixed marriages – is the fact that the bilingual population tends to declare itself as part of the privileged ethnic group in society.⁶

After the revolution, in 1990, the Institute of Social Sciences of the SAS made a survey, which mapped the peoples' views on interethnic relations.⁷ In one of the questions we inquired about the respondents' *opinion on the perspectives of the minority educational system*.

Figure Nr. 1

	1		2		3		4		5		6		7	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Slovaks	368	73,0	86	17,1	84	16,7	138	27,4	80	15,9	206	40,9	43	8,5
Hungarians	246	49,8	262	53,0	207	41,9	161	32,6	241	46,8	58	11,7	118	23,9

Respondents could choose as many as three answers, therefore the aggregate number of relative occurrences is higher than 100%
n – number of respondents

Legend:

1. Improving the teaching of the Slovak language in Hungarian language schools
2. Extending the possibilities of studying in Hungarian language at secondary schools

-
- 6 ŠUTAJ, Š.: The Development of the Hungarian, Ukrainian and Russian Minorities in Slovakia between the years 1970 - 1991. In *International Issues* 1, 1992, 3, 53 - 62. ŠUTAJ, Š. - OLEJNÍK, M.: Law and practice of Central European countries in the field of national minority protection (Slovak Republic) In: KRANZ, J. (Ed.): *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Centre for International Relation. Warszawa, 1998, s. 269 - 321. ŠUTAJ, Š. - GAJDOŠ, M. - JUROVÁ, A. - OLEJNÍK, : Ethnic minorities and their culture in Slovakia in the context of historical development in twentieth century. In: KOVÁČ, D. (Ed): *Slovak contributions to 19th international Congress of Historical Sciences*. Bratislava, 2000, p. 135 - 149.
- 7 PAUKOVIČ, V. & col. *Vzťahy Slovákov a národnostných menšín v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska*, SvÚ SAV, Košice 1990.

3. Extending the possibilities of studying in Hungarian language at Slovak institutions of higher education
4. enabling the enrolment at institutions of higher education in Hungary
5. raising the overall standard of the Hungarian minority schools
6. introducing the instruction of selected subjects in Slovak at Hungarian language schools
7. raising the social appreciation of education

Whereas Slovaks preferred options that would strengthen the position of the Slovak language in the Hungarian minority education, respondents belonging to the Hungarian ethnic community would welcome, beside improving the quality of Slovak language instruction, an extension of possibilities to study in the Hungarian language.

Similarly we inquired about the opinions of Ukrainians and Ruthenian respondents. We asked them the following question: *“How, in the future, should the educational system for Ruthenians-Ukrainians be developed?”* The answers are summarized below:

Figure Nr. 2

	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Slovaks	113	32,1	11	3,1	13	3,7	26	7,4	106	30,1
Ruthenians-Ukrainians	141	40,4	38	10,9	29	8,3	69	19,8	20	5,7

Legend:

1. Preserving the existing system.
2. Reinforcing the instruction in the Ukrainian language.
3. Extending the network of Ukrainian language schools.
4. Introducing instruction in local dialects.
5. Abolishing minority schools for Ruthenians-Ukrainians.

Most of the answers of both Slovaks and Ruthenians-Ukrainians supported the option of preserving the existing system of education. It may be considered as important that immediately after the revolution, some 30% of Slovaks would have supported abolishing the Ukrainian minority schools, while 20% of Ruthenians-Ukrainians would have welcomed introducing instruction in local dialects, i.e. in the Ruthenian language.

In 2004, 15 years after the “velvet revolution”, we distributed to a sample of respondents a questionnaire with the aim to learn their views on options of languages of study at colleges and universities.⁸ We made a frequency analysis of the responses as shown below:

8 HOMIŠINOVÁ, M. - VÝROST, J. (Ed.): Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti. (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu). Košice, 2005.

Figure Nr. 3

Views on language of study at colleges and universities (% in lines according to indicators)

Ethnicity	1		2		3		4		5	
	yes	no	yes	no	yes	no	yes	no	yes	no
Slovaks	16,4	83,6	88	12	86	14	46,8	53,2	73	27
Czechs	10,3	89,7	93	7	88,8	11,2	50,7	49,3	70	30
Hungarians	86,3	13,7	17,2	82,8	22,8	77,2	7,5	92,5	48,1	51,9
Germans	49,7	50,3	70,9	29,1	66,2	33,8	28,6	71,4	83,4	16,6
Romas	60,8	39,2	58,2	41,8	62,4	37,6	47,3	52,7	69,9	30,1
Ruthenians	39,1	60,9	67,3	32,7	82,1	17,9	50	50	71,8	28,2
Ukrainians	22,9	77,1	68	32	34,8	65,2	27,4	72,6	42,3	57,7
Jews	43,4	56,6	70,1	29,9	74,4	25,6	26,1	73,9	86,1	13,9
X²	288,1		260,6		278,9		118,7		120,8	
P	****		****		****		****		****	

Legend:

1. Existence of minority language medium colleges for minorities.
2. Possibilities to study in neighbouring countries, hence no need for colleges for minorities.
3. It is not important; there is a possibility to study in the EU.
4. In Slovakia education should only be in the state language.
5. At colleges and universities the instruction should be in world languages.

The biggest differences in the survey were registered when asking about the existence of higher education institutions with a minority language as the language of study. A supportive opinion was presented mostly by Hungarians (86,3% of affirmative answers), followed closely by Romas. Strictly negative attitudes were declared by Slovaks and Czechs (more than 80%.) With the other minorities – Ruthenians, Ukrainians and Jews - negative answers prevailed, as well. (Ruthenians and Jews around 60%, Ukrainians more than 75%.)

The view that persons belonging to minorities have plenty of opportunities to study in neighbouring countries⁹, and therefore universities for minorities are unnecessary, is held by almost all groups of respondents (the highest ratio being among the Czechs and the Slovaks). The only exception are the Hungarians. They disagree with this assumption to a high degree (as much as 82.8%), which corresponds with their reactions to the previous option. 60.8% of Romas are supportive of the existence of colleges providing a possibility to study in one's mother tongue. However, at the same time, in responding to another question 58.2% maintain that this type of school is not needed.

9 In states of "mother nation", for example students of Hungarian minority in Hungary, Czechs in Czech republic etc. (Remark of the editor)

Dealing with the issue of the language of study at universities and colleges is not considered as a substantive issue by a large part of Czechs, Slovaks, Ruthenians and Jews, which corresponds with their opinions on other topics. Germans and Romas also share this view. The importance of searching for solutions to this question, despite the fact that there is a chance to study elsewhere in EU member states, is stressed first of all by Hungarians (77.2%) and Ukrainians (65.2%).

The proposition that in Slovakia studying at universities should be allowed exclusively in the State language, did not meet with overwhelming support in any of the groups of respondents. On the contrary, four minorities – the Hungarians (92.5), the Germans (71.4%), the Ukrainians (72.6%) and the Jews (73.9%) – were against this idea. Even though some ethnic groups do have objections to the existence of universities providing mother language instruction in Slovakia, they do not insist rigorously on exclusivity of the State language.

Respondents belonging to all ethnic communities agree to a great extent with the idea that as many subjects as possible should be allowed to study at universities in world languages. Again, the Hungarians and Ruthenians are more reserved towards this option, or rather their views are more polarised.

The modal analysis of the responses (the biggest ratio of responses of representatives of ethnic communities to the various options) showed that the Slovaks (88%) and the Czechs (93%) agreed in the highest degree with the view that persons belonging to minorities have enough opportunities to study in neighbouring states, therefore universities providing instruction in the languages of minorities were not needed. However, as many as 92% of Hungarian respondents did not support the idea that Slovak should be the exclusive language of study at universities in Slovakia. The Germans are the most willing to support the introduction of the option to study in world languages at the Slovakian higher educational institutions. This preference prevails also with the majority of Jews (86.1%) and the Romas (69.9%). The Ruthenians support to a high degree (82.1%) the view that minority citizens can study anywhere in the EU member states. In contrast, the Ukrainians are against (by 77.1%) the option that minorities should be provided with minority language medium universities.

Even though the views of the dominant nation and the ethnic minorities in Slovakia differ significantly as far as the question of the use of minority languages is concerned, it is evident that the protection and promotion of minority languages should be handled with the utmost sensitivity and discretion both in the interests of their development and in the interest of peaceful co-existence and co-operation of the ethnic communities in Slovakia.

Ms Lucia Rodeghiero, Research Fellow in Cultural Anthropology at the Department of Human Studies Riccardo Massa, University of Milan- Bicocca, Italy. She was active in field-work in Slovenia, where she devoted her research mostly to topics on nationalism, ethnicity, identity and culture.

Lucia Rodeghiero

Slovenia: Nation, Culture and Language

In Slovenia language is perceived as an important component of both cultural and national identity. I will analyse how a specific idea of national culture¹ informs the conceptualisation of language and how these notions are important in the definition of identity. The questions are: what is culture, what has it to do with identity and how does language pertain to it? Which is the role that minorities play in the definition of identity?

The concept of identity is problematic: there is the danger of an over-generalization of the notions of similarity and difference that can produce an effect of essentialism [Fabietti 1995]. Social identities have often been represented as clearly delineated from one another, internally homogeneous and linked to distinctive practices, which can be social, economic, cultural, linguistic and so on. Despite this criticism, however, the study of identity continues to be both variable and necessary. What is important to take into account is that identity results in actions [Bucholtz, Hall, 2004, p. 376]: as a product of situated social action, identities may shift and recombine to meet new circumstances. And linguistic practice, citing Bourdieu

1 Culture is a problematic matter. Far from considering it as a reified and circumscribed entity which can be divided and described in its constitutive parts, I will try to analyze the practices and the discourses that surround it, as well as some practical consequences of this symbolic emphasis.

[1977], is not distinct from other forms of everyday social activity [ibid., p. 377].

In trying to answer these questions we have to bear in mind that Slovenia was part, until about fifteen years ago, of Yugoslavia, of which it was one of the constituent republics. Analysing the present situation of the country it is necessary to take into consideration that before 1991 Slovenia had never been an independent state as it was always included in larger units², with the exception of the Karantania state in the ninth century [Pirjevec 1995, p. 123].

The proclamation of Slovene independence in 1991 was preceded and accompanied by the emergence of a growing interest in the country for what can be called “national culture”. The discourse about the independence of the nation has indeed been characterized by an emphasis on the peculiarities of culture and its symbols. National culture appears as a privileged site where the nation can be constructed, legitimised and exhibited: its role is that of relating the nation to an extremely localized dimension and, at the same time, to lead the nation in a transnational frame [Faganel 2000]. It is argued that Slovenia survived thanks to culture, and thanks to it will keep its peculiarity in the context of other transnational unions, such as the European Union.

Nationalist discourses, characterized by the relevance ascribed to national culture, are crucial to the construction of self and other. In fact, in the official representations about the nation, debates concerning the boundary between Slovenes and non-Slovenes are often focused around the question of culture and language, which function as strong identity markers.

This linguistic and cultural topic is strictly connected with the figure of the romantic poet Franc Prešeren (1800-1849), who is considered the major Slovene poet and one of the most important symbols of the nation. In order to understand the role played by him for the construction of Slovene identity it is necessary to direct the discourse on different levels.

Prešeren is the symbol of the nation and a major holiday has been devoted to him. At the same time the nation is structured and legitimised on the base of a consent on two main topics, culture and language, which are considered to have reached their highest expression with Prešeren. For these reasons, he is considered, along with Primož Trubar who printed the first book in Slovene in 1550³, the founding father of Slovene identity and

2 Slovenes were part of the Frank and Hapsburg Empire; more recently, after the First World War, Slovenia became part of the South Slav State (Država SHS), which was transformed thereafter in the South Slav Monarchy (Kraljevina SHS) under the Karađorđević dynasty. After the Second World War it became one of the constitutive republics of the Democratic Federative Yugoslavia (Demokratska-Federativna Jugoslavija). It gained independence after the referendum held on December 23th in year 1990; the Parliament declared the independence of the republic six months later, on June 25th.

its major national genius. These three elements, culture, language and Prešeren, are almost indissolubly intertwined in the context of the national Slovene imaginary and of the rhetoric which accompany and structure it. National culture partly coincides with this figure and, vice-versa, this figure has been moulded and invested with significance by national culture itself. There is a circular relation between culture and the poet. Prešeren is important because his figure is included in a precise image of national culture considered as literary and poetic heritage; at the same time culture seems to have gained legitimisation through the poet himself.

Prešeren does not embody a myth of origin; instead he represents the symbolic frame that embraces the key elements of Slovene identity. The foundation myth is replaced by a short term "memory" to which the symbolic structures of the nation refer to. There are different reasons for the relevance⁴ put on Prešeren. One of them is connected with language: Prešeren is seen as the founder of modern Slovene language.

The cultural review *Veda* (Science), edited in the beginning of last century in the city of Gorica, proposed a questionnaire. In 1913 the authors inquired about the possibility of giving up the Slovene language in favour of the Serbo-Croatian one. All the interviewees answered negatively [Rotar 1996, pp. 41-45]. The linguistic matter is an important issue also in more recent years. In the first years of independence the institutional interest in language was particularly strong and emphasis was put on purity [Mami? 2002, p. 34-35]. Therefore a particular office was created, called the Office for the Slovene Language (Urad za slovenski jezik) [Uradni list Republike Slovenije, n. 97/00].

This linguistic interest may go back to the Herderian definition of language as the depository of a people's spirit (Herder made explicit the connection between *Volk und Sprache*). But it is possible to go further by making a comparison with anti-colonial nationalisms. Partha Chatterjee, in his work *The nation and its Fragments* [1993], maintains that language, in the context of the colonies, was a kind of intimate sphere from which colonial power was excluded. For this reason, language bears the traces of a precise national identity. This kind of model, with the due differences, could also be valid for Slovenia, where language was considered something that profoundly pertained to the country already before the proclamation of

3 In 1550 Primož Trubar published a primer (Abecednik) and a catechism (Katekizem). His disciple Jure Dalmatin translated the Bible in Slovene some years later (1583). Trubar was also the first to name his compatriots with the appellative "Slovene"

4 If you are not speaking about him, you are in a place dedicated to him. In every city and village there is at least a school or a library or a cultural centre devoted to him. Old people often tell that during Second World War partisans carried his poems in their backpack. One of his poems, entitled *Zdravljica* (Toast), is the national anthem and on the Slovene 1000 tolar banknote there is his portrait.

independence in 1991. Slovene language had been part of a “intimate” sphere during the socialist period and had to be protected from the interferences of the central power. Today these concepts are important collective symbols that refer to homogeneity and to continuity.

The institutional legalization of the figure of France Prešeren has also been transmitted through the creation of a holiday devoted to him, the National Culture Holiday (*Slovenski kulturni praznik*) or Day of Prešeren (*Prešernov Dan*), on 8th February, is the anniversary of the poet’s death. This holiday is not a recent invention because its genesis dates to 1945, even if its meaning before independence was quite different from the one it holds nowadays. During the socialist period it probably was a means by which Tito’s slogan “bratstvo i jedinstvo”, that is “brotherhood and unity”, was implemented. Tito and the politicians surrounding him had asserted from the very beginning «that Yugoslavia would be unified, solid, that one needed to respect languages, cultural differences and all specificities which exist, but that they are not essential, and that they can’t undermine the whole and the vitality of the country» [cit. Wachtel 1998, p. 132-3].

Thus, the importance given to culture and its major symbol, was used to justify the socialist country before, and afterwards the specificity and legitimacy of the new Slovene nation. Prešeren was the guarantee of the nation and the intermediary to the larger unity it belonged to. Following the proclamation of independence, the holiday was related directly with the notion of the Slovene nation and the same Prešeren’s poems have been incorporated in the independent state.

The National Culture Day has a strong performative character and is publicly constructed in different places and according to multiple schemes, so that it is not possible to decontextualize its meaning from its performative dynamic. There is a multiplication of the holiday through the whole national territory: in every city, every village, every school and cultural centre, public performances are set up, characterized mostly by the reading of poems. In Ljubljana, the capital city, the feast is even more complex. Celebrations thus take place in different spots of the city, organized by and for different kinds of people, and with different meanings. In the main city square, named after Prešeren, a Poetic Marathon is performed, characterized by the reading of Prešeren’s most important poems by famous theatre actors and actresses. The Marathon was performed for the first time at the beginning of the eighties, as «part of the struggle for cultural independence that characterized those years» emphasized Marko Simčič, president of the Union of Slovene Actors and one of the organizer of the event, in occasion of the celebration on February 8th, 2003.

In the eighties, in fact, there was a call by the central government in favour of centralization in the field of education, science, language and culture and for repression against opposition intellectuals; this proposal «did more to mobilize public opinion than did economic problems», because with «these measures the federal Communist bureaucracy attempted to shore up its dwelling authority. In Slovene eyes, such designs [...] subordinated the republics to Belgrade in the cultural and linguistic sphere, where Slovenes were more sensitive» [Vodopivec 1984, p. 40]. The Slovene Writers' Association (PEN) held a long and animated conversation on the subject in May 1983, during which the writer Ivan Mrak thundered: «today they want a core curriculum. Tomorrow, “for practical reasons”, they will want us to give up our language» [Wachtel 1998, p. 189]. Nowadays the Marathon does not anymore have this contested character; all the same, what is specifically at stake -during the Marathon but also in the other manifestations- through the celebration of the poet and the ideas of culture and language connected to him, is the idea of nation.

This image of culture, in spite of its unavoidable generalization and reification, is the framework necessary to understand the role played by the linguistic issue. During the Yugoslav period Slovene language could be, in a certain sense, considered a minoritarian language in the context of the federation. At the same time it was the official language of one of the constitutive republics of Yugoslavia; and, as I tried to highlight before, it is one of the central features of the definition of Slovene identity. Slovenian identity far from being a monolithic concept is complicated and complemented by the presence of minority groups, which bear different languages, traditions and memories. I refer to immigrants, but also to the legally recognized autochthonous minorities, Italians on the Adriatic coast and Hungarians in the Prekmurje region, in the east part of the state. Languages, Italian and Hungarian, are used in the respective zone, where bilingualism is guaranteed along with other special rights [Uradni list Republike Slovenije n. 1-4/91].

Language, minority and main language, appears as a central feature of culture, both as a specific part of culture and as a tool to communicate culture itself. The image of culture and language (linked to the memory and figure of Prešeren) I have proposed above has to be integrated with the influences and contributions of the minority languages and cultures. The language of the minority, in fact, besides being an identity marker for the minority itself, is important in the mixed zones, for the conceptualisation of the identity of the same majority, because it can mean preserving or revitalizing a mother tongue different from that utilized and made official by the majority.

Bibliography

- AA.VV. 1994. *Ethnic Minorities in Slovenija*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- AA.VV. 1946. *Prešernov dan. Naš kulturni praznik*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani.
- Anderson Benedict. 1991. *Imagined Communities*. London and New York: Verso.
- Benderly Jill, Evan Kraft. Editors. 1994. *Independent Slovenia*. St. Martin's Press, New York, 1994.
- Bourdieu Pierre. 1974. *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Genève: Droz.
- Bucholtz Mary, Kira Hall. 2004. "Language and Identity", in *A Companion to Linguistic Anthropology*. Edited by Duranti Alessandro, pp. 369-394, Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
- Chatterjee Partha. 1993. *The Nation and its Fragments. Colonial and Post-colonial*. Princeton: Princeton University Press.
- Connerton Paul. 1989. *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dolenc Ervin, "Culture, Politics, and Slovene Identity", in *Independent Slovenia*. Edited by Benderly Jill, Evan Kraft, pp. 69-90. New York: St. Martin's Press.
- Duranti Alessandro. Editor. 2004. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
- Halpern Joel M., David A. Kideckel. 2000. *Neighbors at War: Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture, and History*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.
- Fabietti Ugo. 1995. *L'identità etnica. Storia e critica di un concetto equivoco*. Roma: La Nuova Italia Scientifica.
- Fabietti Ugo. 2004. Il destino della "cultura" nel "traffico delle culture". *Rassegna italiana di sociologia*, XLV, n. 1: 37-48.
- Faganel Jože. Editor. 2000 *France Prešeren – kultura – Europa*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.
- Gellner Ernest. 1995. *Encounters with Nationalism*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- Herzfeld Michael. 1997. *Cultural Intimacy. Social Poetics in the Nation-State*. New York: Routledge.
- Hobsbawm Eric J., Terence Ranger. Editors. 1983. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kos Janez. 1997. *Glejte ga, to je naš Prešeren*. Ljubljana: Kiki Keram.
- Mamič Tino, "Ali slovenščina umirač" *Ognjišče*, n. 11, 2002, pp. 34-35.
- Paternu Boris. 1999. *France Prešeren. Poeta Sloveno 1800-1849*, Gorica: Goriška Mohorjeva Družba.

-
- Pirjevec Jože. 1995. *Serbi, Sloveni, Croati. Storia di tre nazioni*. Bologna: Il Mulino.
- Rotar Janez. 1996. *Slovenščina in Slovenstvo. Pojavi, izkušnje, pogledi*. Maribor: Založba Obzorja.
- Smith D. Anthony. 1999. *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press.
- Vodopivec Peter. 1994. "Seven Decades of Unconfronted Incongruities: The Slovene and Yugoslavia", in *Independent Slovenia*. Edited by Benderly Jill, Evan Kraft, pp. 23-46. New York: St. Martin's Press.
- Wachtel Andrew Baruch. 1998. *Making a Nation, Breaking a Nation. Literature and cultural politics in Yugoslavia*. Stanford: Stanford University Press

3. Legal Aspects of Usage of Minority and Regional Languages in Czech Republic, Hungary, Slovakia and Slovenia

PhDr. Jozef Gáfrik, CSc., journalist, vice-president of the Czech Bureau for Lesser-Used Languages (CzechBLUL). He is dealing with Slovak language's practical aspects in the Czech Republic from 1992, from the time of disunion of Czechoslovakia. Until 1989 he was working for Czechoslovak Broadcast and from the nineties up to the present day for *Korene (Roots)* magazine in Prague. From 1999 to 2005 was vice-president of the Association of Slovaks.

Jozef Gáfrik

Legal Status of the Usage of Minority Languages in the Czech Republic

The present status of the usage of minority languages is characterised by two major factors.

Firstly, after a certain period of looking for the optimal place of the minority issue in the whole of the social life, it can be stated that all particular steps in the legislative field have already been made. One could still argue about the perfection of the adopted legislative regulations, however, their existence and their integration to the legal system of the country is undeniable. Maybe the last in the series of legal acts of this character was the Law on Preschool, Primary, Secondary, Higher Vocational and Other Education that came into effect on 1st January 2005 (Nr. 561/2004 Coll.)

Secondly, an important instrument of the implementation of the Framework Convention of the Council of Europe on the Protection of National Minorities in the Czech Republic, as kind of an umbrella norm, is the law on the Rights of Persons Belonging to National Minorities (273/2001 Coll.). In the language field, which is our main concern today, such a comprehensive solution will be achieved by the accession to the European Charter on Regional or Minority Languages.

As known, this document became effective seven years ago, after having been ratified in five member states of the Council of Europe. For the Czech Republic it is not valid yet, although the Government signed the Charter back in 2000. However, it has not yet been ratified: in the Czech Republic the document was not very well received at the beginning. Attitudes have changed more recently and according to the legislative plans of the Government, if the political circumstances are favourable, ratification can be accomplished by the end of this year¹. This is the second factor that frames my presentation.

What benefits will the Charter bring to speakers of minority languages in the Czech Republic?

It must be said that the Czech authorities took full advantage of the previous five years to be well prepared for future development. Judging from various documents and two meetings of experts, the Czech Republic, in co-operation with the Secretariat of the Council of Europe, is looking for a model that would help its minority languages, but at the same time would not burden the state with inadequate expenses or problems. At the beginning of this year a cross-sectoral working group was established in the Czech Republic with the task to evaluate the options of implementing the commitments resulting from the Charter in relation to the existing legal system.

When speaking about minority languages in the Czech Republic, we have in mind the instruments of communication of twelve different ethnic groups. These are not mentioned namely in the Law. However, they are listed in the Statutes of the Council of the Government of the Czech Republic for National Minorities as follows: the Bulgarian, Greek, Croatian, Hungarian, German, Polish, Roma, Ruthenian, Russian, Slovak, Serbian and Ukrainian minority languages. Because of different - first of all historical - reasons, the usage of these languages in practice varies significantly. They can be grouped into four categories.

In the **first category** I include Slovak because of its entirely specific status in Bohemia and Moravia in comparison to any other language. This specific status can be documented with a review of the bulk of Czech laws where the Slovak language is mentioned explicitly therein. In contrast, we find no reference to other minority languages in these laws. What is the background to this different treatment? I can mention the closeness of the two nations, the mutual comprehensibility of the two languages, as well as the fact of the existence of a common Czecho-Slovak state for more than seven decades. Once one of the constituent nations of the former

1 The Czech Republic ratified the Charter in April 2006. (Remark of the editor)

Czechoslovakia, the present-day Slovak minority benefits to some extent from the past making implementation of the individual provisions of the Charter easier.

However, the closeness of the two languages has negative consequences as well. One of these is the absence of schools with Slovak as the language of instruction. The Slovak parents are less and less interested in this form of education of their children. The Slovak language is taught as a subject only at the universities in Brno and Prague.

The Polish and German languages form the **next category** according to my classification. These two nations have lived on the territory of the present-day Czech Republic for centuries. Whereas the Polish minority has traditionally lived in the north of the Moravian-Silesian region, the German minority almost vanished after World War II. Practically all Germans were deported from the territory of the present Czech Republic after 1945. Before 1939 some 3 million Germans had lived on the territory of the present-day Czech Republic, inhabiting a contiguous belt around the north, western and south borders. Nowadays there are as few as 40, 000 persons declaring themselves German, who are, moreover, dispersed all over the territory of the state. The disperse settlement structure and the low number of language users limit significantly the application of the Charter in their case, according to Czech authorities.

Thanks to the relative compactness of Polish settlement, the Charter can be applied in their case quite easily.

The **third category** involves the Roma language. The issue of usage of the Roma language has many distinct features compared to “usual” minority considerations and criteria, where problems of social character play a significant role. At the last census in 2001 only 12, 000 people declared themselves as belonging to this ethnic group. In reality, there are several hundred thousands of Romas in the Czech Republic, according to estimates. From the linguistic point of view the usage of the Roma language – in its many vernacular versions – is limited to the internal life of the Roma communities. The low degree of standardization of this language creates an obstacle to its wider usage. In spite of this the Czech authorities are resolved to protect and promote the Roma language to the highest possible degree.

The **forth category** is comprised of small minorities whose members live scattered all over the country. Here I include the Bulgarian, Croatian, Hungarian, Ruthenian, Russian, Greek, Serbian and Ukrainian languages.

It can be said in general that the territorial limitation of regional or minority languages in the Czech Republic causes problems in the application of

those provisions of the Charter that are fixed to a given territory. For example, Art. 10 - public administration and Art. 13 – Economic and social life.

The course of debate hitherto leads to the view that four languages – the Polish, Slovak, German and Roma - should be given a higher standard protection in accordance with the Part III of the Charter. However, some prefer the view that higher protection should be granted only to the Polish and Slovak languages. It will be interesting to follow the future development of the debate in the light of the approaching act of ratification.

The Polish language should be protected in those communities of the Těšín region of Silesia where at least 10% of population declare themselves as of Polish ethnicity. There are exactly 31 such communities according to the 1991 national census. These settlements are, however, rather small, therefore others prefer the option that the Polish language should be accorded protection all over the historical [Těšín] region, even though there - due to demographic development – the Czechs are the overwhelmingly dominant population. All in all, there are some 52, 000 Poles in the Czech Republic. The Governmental Council for National Minorities is of the opinion that it is possible in the case of Polish to specify without major difficulties 35 points of Part III of the Charter and to proceed to ratification.

The Slovak language is being used on the whole territory of the [Czech] Republic and that should also be its area of protection. It is possible to immediately specify and adopt at least 35 provisions in relation to this language as well according to experts. According to the census of 2001, there are in the Czech Republic some 230,000 persons of Slovak nationality (ethnic affiliation), including approximately 20, 000 Slovaks, who live in Bohemia and Moravia as permanent residents. However, they do not possess Czech citizenship. In addition, tens of thousands of Slovaks dwell in the Czech Republic as students or employees. These do not belong – when strictly applying the law – to the national minority, however, they are users of the Slovak language as well and in that way they exercise an influence on its presence in various spheres of the social life. Slovak as the means of communication is represented at above average levels in Prague, in North Moravia, and in the western part of Bohemia. Large waves of Slovak migrants headed to the industrial areas and big towns of the Czech Republic in the 1920s. This continues today.

All other minority languages are intended to be protected by the Czech Republic within the framework of commitments under Part II of the Charter. I can draw a parallel here with the Slovak Republic – while I admit that it is her internal affair – where the situation of small minorities is similar, but where the Slovak Republic grants protection under Part III of the Charter to as many as nine languages!

On the other hand, one agreement may not necessarily remain intact, as the example of Hungary demonstrates. The Hungarian authorities con-

sider the reclassification of several minority languages, formerly under Part II, to Part III. The reason for this move is that smaller minorities - Polish, Greek or Bulgarian – have already succeeded in developing their infrastructure in a way comparable to that of bigger minorities. It is evidence that the implementation of the Charter is beneficial to the development of minority languages. Hungary was among the first states that acceded to the Charter. Six languages are granted a higher degree of protection there.

The representatives of national minorities living in the Czech Republic – who have already submitted their comments to this issue during the drafting process - agree in principle with the above outlined negotiating position vis-à-vis the Czech Government. It is therefore not something that would be enforced against their will.

I turn back now to the question of what added value will the ratification of the Charter bring to the minority languages in the Czech Republic. Their protection will be strengthened by a new legal instrument and by guarantees that the relationship to them will not depend on the actual political will of parties at power. Some improvements should be observed in the field of the state administration (civil service), education and language research, among others. The systemization of the whole matter – regulated until recently in a rather intricate way – will be important as well. At the same time, this positive development will be the legal recognition of the fact that these languages are at home in the Czech Republic and historically they are rooted in its territory. (Notwithstanding in this regard the languages of the tiny minorities.)

Robert Dunbar, lecturer in law at the University of Aberdeen and an expert on the Charter, maintains that the chances for a successful implementation of the Charter are higher at those places where the broad public is aware of its essence and goals. According to Dunbar, a public information campaign should be an important element of the Charter's implementation.

My personal view is that it is unnecessary to urge the members of the minorities in the Czech Republic about the usefulness of this document. It will be more complicated, however, with the members of the majority. With the deportation of the German minority from the Czech Republic after the World War II the Czechs got used to the idea that the population of the country was practically homogenous, and free of minorities. In other words, after the establishment of the Czech Republic on 1 January 1993, its citizens had to get accustomed to the idea that in their country there are members of national minorities as well, and the state is obliged to grant them protection, including in the field of language usage, in accordance with its international commitments.

Selected Czech legislative norms referring to the usage of any of the minority languages:

Law on the Rights of Members of National Minorities (273/2001 Coll.)

Law on Court Fees and on the Police Records Extract Fee (549/1991 Coll.)
Item 24

For the preparation of a first copy, transcription, duplicate or facsimile of deeds, protocols, supplements, registers, records, books and other parts of files kept by a court, including of extracts made thereof

A. in the Czech or the Slovak languages

without authentication, for each page even commenced Kc 50 (1,35 EUR)

with authentication, for each page even commenced Kc 70 (1,90 EUR)

Law on Accounting (563/1991 Coll.)

Para. 4, section 13: Accounting units are obliged to keep accounts in the Czech language. Accounting records can be effectuated in a foreign language only if the condition of comprehensibility under para. 8, section 5 is fulfilled.

Law of the Czech National Council on Tax and Fee Administration (337/1992 Coll.)

Para. 3, section 1: Tax administration proceedings shall be written in either the Czech or Slovak language. All written entries shall be submitted in either Czech or Slovak and the documentary evidence shall be accompanied by an official translation into either of these two languages. In well-founded cases, the tax administration authority can drop the requirement to enclose the official translation of documentary evidence. In oral proceedings, the tax administration authority can allow the presence of a certified translator, provided that the tax subject procures him and pays his costs.

Section 2: Citizens of the Czech Republic belonging to national or ethnic minorities can act in tax administration proceedings in their own language, they are, however, obliged to procure a certified translator. The translation costs shall be borne by the tax administration authority.

Law of the Czech National Council on Notaries and their Duties (358/1992 Coll.)

Para. 58: Notaries' records shall be written in either Czech or Slovak languages. If a notaries' deed - except of an authentication (certification) - is made with a person who is not familiar with the language in which the deed is written, the provisions of para. 69 shall be followed.

Law of the Czech National Council on Certification of Accordance of Transcriptions or Copies with a Deed and on Verification of Authenticity of a Signature, and on Issuing Acknowledgements by Communal and District Authorities (41/1993 Coll.)

Para. 3, section 3, letter c): If a deed is written in a language other than Czech or Slovak and if the competent employee does not command the language in which the deed was written;

Law of the Czech National Council on the Constitutional Court (182/1993 Coll.)

Para. 33, section 2: If a party or an enjoined party who is physical person acts in a language other than Czech, or if a witness or a lay assessor testifies before the Constitutional Court in a language other than Czech, the Court calls a certified translator; if the parties agree, the Court is not obliged to do that if the examination is done in the Slovak language. The presence of translator shall be noted in the records.

Law on Advocacy (85/1996 Coll.)

Para. 54, section 1: The bar admission can be taken at least in Brno and Prague exclusively in either the Czech or Slovak languages.

Section 2: The fitness test can be done at least in Brno and Prague exclusively in either the Czech or Slovak languages.

Law on the Protection of Public Health (258/2000 Coll.)

Para. 5, section 3: Directions for use must be enclosed in the Czech language, or in the Slovak language as the case may be.

Law on Birth Registers and on the Name and Surname (301/2000 Coll.)

Para. 14, section 6: If the promulgator is a deaf or dumb person, respectively if he makes a deposition in a language other than either the Czech or the Slovak, the presence of an interpreter is necessary. (Under the Law Nr. 36/1967 Coll. on lay assessors and certified translators.)

Law on the Rights of Persons Belonging to National Minorities (273/2001 Coll.)

Law on Public Procurement (40/2004 Coll.)

Para 91, section 4: Documents demonstrating the fulfillment of qualification of a foreign person shall be submitted in both original languages and in a certified translation into the Czech language; this is not the case, if the documents are done in Slovak. If differences are found, the Czech translation is valid.

Law on Waste Management (188/2004 Coll.)

Para. 55, section 4: The declaration and its supplements shall be submitted at the Ministry in either Czech or Slovak or English languages, or with an accompanying certified translation into one of above mentioned languages.

Law on Pre-school, Primary, Secondary, Higher Vocational and Other Education (561/2004 Coll.)

Law on Administrative Procedure (500/2004 Coll.)

Para. 16, section 1: The procedure shall be conducted and the deeds shall be effectuated in the Czech language. The parties to the procedure can act and deeds can be submitted also in the Slovak language.

Law on the Capital Market Operation (256/2004 Coll.)

Para. 54, section 2: The application for reception of a prospect shall be accompanied by a) the approved prospect and its translation into the Czech language; the translation do not have to be submitted in well-founded cases unless the Commission disagrees.

Other selected norms:

Order of the Czech Inspectorate of Occupational Safety and of the Czech Mining Authority on Occupational Safety and on Technological Installations at Construction Works; Order of the Ministry of Justice of the Czech Republic on the Rules of Procedure for District and Regional Courts; Order of the Czech Mining Authority on Pyrotechnic Products and on Manipulation Therewith; Order to Specify Details about the Registration of Pharmaceuticals; Order to Specify Details about the Organization of Admission Procedures to Secondary Schools, Order on Requirements and Supplements of an Application Submitted under the Law Nr. 256/2004 Coll. on the Capital Market Operation; Order on Requirements and Supplements of an Application Submitted under the Law Nr. 189/2004 Coll. on Collective Investment a. o.

Dr. Katalin Deák is working as a lawyer at the International Department of the Office for National Ethnic Minorities in Hungary. The department is responsible for preparing of Country Report on Realisation of European Charter on Regional or Minority Languages, for monitoring of compliance with the language rights and provides education in this field.

Katalin Deák

Usage of Minority Languages in Public Life in Hungary: a Review of Legislation and Practice

Minorities in Hungary usually live scattered throughout the country. As a result of this, the demands of domestic minorities (especially those communities with a small population) in terms of language usage are difficult to assess.

The domestic legal system ensures far greater possibilities for the use of minority languages¹ in public administration than is realised in practice. This is because the related legal regulations guarantee ample language rights throughout the whole territory of the country for all languages used by minorities. This is partly because of the gradual elimination of minority language usage in public life, and partly because of the lack of language

1 According to Act LXXIII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities, the languages used by minorities living in Hungary are: Bulgarian, Roma (Romani and Beash), Greek, Croatian, Polish, German, Armenian, Romanian, Ruthenian, Serbian, Slovak, Slovene and Ukrainian.

skills of administrative staff, and the inadequate infrastructure of language usage. We may speak of the implementation of these rights only in the case of the communities which are located in a more concentrated distribution (Slovenes, Romanians), or those who are dispersed but, because of their relatively large numbers, have a developed native-language educational system (Croatians, Germans, Serbians, and Slovaks).

A. The legal framework for the use of minority languages in public life

1. The Constitution

The Constitution of the Republic of Hungary guarantees the right for minorities to use their mother language (paragraph (2), Article 68).

“The Republic of Hungary shall provide for the protection of national and ethnic minorities and ensure their collective participation in public affairs, the fostering of their cultures, the use of their native languages, education in their native languages and the right to use their names in their own languages”.

2. The Minorities Act

Act LXXII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities (hereafter: Minorities Act) provides for minority language usage in a separate Chapter (VII.), and states, among other things, that the minority representative may use their mother language in both the National Assembly and the representative body of the local self-government.

The Minorities Act also states that the local self-government shall, subject to the demand of the local minority self-government operating on its territory, make possible the promulgation of regulations and the publication of their announcements, not only in Hungarian, but also in the mother language of the minority. Furthermore, it ensures that the forms used in public administration procedures are available in the mother language of the minorities as well.

3. Other legal regulations supporting extended use of minority languages

3.1. Registration and official use of minority names

The amendment in 2002 of *Law-Decree XVII of 1982 on Registration and Contracting Marriage* made it possible to register minority family names and first names, even though legally it has been possible to bear nationality first names in Hungary since 1983. According to the recently introduced legal regulation:

„...persons belonging to a national or ethnic minority may also give to their child a first name fitting their nationality, and may request for their own first name to be corrected to the corresponding nationality first name,

and also have the right to register their family name and their first name according to the rules of their mother language”.

If the affected person so requests, his name shall be registered in two languages.

Furthermore, upon the request of the parties to be married, if the registrar registering the marriage, and the witnesses, as well as both parties to be married speak the language of the given national or ethnic minority native in Hungary, the marriage may also be contracted in the language of the given minority.

3.2. Acts on legal procedures

Public administration

Language usage in public administration procedures and in the court is not only one of the major aspects of minority language rights enshrined in the Minorities Act, but at the same time it appears as a basic procedural guarantee.

According to *Act IV of 1957 on the General Rules of Public Administration Procedures* (the Act ceases to have effect from 1st of November 2005) everyone shall have the right to use his mother language in the public administration procedure, in spoken word or in writing. It further states that no one shall be discriminated against because of a lack of knowledge of the Hungarian language.

The Act on the General Rules of Public Administration Procedure and Servicing (hereinafter: Act on Public Administration Procedure), coming into effect in November 2005, makes Hungarian the official language of the procedure, and breaks with the much criticised previous regulation, which allowed for the - practically unfeasible - free use of the mother language, in words and in writing in the public administration procedure.

One of the novelties of the Act on Public Administration Procedure is that it accepts the language of the national or ethnic minority as the language of the procedure if the minority organisation or the member of the minority coming within the scope of the Minorities Act requests this. Furthermore, it also enables local minority self-governments to accept the given minority language as official in the circle of official affairs within its scope of authority.

Court proceedings – civil and criminal legal proceedings

According to Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure, the language of court proceedings is Hungarian. However, no one is to be disadvantaged for a lack of knowledge of the Hungarian language.

In court proceedings, (both in civil and criminal cases) *according to the international agreements*, everyone is entitled to use his mother language,

regional or minority language. In such cases, the court is obliged to use an interpreter.

Hungary's most important international undertakings relating to the usage of minority languages before the court are contained within documents accepted at the time of ratification of the European Charter of Regional or Minority Languages (Parliamentary Resolution 35/1995), and its promulgation in domestic legislation (Act XL of 1999). Hungary has assumed undertakings for the promotion of language usage before its courts for six languages, namely German, Romanian, Slovak, Croatian, Serbian and Slovene.

B. The official use of minority languages in practice

Present state of language use: conclusions of a survey and the regular reports of regional government bodies

In 2004, the Office for National and Ethnic Minorities conducted a survey in 130 settlements, where minorities, according to the data of the latest census in 2001, live in relatively large numbers. The findings suggest that one of the biggest obstacles to the use of minority languages in local public administration is the lack of civil servants speaking minority languages. As a result, several programmes have been launched since 2002 with the participation of experts from various government agencies (e.g. Office for National Ethnic and Minorities, Ministry of Education, Ministry of the National Cultural Heritage, Ministry of Interior) and with support from the National and Ethnic Minorities Public Foundation to train minority public administration officials. A significant part of these programmes include courses in the minority languages.

Experience shows that although the conditions of contracting marriage in the mother language are given in principle, there is hardly any demand for this. Within the settlements included in the survey, there was hardly any case where an application was filed in a minority language.

In the settlements surveyed, the majority of those questioned believed that the conditions of bilingual administration were only partially present. For example, the acquisition of minority mother language computer programmes, the organisation of language training for public servants on a local level and so on remains a problem.

The regular reports of country public administration offices in charge of the legal supervision of local minority self-governments seldom include any reference to the use of minority languages or to possible demands, or initiatives regarding the use of these languages. Linguistic assimilation, as indicated above, may be an explanation to this problem.

However, it is worth mentioning that in the counties with a greater concentration of minority populations, for example in Baranya County, in the settlements inhabited by the German minority, the language of administra-

tion is often German, or its local Swabian dialect. The situation is similar in Bács-Kiskun County with the Croatian language, while in Csongrád County, the more or less regular usage of the Serbian and the Romanian language has gained ground in the local public administration.

Recent government efforts to promote the use of minority languages in public administration

An important step forward in the process of encouraging use of minority languages is that by January 2004 national minority self-governments (apart from the Armenian one) created and adopted the list of first names of the given community. This remarkable work was supported financially by the Office for National and Ethnic Minorities and was complemented by the development of bilingual registers and the informatics background.

In order to give effect to the rights protected by law, the Office for National and Ethnic Minorities has undertaken the translation of the formal text of contracting marriage into 14 languages.

C. Conclusions

To a great extent Hungarian legal regulations ensure the use of minority languages in local public administration. Ultimately, however, due to the advanced linguistic assimilation of a greater part of the minorities and also because of the lack of the knowledge of the given languages by the administrators, it may be stated that in Hungary, despite government efforts, the use of minority languages in public administration takes place only in isolated instances.

Mr. Ján Figel, Commissioner for Education, Training, Culture, and Multilingualism
Ján Figel, člen Európskej komisie zodpovedný za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosti

Ms Gizella Szabó Mihály, PhD. at the present is head of the Gramma Language Office, which deals with carrying out linguistic research on topics relevant to the bilingualism and first language use of Slovakian Hungarians using up-to-date research methodologies such that its findings are comparable to results of similar research elsewhere in the world. She participated in several international projects to deal with analysing usage of minority. She is author and co-author of many scientific publications.

Gizella Szabó Mihály

The Public Use of Minority Languages in Slovakia – Opportunities and Problems

1. History and population

The territory of what is Slovakia today was an integrated part of the Hungarian Kingdom. The Independent Czechoslovak state was proclaimed on October 28, 1918, the Slovak Republic was established on 1 January 1993. According to the last census, approximately 15% of its 5,379,455 inhabitants stated a different ethnicity from Slovak, this indicates the multi-ethnic character of the country.

The most significant national minority community are the Hungarians with 520,528 (9,7%) people, followed by the Roma (89,920 – 1,7%), Czech (44,620 – 0,8%), Ruthenians (24,201 – 0,4%), Ukrainian (10,814 – 0,2%) and German (5,405 – 0,1%).

The Hungarian, Czech, Ruthenian/Ukrainian minorities are border type minorities, they generally live in the border regions of their countries of origin which neighbour the SR, the majority of the Roma live in the Eastern Slovak territories. Members of other national minorities are dispersed over the country. (More: Euromosaic III, Lanstyák–Szabó Mihály 2005).

2. Language policy and legislation

Individuals belonging to ethnic and linguistic minorities are entitled to the same human rights and freedoms as members of the majority. According to the constitution of the Slovak Republic (1992, Art. 12), no discrimination is allowed, all individuals have the right to choose their nationality, and endeavours aimed at depriving a person's original nationality are prohibited. At the same time, Slovakia regards minority rights as individual rights; the Slovak government supports the principle of non-discrimination, therefore the Slovak legal system does not recognise the principle of positive discrimination towards members of minorities.

According to the Constitution (Article 6), the Slovak language is the official language of the Slovak Republic, the use of the Slovak language in the public domain is regulated in a comprehensive manner by the Law on the State Language (1995; see Daftary-Gál 2000 for more details). Even though the Law on the State Language does not aim to touch on the use of minority languages (or the language use of churches), in reality it prescribes the use of the Slovak language in every public domain and allows for bilingualism only in some areas, such as cultural life, education, and mass media. In these last, besides Slovak, minority languages can be used as well. In accordance with relevant regulations of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950, and Articles 33 and 34 of the Constitution of 1992, individuals belonging to minorities have the following rights: the rights to receive and disseminate information in their mother tongues, to receive education in their mother tongues, to use their mother tongues in official relations, and also to learn the official language.

In accordance with internal laws minority languages may be used for the following purposes. It is possible to register names (first names and family names) in their minority language forms. The name of a town or village can only be indicated in the minority language form on the road signs at the settlement boundaries in places where the given minority constitutes at least 20% of the total population. In court procedures the client who does not speak the state language may have access to the help of a court interpreter. According to the laws on public education, the language of the elementary and secondary education may be a minority language as well (for education, see: Mercator-Education 2005). The Law on Slovak Radio and Slovak Television allows these public stations to broadcast programmes in the minority languages. The Slovak Republic ratified the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1995 (in effect since 1998), the European Charter of Regional and Minority Languages has been in effect since January 1, 2002. (Several laws concerning the use of minority languages are available on the website of the Grammar Language Office, Language Policy, Linguistic Rights and Wrongs; see also Šutaj-Olejník 1998).

3. Minority languages in official relations

According to the Law on the State Language, the language of administrative offices, and generally, of state and local administration, is Slovak.

The law on minority language use (in effect since September 1, 1999), however, makes it possible for members of the minority to use their mother tongue in spoken official discourse in localities where the proportion of the given minority is at least 20% of the total population. In these places, official applications can be submitted to the local government and authorities of state administration in the minority language as well, and these applications have to be answered in the minority language. On request of the applicant, certain resolutions (such as construction permits, etc.) can be issued, in addition to the Slovak language original, in the minority language. The staff of these administrative offices, however, are not required to have proficiency in the minority language. According to Law on the public nature of data of public interest (and, in general, on free access to information, 2000), in localities where the minority language law is in effect, information of public interest has to be made public in the minority language as well.

Problems:

- a) A minority language can be used in towns and villages in which the proportion of the given minority is at least 20% of the total population. This means that minority languages are used principally on the NUTS 5 level: 501 localities for Hungarians (90%), 83 localities for Ruthenians (37.8%), 6 localities for Ukrainians (3.9%), and 54 localities for Roma (22.1%). On the county level (NUTS 4 level), only 62.6% of the Hungarians and 21.2% of the Ruthenians can use their mother tongue, while none of them can use it with authorities of the state and local administration on the district level (NUTS 3 level), since these operate in localities where the proportion of the minorities is well below the 20% threshold. On the level of higher government bodies, however, Slovak is the only accepted language, and minority languages cannot be used to address the parliament.
- b) The basic criterion for exercising of languages rights is not the number of mother tongue language speakers of a given language but what was the number of members professing to belong to a given minority group at the latest census. However, the language minority are disadvantaged in this instance because the number of mother-tongue language speakers is higher than the number of persons who declare themselves to be a member of the given national (ethnic) minority:

(census 2001)	Hungarians	Romas	Ruthenias
ethnicity	520,528	89,920	24,201
mother tongue	572,929	99,448	54,907
%	10%	10,6%	126,8%

- c) Applications usually can be submitted only on forms issued by authorities, but only forms at the local government level are guaranteed by law to be available in the minority language; minority clients have practical-

ly no opportunity to turn in their applications in their mother tongue. The number of decisions and resolutions which can be published in a minority language are also few. This means, in our experience, that in administrative offices, Hungarian is used only in spoken discourse, while written official communication in Hungarian is minimal (this also concerns the other minority languages). The electronic availability of forms and administrative services has not yet become widespread, but electronically available forms and other materials, such as, for instance, forms for tax returns, exist only in Slovak.

- d) There are obstacles to written official communications in minority languages because the staff of administrative offices have insufficient knowledge of the legal and administrative terminology in minority languages. This situation was the main factor motivating the establishment of the Gramma Language Office. The aim of the office is to create the linguistic means for the most optimal use of the opportunities provided by Slovakia's Law on the Use of Languages of National Minorities and the European Charter for Regional or Minority Languages. In order to achieve this goal, the Gramma have organised a course for the administrative staff of local governments of the places which fall under the scope of the minority language law about the possibilities of using the Hungarian language in official domains and about related issues. As laws in Slovakia are published only in Slovak, we have created the Hungarian translations of laws and regulations on language use using a unified vocabulary. As an ongoing project, we are working on preparing Hungarian versions of Slovak language texts used in local government offices, such as applications, notices, resolutions and so on.

References:

- Daftary, Farimah – Gál, Kinga 2000. *The new Slovak language law: Internal or external politics?* ECMI Working Papers # 8. <www.ecmi.de/publications/>
- EUROMOSAIC III.
http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/langmin/euromosaic/index_en.html
- Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella 2005. Hungarian in Slovakia. Fenyvesi, Anna ed. *Hungarian Language Contact outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language.* Studies in Language and Society 20. John Benjamins, 47–88.
- Mercator-Education 2005. *The Hungarian Language in Education in Slovakia.* Author: Ildikó Vančó. Regional Dossiers Hungarian. Fryske Akademy.
- Šutaj, Štefan – Olejník, Milan 1998. Slovak report. J. Kranz ed. *Law and practice of Central European countries in the field of national minorities protection after 1989.* Warszawa: Center for Internal Relations. 269–317.

Dr. Ms Sonja Novak-Lukanvič is working as a scientific associate at the Institute for Ethnic Studies in Ljubljana. In her research she has focused on the minority language and culture and education in pluralistic society, as well as on language accommodation. She is a member of Slovene Association for Applied Linguistics (vice president), a member of Slovene national commission for UNESCO, a Slovene member in the Working Group for Minorities in Working Community of Alps-Adriatic since 1997, preparing Bibliography for Slovenia for the review *Sociolinguistica* since 1992. Published several articles in different publications.

Sonja Novak – Lukanovič

THE POSITION OF MINORITY LANGUAGES IN SLOVENIA: legal aspects and everyday practice

1. Introduction

The territory on which the independent state of Slovenia was created in the early nineties was never ethnically homogenous. The number of ethnic minorities, their size and their real economic and political power have, in the various historical periods, changed in accordance with changing political boundaries. The most recent change of state borders has left Slovenia a “colourful” collection of members of non-Slovene ethnic groups. These

can be classified into two groups: the "classical" (territorial) minorities-Italian and Hungarian minorities and the newly-formed ethnic communities (comprising mostly members of the nations of former Yugoslavia), which emerged as a result of contemporary processes of economic immigration. According to the last population census data in 2002 the total population of Slovenia is 1,964,036, of which the majority declared to have Slovene language as their mother tongue (87,7% - 1723434) , 0,2% (3762) Italian, 0,4% (7713) Hungarian, 0,2% Roma language. The rest of the population (8,6%) are members of other ethnic groups with their own mother tongue- Albanian, Croat, Macedonians, Montenegrins, Muslims, Serbs.¹

The concept of minority policy in Slovenia is based on the concept of human rights protection, on the positive concept of minority protection measures ("positive discrimination") All structural variables, which have been so well presented theoretically by Giles (Giles,1977) and then modified by Nelde and his collaborators (Nelde, 1996) and were taken into account in the Slovene policy making procedures earlier in the sixties. A system of measures in Slovenia, aimed at establishing an atmosphere and practice of cultural pluralism is administered in the ethnically mixed regions.² Cultural pluralism in these ethnically mixed regions in Prekmurje (Slovene/ Hungarian) and in Slovene Istria (Slovene/ Italian) is understood as mutual participation of the members of either majority or minority. On the linguistic level cultural pluralism is manifested in a two-way language accommodation.³

Special rights, designed for Italian and Hungarian national minorities (classical minorities) are of a dual nature, being collective and individual rights simultaneously. The recognition of dual nature of minority rights and the implementation of the "positive concept of protection of minorities" is defined in Article 64 of the Constitution⁴ of the Republic of Slovenia which establishes also an obligation on the State to assure the realization of

- 1 The data are presented in " Manjšine v prostoru Alpe Jadran in čezmejno sodelovanje: Republika Slovenija", / Minorities in the region of Alps-Adriatic and the transfrontier cooperation: Repblic of Slovenia/ eds. Novak-Lukanovič S, Jesih B. The study is one of the studies which is published within the Working Community of Alps-Adriatic in Slovene, German, Italian and Hungarina language in 2004
- 2 Constitutional rights are elaborated in more detail in the statutes of communities of two ethnically mixed territories (Prekmurje and Slovene Istria). The ethnically mixed territory in Prekmurje administratively belongs to five communities (Hodoš/Hodos, Moravske toplice, Šalovci, Lendava/Ilendva, Dobrovnik/Dobronak). The ethnically mixed territory in Slovene Istria administratively belongs to three communities (Koper/capodistria, Piran/Pirano, Izola/ Isola)
- 3 The results from the yearlong (1991-1987) field research within the project "Ethnic identity and interethnic relations in the Slovene ethnic territory", headed by Prof. Albina Nečak Luk (Nečak Luk, A, Jesih, B. (eds), 1998, 2000).
- 4 Special rights for the Italian and Hungarian ethnic communities refer to :
 - the right to the use of native language (in ethnically mixed territories Slovene and minority language enjoy equal status, and all public services are bilingual);

these special rights, morally and materially. Equality is therefore not just a matter of declaration, but is also being put into practice in everyday life.

For the second group of non-Slovene ethnic origin inhabitants, the Constitution of Republic of Slovenia also guarantees expression of their ethnic affiliation. According to the Article 61 of the Constitution they may establish their ethnic organizations and associations, use their language and script, and express and develop their specific ethnic culture (Komac,1999).

The Constitution of the Republic of Slovenia, in Article 11 states that: "The official language of Slovenia is Slovenian. In those areas where the Italian and Hungarian ethnic communities reside, the official language is also Italian or Hungarian".

2. The position of minority languages

The minority members have the right to use their own language freely and without any restrictions in their private and public life in ethnically mixed areas.

In the ethnically mixed area, the provisions regarding the use of minority language are practiced without any numerical clauses. Regulations on Determining the Names of Settlements and Streets and the Marking of Settlements, Streets and Buildings are determined in national legislation as well as in regional provisions (Statutes of ethnically mixed communities have special articles). The Official Gazette of the Socialist Republic of Slovenia, No. 11/80, Article 25 states: "In areas where members of the Italian or Hungarian ethnic minorities live alongside members of the Slovenian nation, the names of settlements and streets or signs shall be written in both languages. The Slovenian name shall be above, that in the minority language below. Both inscriptions shall be the same size."

The minority members can use their own language in oral or written form in their contacts with administrative organs, judicial authorities and other

-
- free use of national symbols;
 - the right to establish autonomous organizations and institutions;
 - the right to foster their own culture;
 - the right to education and schooling in their own language and to become familiar with the history and culture of their mother nation;
 - the right to be informed in their own language;
 - the right to direct representation in the Parliament and in local authorities;
 - the right to cooperation with the state of their mother nation.
 - the means for those functions to be effected.
- The Italian and Hungarian ethnic communities shall be directly represented at the local level and shall also be represented in the National Assembly.

institutions of a public character, and can receive answers in the minority language.

The Law on Administration (Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 67/94) in its Article 4 defines that the administration conducts business, handles procedures and issues legal and other documents in the Slovenian language and in the language of the ethnic minority if the client who lives in this area, uses the Italian or Hungarian tongue. If the administrative body of first instance conducted the procedure in Italian or Hungarian, the decision of the higher jurisdiction must also be in the same language. The Law on Employees in State Bodies (Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 15/90) stipulates in paragraph 2 of Article 4 that active knowledge of the Slovenian language is a condition for taking up employment for higher lever administrative workers, administrative workers and for those professional technical staff who have direct contact with clients; and in areas where the Italian or Hungarian language have equal standing with Slovenian, the same applies to those languages. Knowledge of the languages of the ethnic communities entitles one to additional financial remuneration. Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 82/94, Article 10: "On the territory of local communities where the Italian and Hungarian ethnic communities reside, for positions for which the Act on internal organisation and systematisation of positions prescribes knowledge of the language of the ethnic community, the basic salary shall be increased by 6% for active knowledge of the language of the ethnic community; 3% for passive knowledge of the language of the ethnic community".

The use of ethnic community languages is also guaranteed in some other important laws: *the Law on the Register of Births, Deaths and Marriages, the Law on Personal Identification Cards and the Law on Passports for Citizens of the Republic of Slovenia*. **Bilingual documents are compulsory for all inhabitants of the ethnically mixed area irrespective of their ethnic affiliation.** In addition to personal identity cards and passports (these two documents are trilingual - in Slovenian, English and Italian or Hungarian), some other documents are bilingual: driver's licences, vehicle registration documents, and medical insurance booklets, for example.

The Law on Courts (Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 19/94) stipulates in Article 5 "in areas where the autochthonous Italian and Hungarian communities reside courts operate also in the Italian or Hungarian language, if the client living in this area uses the Italian or Hungarian tongue.

All costs regarding the bilingual communication are the responsibility of the court and not of the clients. Bilingual proceedings may only be conducted by a judge or professional worker who has passed an examination in the Italian or Hungarian language. This rule also applies to court offici-

als participating in bilingual proceedings. Qualification for conducting bilingual proceedings is remunerated with a special bonus.

3. Models of bilingual education

The principle of today's language policy and educational practice in Slovenia proceeds from the positive concept of protection of minorities and from a long tradition. Due to different historical circumstances, various socio-demographic conditions as well as some international arrangements, there are two models of bilingual education in nationally mixed regions in Slovenia, which embrace pupils of majority and minority nations:

1. a model in which the educational process takes place in the mother tongue and the other language / second language is a compulsory subject. This model is practised in the Slovene- Italian region in Slovene Istria.
2. a model in which both languages - the mother tongue and the second language – are languages of instruction and school subjects. This model is practised in the Slovene- Hungarian region in Prekmurje.

Education for the members of Italian and Hungarian minorities is an integral part of the general educational system in Slovenia. In addition to the basic goals and tasks, education in the ethnically mixed areas has some additional tasks and goals, which are stipulated also by special law.⁵ The members of minorities have the right to education in their mother tongue, the right to learn about the culture and history of their nation of origin as well as about the environment they live in. Both models are maintenance/enrichment models (according to classification of Skutnabb-Kangas, T., 1981), their social goal is cultural pluralism while their linguistic goal is two-way bilingualism (functional bilingualism). The school syllables are adapted to specific ethnic circumstances, sections from Hungarian and Italian history, geography and culture are being added to the syllables of Slovene schools.

The legislation of Slovenia guarantees to the members of national minorities the right to participate in designing the curricula of schools at all levels and in designing the programmes in kindergarten that operate in ethnically mixed areas of Slovenia.⁶

5 The Law on Special Rights of Italian and Hungarian Ethnic Community - Official Gazzette, 11.5.2001, no. 35, p. 4044-4047 deals with the implementation of rights of Italian and Hungarian ethnic community in the field of pre-school education, elementary education, lower and secondary vocational training, secondary technical or vocational training and secondary general education.

6 Council of Experts of the Republic of Slovenia for general Education, Commission for the education of minorities.

4. Situation in everyday life: presentation of some research data

In ethnically mixed areas, the legal system as described above creates the conditions for using the mother tongue in all domains and at the same time enabling individuals to comprehend the complexity and contradictoriness of society and thus form an attitude of tolerance and of understanding diversity. Ethnolinguistic vitality of minority languages depends mainly on: policy implementation (different policy measures in education, the use of minority language in public services, in media, language promotion and so on) which in turn provides the conditions for:

- capacity,
- opportunity,
- attitudes.

Taking into account all these facts, we have been very interested to present some research data describing three important categories- capacity, opportunity and attitudes. Several authors (Fishman, 1964, Baker, 1992, Ryan & Giles, 1982) have shown that attitudes have a decisive influence on the process of linguistic variation and change, language planning, language maintenance or loss in a community.

In this article the analyses of only some questions from the research⁷ questionnaire are presented.

4.1. Capacity

Capacity to use the minority language equals an adequate competence in language (presentation of some research data of self evaluation of language competence in a minority language).

place	year	Ethnic affiliation		Slovene language	Minority language
Lendava	1994	Slovenes	mean	2,10	4,27
			std. deviation	0,940	1,442
		Hungarians	mean	2,74	2,25
			std. deviation	1,085	0,954
		Others	mean	3,04	4,92
			std. deviation	1,289	1,484
Coast	1994	Slovenes	mean	2,06	3,29
			std. deviation	1,007	1,375
		Italians	mean	2,85	1,64
			std. deviation	1,256	0,84
		Others	mean	2,64	3,73
			std. deviation	1,155	1,526

Scale: 1=very good, 2=quite good, 3=good, 4=bad, 5=very bad

⁷ See the ref 3

4.2. Opportunity

Opportunity in different communication situations in Lendava:

Hungarian minority

	N	Average (AVG)	Standard deviation
AVG – family	214	4,133	0,9396
AVG – friends	214	3,404	0,8043
AVG – work	167	2,886	0,7233
AVG – other	213	2,969	0,6779

Slovenes

	N	Average (AVG)	Standard deviation
AVG – family	361	1,569	0,9012
AVG – friends	361	1,814	0,8976
AVG – work	300	1,810	0,8581
AVG – other	363	1,564	0,6881

1-only Slovene, 2-mostly Slovene, 3-Slovene and minority language, 4-mainly minority language, 5-only minority language

Opportunity in different communication situation in Coastal region:

Italian minority

	N	Average (AVG)	Standard deviation
AVG – family	181	3,939	1,0395
AVG – friends	177	3,073	0,8920
AVG – work	120	3,217	1,2581
AVG – other	182	2,836	0,9056

Slovenes

	N	Average (AVG)	Standard deviation
AVG – family	401	1,258	0,6661
AVG – friends	406	1,433	0,6790
AVG – work	316	1,446	0,8010
AVG – other	407	1,254	0,5234

1-only Slovene, 2-mostly Slovene, 3-Slovene and minority language, 4-mainly minority language, 5-only minority language

4.3. Attitudes

Attitude towards bilingual education in Lendava (lesser value means stronger agreement with the assumption):

	Slovenes	Hungarians	Others
BS brings pupils of Slovene and Hungarian nationality closer together	1.96	1.54	1.98
Children like learning Hungarian	3.40	2.66	3.21
Teachers have adequate command of Slovene	2.46	2.05	2.33
More Hungarian should be spoken in classes	3.57	2.29	3.27
Learning other foreign language would be preferable to Hungarian	2.84	3.95	2.98
Children like learning Slovene	2.11	2.15	2.11
More Slovene should be spoken in classes	2.37	3.25	2.69
Teachers have adequate command of Hungarian	2.58	2.71	2.50
BS provides satisfactory knowledge for further schooling	2.63	2.06	2.58
Hungarian culture should be given more space in the curriculum	2.94	2.03	2.59
The use of two languages in classes is disturbing	2.68	3.51	2.95
BS should be attended by Hungarian pupils only	3.53	4.27	3.56
Monolingual classes would be more appropriate	3.03	4.08	3.27

BS = bilingual school

Attitude toward bilingual education model in the Coastal region (the lesser value signifies stronger agreement with the assertion):

	Slovenes	Italians	Others	Total
The present model brings Italian and Slovene pupils closer together	2.13	2.03	2.21	2.11
Slovene children like learning Italian	1.97	2.09	2.13	2.03
Teachers have adequate command of Slovene	1.71	2.02	1.74	1.79
Number of Italian lessons in Slovene school should be higher	3.03	2.11	2.87	2.76
Learning other foreign language would be preferable to Italian	3.27	4.07	3.57	3.54
Italian children like learning Slovene	2.57	1.93	2.48	2.34
The number of Slovene lessons in Italian school should be higher	2.32	2.76	2.68	2.49
Teachers have adequate command of Italian	1.93	2.45	2.07	2.10
Italian language school provides adequate knowledge for further schooling	1.94	1.68	1.96	1.87
Italian culture should be given more space in the Slovene language school curriculum	2.88	1.83	2.54	2.53
Slovene culture should be given more space in the Italian language school curriculum	2.33	2.06	2.38	2.26
Italian language school should only be attended by Italian children	3.46	3.64	3.78	3.55
Bilingual classes would be more appropriate	3.37	3.35	3.10	3.32

The analysis of statements indicates statistical differences between groups, which illustrates that individuals ascribe different meanings and importance to individual assertions and statements.

4. Conclusion

The protection of ethnic minorities in Slovenia is based on the concept of:

- ethnically mixed territory,,
- the system of collective rights,
- absence of numerical clauses,
- active participation in the process of building legal norms (right to veto),
- a special financial fund.

Despite all of these positive protections the empirical results (the level of knowledge minority language, the opportunity to use it and the attitude towards bilingual education) showed that in ethnically mixed areas in Slovenia the strategy of language accommodation in formal situations usually favours the strategy of divergence to the majority language over the strategy of language preservation. One-way language accommodation highlights the unbalanced social language status in which diglossia prevails. (Novak-Lukanovič, 2003)

References:

- Baker, C. (1992) *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, J. (1964) Language maintenance and language shift as fields of inquiry. *Linguistics* 9, 32-70.
- Giles H. (1977) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press, London, New York, San Francisco.
- Komac, M. (1999) *Protection of Ethnic Communities in the Republic of Slovenia*. Institute for Ethnic Studies, Ljubljana.
- Nečak-Luk A., Jesih B. (ur.) (2000) *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru- urejanje medetničnih odnosov v Lendavi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 208 page.
- Nečak Lük, A., Muskens, G., Novak-Lukanovič. S. (ur.) (2000) *Managing the Mix thereafter: Comparative Research Into Mixed Communities in Three Independent successor States*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.
- Nelde, P. and others (1996), *Euromosaic*. Luxembourg: office for Official Publications of the European communities.
- Novak-Lukanovič, S. (2003). *Jezikovno prilagajanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji*. *Razprave in gradivo* 42, page 38-60.
- Novak Lukanovič S., Jesih B. (eds) (2004) *Manjšine v prostoru Alpe Jadran in čezmejno sodelovanje: Slovenija*. Trento: Delovna skupina za manjšine Alpe-Jadran..
- Ryan, E. B. and Giles, H. (1982) *Attitudes Towards Language Variation: Social and Applied Contexts*. London: Edward Arnold.

Slovakian Bureau for Lesser-Used Languages
Parková 4
931 01 Šamorín
www.slovblul.sk
www.eblul.org

Lesser-Used Languages in the New Member States of the EU

Collection of speeches of the SlovBLUL conference held in Šamorín,
7 – 9. October, 2005
Editor: Myrtil Nagy

First Edition

Person responsible: László Öllös

Design: József R. Juhász

Typesetting: Kalligram Typography s.r.o., Nové Zámky

Publisher: Slovblul

Distribution: Lilium Aurum s.r.o., Dunajská Streda

Printing:: Expresprint s.r.o., Partizánske
Šamorín, 2006

ISBN 80-969511-0-6

Menej používané jazyky v nových členských štátoch EÚ

*Zborník prednášok konferencie SlovBLUL
konaného v Šamoríne,
7 – 9. októbra 2005*

**Organizácia pre menej
používané jazyky
na Slovensku**

Menej používané jazyky v nových členských štátoch EÚ
Zborník prednášok konferencie SlovBLUL konaného v Šamoríne,
7 – 9. októbra 2005

Menej používané jazyky v nových členských štátoch EÚ

EDITOR: MYRTIL NAGY

Zborník prednášok konferencie SlovBLUL konaného v Šamoríne,
7 – 9. októbra 2005

Organizácia pre menej používané jazyky na Slovensku, Šamorín
European Bureau for Lesser-Used Languages, Dublin
2006

Preklady a jazyková úprava:
Kálmán Petőcz
Dr. Davyth A. Hicks

Táto publikácia vyšla s láskavou podporou Európskej komisie,
Generálneho riaditeľstva pre vzdelávanie a kultúru

© Organizácia pre menej používané jazyky na Slovensku, Šamorín 2006
© European Bureau for Lesser-Used Languages, Dublin 2006

ISBN 80-969511-0-6

Obsah

Predslov	7
Európska kancelária pre menej používané jazyky (EBLUL) <i>NEASA NÍ CHINNÉIDE</i>	9
1. Jazyková politika v Európskej únii	
Príhovor <i>JÁNA FIGELA</i> , člena Európskej komisie zodpovedného za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosť	15
Príhovor <i>PÁLA CSÁKYHO</i> , podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny	21
Švajčiarsky jazykový model: vzor pre jazykovú politiku Európskej únie? <i>KÁLMÁN PETŐCZ</i>	23
EÚ a menšiny – najnovší vývoj <i>ELEONÓRA SÁNDOR</i>	29
2. Postavenie menšinových a regionálnych jazykov v Českej republike, Maďarskej republike, Poľsku, na Slovensku a v Slovinsku	
Současná etnická skladba a problematika České republiky <i>LEOŠ ŠATAVA</i>	37
Postavenie menej používaných jazykov v krajinách V4, s osobitným dôrazom na Maďarsko <i>BORIS BEKIC</i>	43
Právna úprava používania jazykov menšín v Poľsku <i>JULITA A. RYBCZYŃSKA</i>	49
Národnostné menšiny v Slovenskej republike 15 rokov po nežnej revolúcii <i>LÁSZLÓ A. NAGY</i>	55
Používanie menšinových jazykov na Slovensku pred a po roku 1989 <i>ŠTEFAN ŠUTAJ</i>	59

Slovinsko: národ, kultúra, jazyk LUCIA RODEGHIERO.....	65

3. Právne aspekty používania menšinových a regionálnych jazykov v Českej republike, Maďarskej republike, na Slovensku a v Slovinsku

Právny stav používania menšinových jazykov v Českej republike JOZEF GÁFRIK	75

Používanie menšinových jazykov vo verejnom živote v Maďarsku – prehľad legislatívy a praxe KATALIN DEÁK	83

Používanie menšinových jazykov vo verejnom styku na Slovensku – možnosti a problémy GIZELA SZABÓMIHÁLYOVÁ	87

POSTAVENIE MENŠINOVÝCH JAZYKOV V SLOVINSKU: právne aspekty a každodenná prax SONJA NOVAK – LUKANOVIČ.....	91

Predslov

Zjednocujúca sa Európa ponúka také možnosti a príležitosti pre svojich občanov, čiže pre nás všetkých, aké sme počas nášho života nemali, a aké nemali ani naši predkovia. Príležitosť má však dve dimenzie, môžeme ju využiť, ale aj premárniť. Zjednotenie Európy znamená aj jednotu rozmanitosti, kooperatívny celok rôznych hodnôt, názorov, kultúr a samozrejme aj jazykov. A keď chceme zachovať to bohatstvo, ktorým disponujeme v súčasnosti, tak nesmieme zabudnúť ani na tie elementy tohto dedičstva, ktoré síce čo do kvantity sú malé, ale kvalitou sú nepostrádateľné pre nás všetkých.

Práve preto sa zaoberala naša konferencia s otázkou menej používaných jazykov, a to predovšetkým s tými, ktoré sú v menšinovom postavení aj vo svojom vlastnom štáte, ich právnym a spoločenským postavením a ich možnosťami a budúcnosťou.

S ideou, že zjednotená Európa by sa nemala stať kultúrne homogénnym celkom, súhlasí prevažná väčšina Európanov. Avšak v otázke, ako sa to dá dosiahnuť, je veľký rozkol v názoroch na riešenie. Práve podujatia, akou bola aj naša konferencia, ponúkajú možnosti verejnej diskusie o problematike a pomáhajú nájsť odpovede na tieto otázky.

Zjednocujúca sa Európa musí byť stavaná na súhlase svojich občanov. Z dejín moderných demokracií dobre vieme, že podpora občanov zostáva pevná a trvalá len na báze ich súhlasu. Lenže z dejín sme sa mohli naučiť aj to, že pole súhlasu nevzniká samo od seba. Tento priestor treba vytvoriť, a v demokracii, ako ináč, ako pomocou verejnej diskusie, v ktorej môže vyjadriť každý zo zainteresovaných svoj vlastný, nezávislý názor, a účastníci ktorej vedome hľadajú cestu k vzájomnému porozumeniu.

Zmysel pre toleranciu a konsenzus patria medzi najvýznamnejšie politické a kultúrne cnosti Európanov. Bez týchto cností by ani proces zjednotenia nebol možný, bez nich náš kontinent by sa ponoril do mora stálych konfliktov. Je to na nás, aby sme dokázali nájsť cestu tolerancie a konsenzu aj v otázke jazykovej rozmanitosti. Je to na nás všetkých, aby sme vytvorili svet slobody aj v tejto oblasti.

Práve preto význam našej konferencie je nepochybne veľký. Každé podujatie, na ktorom sa stretnú politici, odborníci problematiky, a všetci tí, ktorí sa o problematiku zaujímajú, môže znamenať veľký krok dopredu na našej spoločnej ceste.

László Öllös,
prezident Organizácie pre menej používané jazyky na Slovensku

Neasa Ní Chinnéide, je prezidentkou Európskej kancelárie pre menej používané jazyky od začiatku roka 2005. Svoju kariéru začínala ako rozhlasová a televízna producentka hlavne v oblasti dennej politiky. Vždy sa aktívne zapájala do činnosti EBLUL, kde do svojho zvolenia za prezidenta zastávala funkcie prezidentky Írskeho výboru členských štátov a Informačnej agentúry EUROLANG.

Neasa Ní Chinnéide

Európska kancelária pre menej používané jazyky (EBLUL)

EBLUL, čiže **Európska kancelária pre menej používané jazyky**, bola založená v roku 1982. EBLUL sa čoskoro stal uznávanou vedúcou inštitúciou v oblasti podpory autochtónnych regionálnych jazykov a rozšíril svoje zameranie aj na niektoré menšie štátne jazyky, z ktorých viaceré zdieľajú dnes podobný osud. Ťažko sme vtedy mohli predpokladať úspešné rozšírenie Európskej únie o všetky tie krajiny, ktoré sú od roku 2004 hrdými členmi Únie, a pre EBLUL je veľkým významením, že môže byť dnes tu v Slovenskej republike a na otvorenom fóre môže slobodne diskutovať rôzne aspekty legislatívy, vydavateľskej činnosti a iných záležitostí významných pre jazykové komunity krajín strednej Európy.

Kancelária má úzke pracovné vzťahy s Európskou úniou. Má konzultatívny status pri Rade Európy, osobitný konzultatívny status pri Hospodárskej a sociálnej rade OSN (ECOSOC), operatívne vzťahy s UNESCO a pracovné vzťahy s OBSE. EBLUL sa zapojil do prác na formulácii textu a implementácii Charty regionálnych alebo menšinových jazykov a prispel k formulácii preambuly návrhu Ústavy EÚ. Prostredníctvom **Výborov členských štátov** (národných organizácií), čo sú samostatné právne subjekty vo svojich krajinách, je zastúpený v devätnástich členských štátoch Európskej únie, me-

novite v Belgicku, Českej republike, Dánsku, Estónsku, Fínsku, Francúzsku, Grécku, Holandsku, Írsku, Luxembursku, Maďarsku, Nemecku, Poľsku, Rakúsku, Spojenom kráľovstve, na Slovensku, v Taliansku, Španielsku a Švédsku. Tieto organizácie zastupujú činiteľov v oblasti kultúry a jazyka, vrátane orgánov rozvoja, médií a vzdelávania. Rada EBLUL je tvorená zástupcami jednotlivých členských organizácií, ktorí volia Výbor organizácie, v súčasnosti pozostávajúci z ôsmich členov.

Od svojho vzniku, sa Kancelária snažila vždy prehovoriť silným a nezávislým hlasom. Hľadala právnu a politickú podporu a možnosti financovania na európskej, regionálnej a miestnej úrovni s cieľom uskutočňovať projekty zamerané na menej používané jazyky. Základ financovania činnosti tvoria príspevky z členských štátov a z Európskej komisie. Využívajú sa na publikovanie materiálov o menej používaných jazykoch a na rozširovanie týchto materiálov a skúseností tých subjektov, ktoré sa aktívne zapájajú do ich ochrany a podpory. EBLUL bol zodpovedný za spustenie veľkých projektov týkajúcich sa jednotlivých jazykov a tém, ako napríklad vysielanie v menej používaných jazykoch, a vytvoril **Vade Mecum**, sprievodcu medzinárodnými dokumentmi týkajúcich sa týchto jazykov. Tiež prispel k ich výskumu a vypracoval dokumenty o možnostiach financovania menej používaných jazykov na úrovni EÚ.

Príchod internetu bol, samozrejme, veľkou príležitosťou posilniť vzájomnú spoluprácu a informačnú výmenu medzi jednotlivými jazykovými komunitami; **webová stránka EBLUL** sa zdokonalila počas práve prebiehajúceho Pracovného programu na rok 2005; EBLUL má teraz svoj vlastný intra-net pre členov, a všeobecné informácie na verejnej stránke. Toto je významný výdobytok, keďže sieť členských štátov sa rozširuje, a prispieva k lepšiemu prístupu partnerov k projektom a k výmene všeobecných informácií a diskusií. Jednotlivé členské organizácie tiež presadzujú činnosť EBLUL-u vo svojich vlastných krajinách, organizovaním seminárov, rozširovaním informácií a zapojením sa do iných aktivít podľa potrieb ich vlastných jazykových komunít.

Informačná agentúra **EUROLANG**, založená roku 2000, sa stala kľúčovým nástrojom informovania občanov o aktuálnom vývoji v oblasti jazyka. Je dôležitá pre jednotlivé jazykové komunity samotné, ako aj pre tých zástupcov decíznej sféry, ktorí majú záujem sledovať veci týkajúce sa autochtónnych európskych jazykov. Je to špeciálna informačná agentúra zaplňajúca medzeru v doterajšej ponuke, pokrývajúca témy týkajúce sa menej používaných jazykov, jazykovej rôznorodosti a národnostných menšín, pre cieľovú skupinu vo veľkosti približne 46 miliónov používateľov. Využívajúc sieť (dobrovoľných) prispievateľov z mnohých krajín, informuje o témach, ktoré sú často ignorované celoštátnou (väčšinou) tlačou, a je využívaná verejnosťou, akademickou sférou ako aj politickou elitou v záujme lepšej informovanosti o záležitostiach menšín už v momente ich zrodu. Podáva správy

o činnosti inštitúcií EÚ, ktorých rozhodnutia a kroky môžu ovplyvniť jazykové komunity v Európe – jedná sa najmä o správy z Európskej komisie, Európskeho parlamentu, Výboru pre regióny, a zo zasadnutí, ktorých závery môžu mať dopad pre jazykovú politiku.

Významným projektom EBLUL je projekt **Partnerstvo pre rôznosť**, ktorý bol spustený roku 2000 s cieľom zaangažovať regionálne a miestne úrady v rámci EÚ do výmeny informácií na osobitnom výročnom fóre. Fórum je plne financované regiónom, v ktorom sa koná. Doteraz miesta konania fóra boli Dublin, Palma de Mallorca, Helsinki, Flensburg a Gorizia a témy boli rozličné, vrátane bilingválnych miest a tej pridanej hodnoty, ktorú do spoločnosti prinášajú menej používané jazyky. Výstupom z každého Fóra je publikácia, a nadviazané kontakty sa často zhmotnia v ďalšom projekte. Jeden z takýchto projektov zaoberá čestné miesto v našom aktuálnom Pracovnom programe, vo forme skúmania implementácie jazykovej legislatívy vo viacerých štátoch. Projekt vznikol pôvodne na helsinskom fóre Partnerstva pre rôznosť, najprv sa realizoval v spolupráci Írska a Fínska nazvanej „**Act to Action**“, a teraz má širší záber zahrňujúci Wales, ako aj iné oblasti. Výstupy by mali byť podnetné pre zákonodarcov vo všetkých členských štátoch. Predstavujú dôležitú synergiu medzi projektmi, čo je pekný príklad toho, ako funguje sieť organizácií EBLUL v praxi.

Blížiac sa ku koncu aktuálneho rozpočtového obdobia EÚ, je dôležité hľadať spôsoby, ako sa môže významný potenciál generovaný sieťou organizácií EBLUL v ostatných dvadsiatich rokoch zúročiť v budúcnosti. Ak sa pozrieme na miesto, ktoré zaujíma EBLUL v spektre európskych inštitúcií a organizácií, vidíme, že je spojivom medzi odbornou jazykovou sférou reprezentovanou Ústavmi, Jazykovými radami, a občianskou spoločnosťou, v ktorej sa každodenné interakcie týkajúce sa používania a prežívania jazykov aktuálne realizujú. EBLUL bol nápomocný pri založení **Centier Mercator**, a inicioval spoločné zasadnutie Jazykových plánovacích rád, ktorých kompetencie sa vzťahujú na ich vlastný štát. Zastupovať hlas všetkých európskych jazykov v zmysluplnej jazykovej rôznorodosti je dnes takisto dôležité ako kedykoľvek v minulosti. Zameranie diskusie sa zmenilo, odkedy vznikol EBLUL, predovšetkým preto, že výzvy, ktorým predtým čelili najmä regionálne a menšinové jazyky, sa dnes týkajú aj mnohých štátnych jazykov.

Poskytnutie priestoru všetkým je dôležitou súčasťou pocitu občianskej spolupatričnosti v rámci Európskej únie, a cenenie si európskeho ideálu je dôležitým prvkom cesty vpred.

1. Jazyková politika v Európskej únii

Ján Figel' zastáva funkciu člena Európskej komisie zodpovedného za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosti od roku 2004. V rokoch 1998 až 2003 bol hlavným vyjednávačom SR pre rokovania o vstupe SR do EÚ. Ako komisár programovo podporuje myšlienku zachovávaní a zvyšovania kultúrnej rozmanitosti Európy v rôznych oblastiach.

Príhovor Jána Figela, člena Európskej komisie zodpovedného za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosť

Milí hostia, Vážené dámy a páni,

v prvom rade mi dovoľte poďakovať organizátorom z Organizácie pre menej používané jazyky na Slovensku za pozvanie na konferenciu, ktorá je jednou z prvých **aktivít EBLUL na pôde novej členskej krajiny**.

Ako viete, moje portfólio v Európskej komisii vedenej José Manuel Barrosom zahŕňa, okrem iných oblastí, aj viacjazyčnosť. Po prvýkrát v histórii je viacjazyčnosť definovaná ako **samostatná politika Európskej komisie**. Svedčí to o váhe, ktorú otázke viacjazyčnosti súčasná komisia prikladá.

Zároveň je to uznaním toho, že **viacjazyčnosť tvorí jadro európskych hodnôt**, pretože jazyk identifikuje každého z nás individuálne a zároveň nás spája s našou kultúrou.

Európska únia je v súčasnosti domovom takmer pol miliardy ľudí, ktorí hovoria **80 pôvodnými európskymi**, ale aj mnohými ďalšími jazykmi pochádzajúcimi spoza hraníc nášho kontinentu. Každý z nich je jedinečný a vzácný.

Európa tak v sebe ukrýva nesmierny potenciál. Európska komisia vo svojej **jazykovej politike hovorí jasne: je potrebné zachovať si túto bohatú jazykovú a kultúru rôznorodosť.**

Každý občan by mal mať v európskej viacjazyčnej spoločnosti také jazykové schopnosti, aby tak mohol naplno využiť možnosti, aké mu únia ponúka: slobodne sa rozhodnúť kam ísť za štúdiom, za prácou.

Preto jedným z dlhodobých cieľov Európskej komisie je **podporovať výučbu cudzích jazykov** tak, aby stále viac jej obyvateľov bolo schopných dohovoriť sa, okrem svojho vlastného jazyka, aspoň dvoma ďalšími.

Viacjazyčnosť je však dôležitá nielen z ekonomického alebo spoločenského hľadiska. Má fundamentálny význam aj z hľadiska **demokratickej legitimity Európskej únie a transparentnosti jej rozhodnutí.** Žiaden občan by nemal byť kvôli svojmu jazyku vylúčený z demokratického diania v únii.

Všetky inštitúcie v únii odrážajú – a musia naďalej odrážať – európsku politiku viacjazyčnosti. Čo si vytýčila Európska komisia v tejto oblasti?

Predsavzala si **tieto tri ciele:**

- **Udržiavať a ochraňovať viacjazyčnosť v inštitúciách Európskej únie.** Naši profesionálni lingvisti v prekladateľských a tlmočnických službách sa budú naďalej snažiť zabezpečovať efektívnu komunikáciu medzi úniou a jej občanmi.
- **Zdôrazňovať úlohu jazyka a viacjazyčnosti v európskom ekonomickom prostredí** a hľadať cesty ako ju hlbšie rozvíjať.
- **Intenzívne podporovať všetkých obyvateľov únie k tomu, aby si osvojovali a hovorili viacerými jazykmi**, a tak napomáhať lepšiemu vzájomnému porozumeniu a komunikácii.

Onedlho predstavím rámcový dokument Európskej komisie, v ktorom bližšie rozviním stratégiu v týchto troch oblastiach a navrhnem nové aktivity nasmerované voči členským krajinám, ako aj voči samotnej Európskej komisii.

Rád by som sa tu dnes s vami o niektoré z nich podelil:

Ako viete, Európska únia, na rozdiel od iných viacnárrodných spoločenstiev, schvaľuje zákony, ktoré sú pre občanov priamo záväzné. Legislatíva musí byť preto **publikovaná vo všetkých oficiálnych jazykoch** únie – v opačnom prípade by sme kompromitovali prirodzené právo občanov, ako aj legitimitu samotnej Európskej únie.

Prekladateľské a tlmočnické služby všetkých inštitúcií predstavujú 1,1% z rozpočtu EÚ, čo znamená v prepočte okolo 100 SK ročne na obyvateľa (2,55 euro). Verím, že toto je **prijateľná cena za univerzálny prístup k legislatíve EÚ.** Právo všetkých občanov k tomu, aby mali prístup k právnym textom EÚ v svojej rodnej reči je pritom jedným zo základných práv, na ktorých je únia postavená. Súčasťou demokratického rozhodovania je aj možnosť,

aby sa mohli občania, ako aj experti na rokovaníach, k pripravovanej legislatíve alebo iným iniciatívam vyjadriť, prispieť, prípadne aj sťažovať sa vo svojom rodnom jazyku.

Naopak, skúsme sa zamyslieť nad tým, aký vážny by bol politický dopad, ak by sme zaviedli systém, v ktorom by niektoré jazyky boli diskriminované. Občania by plnohodnotne nerozumeli tomu, čo sa robí v ich mene, čím by sa vážne narušila dôveryhodnosť únie.

Nechcem však hovoriť len o jazykovom systéme v inštitúciách Európskej únie. Na Európe je fascinujúci neuveriteľný počet jazykov, prostredníctvom ktorých sa ľudia na našom kontinente dorozumievajú.

Podľa posledných **výsledkov prieskumu verejnej mienky (Eurobarometer) polovica obyvateľov únie sa vie dohovoriť aj iným jazykom**, ako je jeho materinský. Tento počet stále rastie. To je veľmi dobrá správa. Situácia v jednotlivých krajinách je však rozdielna a vyplýva z rozdielneho historického vývoja, ako aj rozdielnej štruktúry obyvateľstva. Povzbudzujúcim zistením je aj skutočnosť, že **rastie aj kvalita jazykových schopností** Európanov. Okolo 60% hodnotí svoje znalosti cudzieho jazyka ako dobré, alebo veľmi dobré.

Napriek týmto povzbudivým trendom je však pred nami veľa práce zameranej na podporu viacjazyčnosti.

Aká je úloha Európskej komisie v tomto procese a ako môžu prispieť organizácie podporujúce jazykovú diverzitu v únii?

Úlohou EÚ vo vzdelávaní a kultúre je dopĺňať činnosť členských štátov, nie ju nahrádzať. Využívame naše obmedzené zdroje k povzbudeniu a podpore národných a regionálnych inštitúcií. Toto je cieľom opatrení obsiahnutých v našom Akčnom pláne podpory jazykového vzdelávania a jazykovej rôznorodosti pre roky 2004-2006.

Podporovanie výučby cudzích jazykov a jazykovej rôznorodosti znamená nabádanie k vyučovaniu a osvojeniu si čo najširšej škály jazykov v školách, na univerzitách, v zariadeniach ďalšieho vzdelávania i na pracoviskách. Znamená to aj vytvorenie podmienok pre dosiahnutie čo najvyššej úrovne odbornej spôsobilosti učiteľov jazykov.

Čo sa týka takzvaných menšinových jazykových komunít, nabádame našich jednojazyčných spoluobčanov k tomu, aby nasledovali ich príklad, vskutku mnoho ich príslušníkov ovláda až tri jazyky. V súlade s princípmi Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov Rady Európy povzbudzujeme členské štáty k tomu, aby pomáhali jazykovým komunitám s ubúdajúcim počtom rodených používateľov.

Komisia ponúka veľa foriem podpory pre budovanie Európy, žičlivej k jazykom, prostredníctvom programov Socrates a Leonardo da Vinci. Dúfam, že Program celoživotného vzdelávania, ktorý roku 2007 nahradí programy Socrates a Leonardo, vytvorí nové formy podpory jazykového vzdelávania a jazykovej diverzity.

Politické zásady Európskej komisie v prospech regionálnych a menšinových jazykov boli prijaté pred vyše 20 rokmi. Za tú dobu Komisia finančne podporila okolo 1500 projektov zameraných na zachovanie a podporu „regionálnych“ a „menšinových“ jazykov.

Výhody financovania miestnych projektov zameraných na priamu podporu jazyka z európskych fondov využil už veľký počet subjektov zastupujúcich rôzne európske regionálne a menšinové jazyky. Celkový rozpočet na tento účel dosahuje približne 40 miliónov eur. Už roku 1992 sme pomohli pri ustanovení Európskej kancelárie pre menej používané jazyky.

V tejto súvislosti mi dovoľte tiež spomenúť sieť centier Mercator (Mercator Centres Network) a jej prospešnú činnosť pre regionálne a menšinové jazyky v oblasti legislatívy, vzdelávania a médií.

Mnohé aktivity EBLUL-u sú v súlade so širšími zámermi EÚ. Jedným z nich je projekt Partnerstvo pre rôznorodosť, organizovaný Kanceláriou od roku 2000, ktorý stavia na vzájomnej spolupráci regiónov, miest a nezávislých organizácií v celej Európe.

Musím povedať, že činnosť EBLUL-u značne prispela k zvýšeniu povedomia o regionálnych a menšinových jazykoch. Rád konštatujem, že Kancelária rozširuje svoju pôsobnosť aj do nových členských štátov.

Tohto roku bolo zverejnené na webovskej stránke Európskej únie rozšírené vydanie správy Euromosaic o regionálnych a menšinových jazykoch. Štúdia teraz už zahŕňa aj desať nových členských štátov a obsahuje správy o každej jazykovej komunite.

Vážené dámy, vážení páni!

Dovoľte mi vyzdvihnúť zopár zaujímavých projektov spolufinancovaných Európskou komisiou, zameraných na podporu regionálnych a menšinových jazykov.

Prvý z nich má názov „ADUM: podporme spoločne regionálne a menšinové jazyky v Európe“. Do konca roku 2005 ponúkne tento projekt viacjazyčnú webovskú stránku, ktorá bude menšinové jazykové komunity informovať o možnostiach spolupráce s EÚ a pomáhať im orientovať sa v ponuke.

Druhý projekt je práve v štádiu rozpracovania Združením Európskych jazykových plánovacích výborov (Network of European Language Planning Boards). Bude analyzovať a rozširovať najlepšie skúsenosti v štyroch prioritných oblastiach: prenos jazyka, informačné technológie, imerzné jazykové vzdelávanie a marketing. Koncom januára 2006 bude sprístupnená webovská stránka ku každému z týchto aspektov.

Na dôvažok, programy Socrates a Leonardo da Vinci môžu tiež podporiť jazykovú diverzitu. Prostredníctvom týchto programov Komisia podporuje napríklad školské výmeny, jazykové pobyty, vzdelávanie učiteľov a iniciatívy na zvyšovanie povedomia.

V budúcnosti je naším zámerom, aby nový Program celoživotného vzdelávania zahŕňal projekty zacielené na všetky jazyky, nielen na tie, ktoré majú status úradného jazyka v rámci Európskej únie. Vskutku, podpora jazykového vzdelávania a jazykovej rôznorodosti je ťažiskovým zameraním tohto nového programu.

Na záver by som chcel s potešením oznámiť, že Európska komisia usporiada konferenciu za účelom podpory spolupráce v oblasti vzdelávania v regionálnych a menšinových jazykoch. Konferencia sa bude konať 27. a 28. apríla 2006 v Bruseli. Jej hlavným cieľom je povzbudenie spolupráce medzi jednotlivými školskými a vzdelávacími systémami.

Vážené dámy, vážení páni!

Viacjazyčnosť je súčasťou toho dedičstva, ktoré robí Európsku úniu osobitnou; pokojné spolunažívanie ľudí z rôznych kultúrnych a jazykových komunít je neoddeliteľným aspektom procesu európskej integrácie.

Úlohou Európskej komisie je plne rešpektovať a podporovať mnohojazyčný charakter Európy, v snahe priblížiť EÚ bližšie k občanovi a urobiť ju transparentnejšou, legitímnejšou a výkonnejšou.

Našou úlohou je tiež povzbudiť verejnoprávne orgány v celej Európe k podpore jazykového vzdelávania, čo bude osožné pre ekonomiku ako aj pre sebarealizáciu jednotlivých občanov.

Som presvedčený, že pri napĺňaní tejto úlohy môžeme počítvať s Vašou podporou.

Ďakujem.

Pán Pál Csáky, podpredseda vlády Slovenskej republiky pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny csáky
Mr. Pál Csáky, Deputy Prime Minister of the Slovak Republic for European Affairs, Human Rights, and Minorities

Pál Csáky zastáva funkciu Podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny od roku 2002. Bol jedným z iniciátorov založenia Organizácie pre menej používané jazyky na Slovensku. Ako politik za Stranu maďarskej koalície venuje zvláštnu pozornosť otázkam týkajúcim sa jazyka a kultúry národnostných menšín.

Príhovor Pála Csákyho, podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny

Vážený pán predsedajúci, vážený pán komisár, ctené dámy, vážení páni!

Dovoľte mi, aby som sa predovšetkým poďakoval za pozvanie na túto konferenciu. Aj svojou osobnou prítomnosťou chcem zdôrazniť, že považujem za veľmi dôležité, že táto konferencia, ako aj ďalšie aktivity EBLUL, sa uskutočňujú aj na Slovensku. Vláda SR chápe Slovenskú republiku ako multietnickú krajinu, to je zároveň aj dôvodom, prečo aj finančne podporujeme aktivity Organizácie pre menej používané jazyky na Slovensku. Máme záujem viesť zmysluplný dialóg o všetkých aspektoch národnostnej a jazykovej politiky na Slovensku. Sme totiž presvedčení, že takýmto dialógom prispějeme aj k riešeniu otázok, týkajúcich sa jazykovej rôznorodosti EÚ.

Európsky priestor je od nepamäti viacnárodným, viackultúrnym priestorom. Pri analýze európskych dejín ako aj po diskusiách so psychológmi som nadobudol dojem, že človek, ktorý vyrastá vo viacjazyčnom, viackultúrnom prostredí, má väčšie šance stať sa kreatívnejším, otvorenejším k svetu. Takýto človek nebude generovať problémy, skôr bude mať zvýšenú schopnosť predchádzať im, alebo aj napomôcť k ich riešeniu.

Samozrejme musíme mať na zreteli aj to, že jazyk a kultúra sú samo osebe vážne hodnoty. Osobne som presvedčený o tom, že aj tie najmenšie jazyky a najmenej početné kultúry sú obohatením širokého európskeho jazykového a kultúrneho spektra a musia dostať šancu na prežitie. Aj vo veľkej Británii našli energiu a prostriedky na revitalizovanie welšského jazyka, a ak v Južnom Tirolsku vedia udržať jazyk a kultúru sedemnásttisícovej

ladínskej komunity, tak som toho názoru, pán komisár, že je načas vážne pouvažovať o vytvorení európskej koncepcie zachovania jazyka a kultúr, ktoré sú skutočne ohrozené. Veľké štáty a veľké kultúry nájdu silu aj prostriedky na zveľaďovanie vlastných hodnôt, no malé kultúry, ktoré väčšinou nemajú ani vlastný štát, túto úlohu nemôžu realizovať sami, bez podpory. Som presvedčený o tom, že Európska únia musí zohrávať v tejto oblasti aktívnejšiu rolu.

Osobne som zástancom viacjazyčnosti. Som toho názoru, že v EÚ každý občan by mal ovládať minimálne 3 jazyky. Prvým jazykom má byť samozrejme jeho materinský jazyk, resp. regionálne dôležitý jazyk. Ak ide o príslušníka národnostnej menšiny, druhým jazykom má byť samozrejme jazyk štátu, ktorého je občanom. V prípade príslušníka väčšinového národa by druhým jazykom mohol byť regionálne frekventovane používaný jazyk, resp. aj jazyk niektorej menšiny, s ktorou príslušný občan žije v jednom regióne. A samozrejme každý by mal ovládať aj jeden silný európsky jazyk – tzn. aspoň jeden zo svetových jazykov.

Vláda SR uznáva na území Slovenska 12 národnostných menšín. Keď sme ratifikovali Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykov, určili sme presný rozsah pre používanie 10 menšinových jazykov (moravská menšina používa český jazyk, židovská menšina si neželala, aby ich jazyk bol vedený ako menšinový jazyk). Tieto jazyky nie sú v rovnakej kategórii, a to z 2 dôvodov: jednak sme boli nútení urobiť kategorizáciu podľa početnosti jednotlivých menšín, a taktiež sme museli rozlišovať medzi jazykmi podľa ich vyspelosti. O vývoj maďarského, českého, poľského, ukrajinského, nemeckého, chorvátskeho a ruského jazyka sa starajú akadémie vied ich materských štátov, kým v prípade rusínskeho jazyka situácia je trochu iná. Je pravdou, že slovenský zákon o používaní menšinových jazykov uznáva rómsky jazyk, ako druhý úradný jazyk v 64 obciach SR, predsa len by bolo ale problematické vydať napr. úradné rozhodnutie v tomto jazyku. Na tomto mieste musím aj priznať, že v SR meškáme s aplikovaním Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. Najväčšou prekážkou v tomto smere je existencia zákona o štátnom jazyku, ktorý zaväťňa filozofiou 19. storočia a násilným spôsobom deklaruje hegemoniu slovenského jazyka v našej multietnickej spoločnosti. Elegantným riešením by bolo rušenie alebo silná novelizácia tohto zákona, no zdá sa, že kvôli politickej citlivosti tejto témy zatiaľ takýto krok nie je realizovateľný.

Dámy a páni,

snažil som sa Vám načrtnúť môj názor, ako názor predsedu Rady vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny, na tému dnešnej konferencie. Som presvedčený o tom, že aj táto konferencia môže napomôcť k riešeniu uvedených otázok v európskom priestore. Želám Vám teda príjemný pobyt tu, v Šamoríne, a plodný dialóg.

Ďakujem za Vašu pozornosť!

Kálmán Petőcz je bývalým stálym predstaviteľom SR pri úradovni OSN a ostatných medzinárodných organizáciách v Ženeve. Okrem politiky sa venuje publikačnej činnosti hlavne na poli politologických štúdií a analýz.

Kálmán Petőcz

Švajčiarsky jazykový model: vzor pre jazykovú politiku Európskej únie?

Vážený pán predseda SlovBLUL, vážený pán podpredseda vlády, vážený pán komisár, vážená pani predsedníčka EBLUL, excelencie, dámy a páni!

Je pre mňa čťou vystúpiť v tomto úvodnom paneli za účasti významných hostí a v dôležitej téme, ktorá je v portfóliu prvého komisára Európskej únie za Slovenskú republiku.

Mohli by ste položiť otázku, aký má súvis moja bývalá funkcia s témou našej konferencie? V OSN je len šesť oficiálnych jazykov, pri ich výbere hrala značnú úlohu politika a zďaleka nie všetky národy sveta môžu prehovoriť v OSN svojou vlastnou rečou. A Švajčiarsko, na území ktorého sa Ženeva nachádza, nie je členom Európskej únie ... Skúmanie švajčiarskeho modelu však môže byť pri koncipovaní európskej jazykovej politiky predsa len zaujímavé. Otázke, v akom zmysle je tomu tak, by som sa chcel stručne venovať vo svojom príhovore.

Na úvod by som chcel uviesť, že už pri sledovaní príprav na túto konferenciu a pri písaní svojho vlastného príspevku som narazil na tie dve stránky multijazyčnosti, na ktoré aj pán komisár Figeľ viackrát poukázal pri svojich

verejných vystúpeniach. Jedna stránka mince je aspekt individuálnych práv, zachovania kultúrnej identity a medziľudských vzťahov. V tomto zmysle Európska únia správne kladie dôraz na materinský jazyk ako štartovaciu čiaru individuálneho poznania a správne vyzdvihuje úctu k materinským jazykom ostatných národov ako výraz rovnoprávnosti občanov Únie.

Je zrejmé, že tu dochádza k určitej diskrepancii, pretože nie všetky materinské jazyky občanov Únie sú úradnými jazykmi Únie a zároveň nie všetky materinské jazyky občanov jednotlivých členov Únie sú úradnými jazykmi v štátoch, v ktorých títo občania žijú. Iniciatíva EBLUL zaoberať sa otázkami menej používaných jazykov v rámci EÚ a iniciatíva národných pobočiek EBLUL v nových krajinách EÚ zaoberať sa otázkami regionálnych a menšinových jazykov je preto podľa môjho názoru chvályhodná a dôležitá, pretože hľadá odpovede na problémy demokratického deficitu, rovnoprávnosti a kultúrnej identity.

Druhou stránkou mince mnohojazyčnosti je efektívnosť fungovania inštitucionálnych vzťahov, efektívnosť komunikácie. Najefektívnejšia je komunikácia, keď si rokujúci partneri vzájomne rozumejú bez sprostredkovateľa, a keď môžu hovoriť svojím materinským jazykom (jazykom, ktorý najlepšie ovládajú.)

V druhej časti svojho vystúpenia by som sa chcel v stručnosti dotknúť problému, čo sú to vlastne „menej používané jazyky“. Z pohľadu nových členských štátov, a to je aj moja skúsenosť zo šesťročnej spolupráce s misiami EÚ v Ženeve, sa situácia javí nasledovne:

1. Všetky úradné jazyky nových štátov sú menej používané v porovnaní s veľkými západnými jazykmi. Je to dvojnásobný hendikep: nielenže ich používatelia je menej, ale sa aj neskôr zapojili do jazykovej súťaže v rámci EÚ. Táto súťaž samotná je pritom výrazne poznačená vplyvom tzv. globálnej angličtiny. Vedľajším efektom tohto vplyvu je potom fakt, že všetky jazyky únie sú menej používané ako angličtina. Zdá sa, že trend dominancie angličtiny je nezvratný, či už sa jedná o inštitucionálnu sféru, alebo o bežnú komunikáciu medzi príslušníkmi rôznych národov EÚ. Ak je to tak, sú potom ostatné jazyky hodné zvláštnej ochrany, a sú hodné osobitnej ochrany jazyky nových členských štátov, ktoré sú, ako som už spomínal, zaťažené dvojnásobným hendikepom? Myslím, že príslušné dokumenty, programy a akčné plány EÚ tu poskytujú určité možnosti. Verím, že nová komunikácia, pripravovaná komisárom Figelom a naň naväzujúce praktické kroky prinesú ďalší pokrok v tejto oblasti.
2. Druhá rovina problému je v tom, že v nových členských štátoch sú prítomné jazyky - označujeme ich regionálne alebo menšinové - ktoré nemajú štatút úradného jazyka. Paradoxne väčšina z týchto jazykov

má však štatút úradného jazyka vo vzťahu k inštitúciám EÚ¹, sú totiž úradnými jazykmi iných štátov EÚ. Tohto problému sa zrejme bude týkať viacero príspevkov počas zajtrajšieho rokovania.

3. Tretia rovina problému „menej používaných jazykov“ tkvie v tom, že v nových štátoch EÚ sú stále živé a v bežnej komunikácii používané aj dialekty úradných jazykov. Zaslúžia si aj tieto osobitnú ochranu?
4. Špeciálnym problémom je otázka rómskeho jazyka. Tento jednak nie je úradným jazykom žiadneho štátu, zároveň neexistuje ani jeho jednotná štandardizovaná forma, len viaceré, v rôznej miere štandardizované verzie.

Dajú sa na všetky roviny problému menej používaných jazykov aplikovať švajčiarske skúsenosti a vzory? Švajčiarsko sa často prezentuje ako model pre Európsku úniu v tom zmysle, že napriek jazykovej a kultúrnej rôznorodosti vládne v krajine pomerne veľká politická stabilita. Ďalej, v ostatných 200 rokoch bola určujúcim trendom v politickom vývoji územia dnešného Švajčiarska integrácia a konsolidácia, a práve v takýchto podmienkach sa vytvárala aj jazyková politika EÚ 15.

Vo Švajčiarsku sa v oblasti jazykovej politiky snúbia tri princípy: princíp individuálnej jazykovej slobody, princíp teritoriality a princíp konsociálnosti. Švajčiarska ústava definuje štyri štátne jazyky: nemecký, francúzsky, taliansky a rétorománsky², z nich prvé tri sú v plnej miere uznané ako úradné jazyky na federálnej úrovni. Inými slovami, tieto štyri jazykové komunity považuje švajčiarska ústava za „štátotvorné“, bez ohľadu na ich početnosť. Neznamená to však, že tieto štyri jazyky sú úradnými a dorozumievacími jazykmi na celom území Švajčiarska a že každý Švajčiar (plynulo) hovorí týmito jazykmi. Každý kantón si určuje svoj vlastný úradný jazyk. Väčšina z 26 kantónov je nemeckých, 4 sú francúzske (Ženeva, Vaud, Neuchâtel a Jura), 1 taliansky (Ticino). Tri kantóny sú bilingválne (Bern, Freiburg/Fribourg a Valais/Wallis), jeden je trilingválny (Graubünden/Grigione/Grisons).

Ako sa švajčiarska mnohojazyčnosť prejavuje v inštitucionálnej a ako v spoločenskej sfére?

Federálne orgány (vláda, parlament a ich subsidiárne orgány, najvyšší súd, generálny štáb armády) pracujú rovnocenne v troch úradných jazykoch: francúzskom, nemeckom a talianskom. Každý zvolený člen, ale aj zamestnanec federálnej inštitúcie môže používať pri výkone svojej funkcie jeden zo zmienených troch jazykov. Pri práci volených federálnych orgánov je

1 V západnej časti EÚ "klasické" regionálne a menšinové jazyky (katalánsky, baskický, bretonský, waleský, galský atď.) nemajú štatút oficiálneho jazyka EÚ. Naopak, väčšinou majú štatút úradného jazyka v danom štáte.

2 Článok 4 švajčiarskej Ústavy.

zabezpečené tlmočenie, prácu inštitúcií podporuje interný prekladateľský servis. Všetky úradné dokumenty sa zverejňujú vo všetkých troch jazykoch³, pričom všetky tri verzie sú považované za originály. Na druhej strane, každý občan sa môže obracať na federálne inštitúcie v jazyku, ktorý si zvolí on sám a úrady sú povinné mu odpovedať v tom istom jazyku – a to pri ústnom i písomnom styku (platí to aj v prípade rétorománskeho jazyka).

Na kantónálnej úrovni je to ináč. V jednojazyčných kantónoch je úradný jazyk len jeden: a to buď nemecký, francúzsky alebo taliansky. Daný jazyk je potom pracovným jazykom inštitúcií, jazykom ústneho alebo písomného styku občanov s kantónálnymi a miestnymi úradmi a vyučovacím jazykom verejného školstva. Na úrovni kantónov teda princíp teritoriality dominuje nad princípom individuálnej jazykovej slobody. Švajčiarsky Najvyšší súd už viackrát zamietol podania týkajúceho sa porušenia individuálnej jazykovej slobody uplatňovaním princípu jazykovej teritoriality. Dôvodil tým, že uplatnenie teritoriálneho princípu je ochranou jazykových práv „pôvodných“ občanov toho - ktorého kantónu.

Jazykové vzťahy na federálnej a kantónálnej úrovni (hovoríme tu teraz a jednojazyčných kantónoch) teda ako keby naozaj boli predobrazom jazykovej politiky EÚ. Vo vzťahu k centru (Bernu, Bruselu) občan môže používať svoj materinský jazyk (pokiaľ je uznaný ako oficiálny v rámci Konfederácie/Únie), avšak na úrovni kantónov/národných štátov platí princíp jazykovej teritoriality.

Akým spôsobom však môžeme premietnuť na švajčiarske pomery problematiku regionálnych a menšinových jazykov?

Dva zo štyroch štátnych jazykov – taliančina a rétorománčina - sú menej používané, dokonca počet ich používateľov klesá.⁴ Preto sa týmto dvom jazykom dostáva osobitnej ochrany aj ako *jazykom menšinovým*, resp. ako jazykom menej používaným, ktorým hrozí ďalšia degradácia. Podľa nového jazykového zákona by sa na podpore týchto dvoch jazykov a kultúr mal podieľať aj federálny rozpočet. „Menšinovosť“ v danom prípade neznamená politickú či právnu subordináciu, ale objektívny stav, ktorého negatívne aspekty je potrebné vyvážiť určitými vyrovnávacími opatreniami.

Osobitnú pozornosť z pohľadu vzťahu medzi viacej a menej používanými jazykmi si zasluhuje jazyková politika viacjazyčných kantónov. Napríklad kantón Bern je jediný kantón, ktorý prekonal štádium dezintegrácie, keď sa z neho v 70. rokoch vyčlenil nový frankofónny kantón Jura. Po vyčlenení severnej frankofónnej (katolíckej) enklávy v podobe nového kantónu ostalo na území kantónu Bern už len približne 8% frankofónnych občanov. Napriek tomu kantón ostal dvojajazyčný, úradné jazyky na kantónálnej úrovni sú dva,

3 V rétorománskom jazyku sa zverejňujú len niektoré dokumenty.

4 Len za ostatných 6 rokov klesol počet používateľov talianskeho jazyka z 8% na 6,5% a používateľov rétorománskeho jazyka z 1% na 0,5%. Zdroj: La Suisse en chiffres, UBS SA, 1999 resp. 2005.

na rokovaníach kantonálnych orgánov je zabezpečené simultánne tlmočenie a pri styku s kantonálnymi orgánmi si občan slobodne volí jazyk komunikácie, bez ohľadu na to, v ktorej časti kantónu žije. Na lokálnej úrovni však opäť platí princíp teritoriality: tri severné okresy, tvoriace tzv. Bernskú Juru, sú oficiálne frankofónne a zvyšok kantónu je nemecký. (Výnimku tvorí mesto Biel, o ňom sa zmienim neskôr.) Bernská Jura má svoje vlastné autonómne orgány, ktoré majú právo zúčastňovať sa na rozhodovaní v tých veciach, ktoré sa týkajú vzdelávania, kultúry a identity obyvateľov Bernskej Jury.

Osobitné postavenie má mesto Biel/Bienne, jedno zo štyroch miest vo Švajčiarsku, ktoré sú oficiálne i v praxi dvojязыčné. Biel je akoby dvojязыčný kantón v malom, so všetkými charakteristikami, ktoré som popísal vyššie, avšak striktnosť teritoriálneho princípu je tu zmiernená. Jazykové komunity sú aj v rámci mesta premiešané a znalosť jazyka partnerskej jazykovej komunity je na pomerne vysokej úrovni. Od januára 2006 by mal platiť nový kantonálny zákon o osobitnom štatúte Bernskej Jury a bilingválneho okresu Biel/Bienne. Vykonávací predpis k tomuto štatútu by mal podrobne upravovať jazykové vzťahy vo všetkých oblastiach verejného života v dištrikte Biel s cieľom zachovať jeho dvojязыčnosť.

Už aj z doteraz povedaného je zrejmé, akým dôležitým princípom spoluzitia jazykových komunit vo Švajčiarsku je zásada konsociálnosti. Zástupcovia menšinových komunit sa primerane zúčastňujú rozhodovania na všetkých úrovniach verejnej správy. Najjednoduchším príkladom na osvetlenie tohto princípu je zloženie Federálnej rady, čiže vlády: zo siedmich členov štyria sú nemecky hovoriaci, dvaja frankofónni a jeden radca je Talian. Konsociálnosť je výsledkom dohody elít, pretože Švajčiarsko, ako je známe, je zároveň modelovým príkladom uplatňovania priamej demokracie. Ako možno efektívne skombinovať princíp väčšinového hlasovania a konsociálnosti, dobre ukazuje spôsob, akým sa z kantónu Bern vyčlenil kantón Jura. Nemecká väčšina dlho neuplatňovala dôsledne princíp konsociálnosti voči francúzskej menšine pôvodného kantónu Bern. Dochádzalo k politickým sporom, aj občianskym nepokojom. Po dlhých negociáciách nakoniec došlo k politickej dohode o návrhu zmeny kantonálnej ústavy, povoľujúcej referendum o odčlenení Jury. Zmena ústavy bola v referende schválená. Nasledovalo referendum v severných frankofónnych okresoch o vytvorení nového kantónu. Referendum bolo tesnou väčšinou schválené. Definitívne hranice kantónu sa potom určili sériou ďalších referend, kde najprv hraničiace okresy, a potom aj hraničiace obce sa mali možnosť rozhodnúť, ku ktorému kantónu chcú patriť. Nakoniec sa konštituovanie nového kantónu schválilo celoštátnym ľudovým hlasovaním.

Teraz by som prešiel k tretej rovine problému: k postaveniu dialektov. Ako je mnohým z Vás známe, Švajčiar v Berne, Zürichu či Luzerne nehovorí v bežnom živote spisovnou nemčinou, ale tzv. Schwyzertütschom, čo je zvláštna verzia nemčiny. Avšak aj v rámci Schwyzertütsch existujú dialekty

– v zásade by sa dalo povedať, že čo dolina, to iná verzia. Ako je upravený vzťah spisovnej a švajčiarskej nemčiny? Podľa jazykového zákona úrady pri svojej činnosti používajú spisovnú nemčinu, spisovná nemčina je tiež jazykom celoštátnej tlače a vyučuje sa aj v školách pre negermanofónnych žiakov a študentov. Švajčiarska nemčina však nie je vytesnená do súkromnej sféry: lokálne médiá používajú švajčiarsku nemčinu, takisto celoštátne nemecky vysielajúce médiá majú približne 20-30% programov v švajčiarskej nemčine (ide hlavne o živé programy).

Ešte zaujímavejšia je situácia ohľadom rétorománskeho jazyka. Rétorománsky jazyk ako štátny jazyk je totiž abstraktný pojem: v praxi existuje 5 idiómov (nárečí) tohto jazyka, ktoré jeho používatelia môžu používať v styku s úradmi. Existuje aj písaná verzia jazyka, viac-menej umelo vytvorená pred niekoľkými rokmi – nazývaná Rumantch grischun. Túto verziu používajú úrady pri styku s občanmi rétorománskej príslušnosti. Vidíme teda, že Švajčiarsko dialekty svojich štátnych jazykov uznáva a podporuje. Dostávam sa k poslednej, ale dôležitej rovine problému, a to či aj vo Švajčiarsku ako viacjazyčnej krajine existujú tendencie k definovaniu alebo preferovaniu nejakého jedného spoločného dorozumievacieho jazyka? Áno, existujú. Mýlili by ste sa však, keby ste predpokladali, že týmto spoločným prostriedkom komunikácie je jeden zo štátnych jazykov. Je ním, alebo aby som bol presnejší: postupne sa ním stáva angličtina. Čoraz častejšie volia tento spôsob komunikácie hlavne mladí ľudia. Mnohé miestne úrady v nemecky hovoriacich kantónoch určili v ostatných rokoch anglický jazyk ako prvý cudzí jazyk, ktorý sa žiaci učia na školách. Zodpovedá tento trend snahe niektorých Európanov zaviesť ako spoločný dorozumievací jazyk EÚ nejaký neutrálny komunikačný systém (napr. esperanto), alebo je to len prejav toho, že globalizácia, s angličtinou ako jej avantgardou už vtrhla aj do Švajčiarska?

Myslím, že tu ide o kombináciu oboch fenoménov: jednak dbania o to, aby ani jeden zo štátnych jazykov vo vzťahu k iným nedominoval, jednak nástupu anglického jazyka ako jazyka globalizácie, ale zároveň aj prejavom otvárania sa Švajčiarov voči svetu a Európe. Presadenie sa neutrálneho jazyka – či už živého ako angličtina, alebo umelého ako napríklad esperanto - za prostriedok dorozumievania sa viacjazyčných komunít však má aj nevýhody. Jazyk totiž nie je len technickým prostriedkom komunikácie, ale aj zhmotnením kultúrnej identity, so silným estetickým, etickým a emocionálnym obsahom. Jedným z podstatných určujúcich znakov švajčiarskej „Willensnation“, (národu z vôle) je totiž spolužitie štyroch jazykových komunít. Príliš technokratický prístup k otázke jazyka by mohol v budúcnosti narušiť sociálnu kohéziu viacjazyčného Švajčiarska.

Vo svojom príspevku som hovoril o jazykovej politike vo Švajčiarsku. Do akej miery a akým spôsobom sa naznačené vzťahy a problémové okruhy týkajú Vašich krajín, bude zaujímavou témou Vašich ďalších rokovaní.

Elenóra Sándor je tajomníčkou Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien. V svojich štúdiách sa aktívne venuje problematike slovensko-maďarských medzištátnych vzťahov, medzinárodným dimenziám riešenia národnostných konfliktov na Slovensku, analýze medzinárodných menšinových právnych dokumentov.

Eleonóra Sándor

EÚ a menšiny – najnovší vývoj

Nakoľko táto dnešná konferencia sa koná takmer presne rok po konferencii usporiadanej pri príležitosti založenia slovenskej pobočky EBLUL, dovoľte mi nadviazať na výsledky minuloročnej konferencie. Vlni vystupujúci vrátane mňa podrobne analyzovali európske právne nástroje ochrany národných menšín a poskytli detailný prehľad o politike Únie, v rámci ktorej je možné prijímať opatrenia, ktoré môžu byť prospešné aj pre jazykové menšiny (susedská a zahraničná politika únie, regionálna spolupráca, jazykové aspekty predpisov o ochrane spotrebiteľa, o slobodnom pohybe pracovných síl a podobne). Medzi hlavné témy diskusie samozrejme patrili predpokladané prínosy ústavnej zmluvy EÚ pre národné menšiny, najmä z hľadiska nadobudnutia právnej záväznosti niektorých ustanovení Charty základných práv, konkrétne čl. 21 ods. 1) o zákaze diskriminácie, či článku 22 o kultúrnej rozmanitosti, ale aj doplnenie znenia čl. 2 ústavnej zmluvy vymenúvajúceho hodnoty, na ktorých je únia založená o práva národnostných menšín. Nezostali nepovšimnuté ani známe smernice založené na čl. 13 zmluvy, teda smernice 43 a 78 z r. 2000. V tomto kontexte sa venovala patričná pozornosť aj deklarácie z Bolzana, v ktorej skupina expertov sformulovala niektoré odporúčania inštitúciám únie v prospech menšín. Okrem volania po posilnení monitoringu kandidátskych krajín medzi odporúčania bola zaradená aj požiadavka integrácie ochrany menšín cez monitoring ľudských práv v členských krajinách.

Uplynulý rok priniesol významné zmeny v živote Únie – pozitívnych i negatívnych, ale aj takých, dosah ktorých je ťažké v súčasnosti odhadnúť. Aj keď názory na to, či momentálna situácia okolo ratifikácie zmluvy o ústave pre Európu je dobrou či zlou správou, zástancovia „zviditeľňovania“ práv menších na úrovni Únie nemôžu mať radosť z komplikácií, ktoré v tomto procese nastali. Platí to aj pre tých, ktorí nastávajú stanovisko, že zakomponovanie práv osôb patriacich k menšinám medzi hodnoty, na ktorých je únia založená, má skôr symbolický než praktický význam.

Otázniky nad ďalším osudom ústavnej zmluvy len potvrdzujú, že je treba pokračovať v línii našej minulej konferencie, to znamená zameriavať sa na využívanie možností, ktoré aj za súčasného právneho stavu EÚ ponúka. Na základe dvoch faktov by som chcela ilustrovať, že táto snaha nemusí byť márna.

Ako prvý pozitívny príklad toho, že na úrovni inštitúcií únie existuje záujem o menšinovú problematiku chcem uviesť tematický komentár o postavení menších v únii pripravený sieťou nezávislých expertov únie, ktorému sa na Slovensku zďaleka nevenovala taká pozornosť, akú by si zaslúžil. Ako je známe, sieť nezávislých expertov pre základné práva bola vytvorená Európskou komisiou na podnet – v tejto oblasti vždy aktívnejšieho – Európskeho parlamentu. Nejde o inštitúciu ktorá by mala právny základ v zmluve, ale o osobnosti pracujúcich na základe kontraktu pre Komisiu. Ich úlohou je okrem vypracovania expertízy k špecifickým otázkam na žiadosť Komisie aj predkladanie ročných správ o stave ľudských práv v únii. Ku každej ročnej správe je pripojený aj tematický komentár detailne rozoberajúci niektorú aktuálnu problematiku podľa výberu parlamentu alebo komisie. Po komentári o právnych nástrojoch boja proti terorizmu a o ľudskoprávných problémoch imigrácie a azylu tento rok experti pripravili tematický komentár práve o ochrane menších v Európskej únii. Tento komentár môžeme považovať aj za prvý, i keď zatiaľ iba ad hoc monitoring situácie menších a ich práv v únii v duchu Bolzanskej deklarácie. Z komentára azda najväčšiu pozornosť si zasluhuje základné odporúčanie expertov: inštitúcie únie by mali vyslať silný signál o tom, že pri výkone svojich právomocí budú brať do úvahy aj práva menších. Takýto signál môže mať formu medziinštitucionálnej deklarácie, alebo – minimalisticky – oznámenia komisie, teda je uskutočniteľný bez ohľadu na ďalší osud ústavnej zmluvy. Dodajme, že aj samotná Charta základných práv bola v Nice prijatá formou medziinštitucionálnej deklarácie, teda ako právne nezáväzný dokument. Napriek tomu bola zavedená do praxe ex ante kontrola návrhov aktov z hľadiska ich súladu s Chartou, takže v konečnom dôsledku ani deklarácia o menšinách by nemusela zostať len čisto deklaratívny gestom bez praktických následkov.

A skutočne, aj experti uvažovali týmto smerom. Ich ďalším odporúčaním totiž je monitorovanie situácie menších z hľadiska dopadov implementácie komunitárneho práva. Právnym základom monitorovania by mohol byť ods.

2 článku 13 Zmluvy. Z textácie 1. odseku tohto článku je zjavné, že monitorovanie by sa nemohlo týkať situácie jazykových menšín, aspoň kým nedôjde k novelizácii smerníc na nich založených (nakoľko z nich chýba zákaz diskriminácie na základe jazyka); experti tu ponúkajú východisko začlenením monitoringu napr. do usmernenia politiky zamestnanosti členských štátov. Príkladom v tomto smere by mala ísť samotná Komisia, a to rozšírením dopadových štúdií k pripravovanej legislatíve a analýzou možných dopadov na menšiny.

Akýkoľvek seriózný monitoring či dopadová analýza je nepredstaviteľná bez pravidelne aktualizovaných etnických štatistík. Aj pre Slovensko je mimoriadne inšpiratívna presvedčivá analýza expertov o tom, že ochrana osobných údajov nemôže brániť získaniu takýchto štatistík. Slovenská republika ako aj iné štáty, je pravidelne vyzývaná aj výbormi OSN, aj inštitúciami Rady Európy na dodanie štatistík o etnikách, čo vždy odmieta s poukazom na potrebu ochrany osobných údajov, resp. dodáva údaje zo sčítania ľudu. Sčítanie ľudu sa však uskutočňuje iba raz za jedno desaťročie a údaje z neho nie sú použiteľné na sledovanie situácie menšín z hľadiska dopadov ani európskej, ani vnútroštátnej legislatívy.

Štatistické sledovanie rôznych aspektov života menšín je takmer nevyhnutné aj pre posúdenie toho, či nedochádza k ich nepriamej diskriminácii. To je vážny problém aj pre Slovensko, ktoré síce do antidiskriminačného zákona doslovne prevzalo definíciu nepriamej diskriminácie, ani počas prijímania zákona, ani po ňom však nebola registrovaná žiadna úvaha o možnostiach preukázania jej existencie. Aj keď náš ústavný súd nezruší ustanovenie zákona o možnosti prijatia pozitívnych opatrení, bez pravidelného štatistického sledovania, zostane záhadou, ako bude možné pripraviť presne cielené opatrenia pre jednotlivé znevýhodnené skupiny. Rovnako je v slovenských podmienkach otáznne, ako môžu individuálne obete nepriamej diskriminácie predložiť súdu dôkazy, ak sa nepripustí dokazovanie pomocou štatistík.

Pokiaľ hovoríme o dopadových štúdiách a monitoringu na úrovni Únie, vynára sa otázka ich využitia. Bolzanská deklarácia navrhovala riešiť tento problém rozšírením kompetencií Európskeho monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie na sledovanie situácie menšín.

V tomto bode sa ciele deklarácie blížia k naplneniu. Začiatkom roka Európska komisia predložila návrh, a je predpoklad, že niekedy koncom tohto, alebo začiatkom budúceho roka Rada schválí nariadenie o zriadení Agentúry pre základné práva. Finálna verzia návrhu nariadenia je v súčasnosti posudzovaná členskými štátmi, v Slovenskej republike ho práve posudzuje parlament.

Agentúra pre základné práva bude právnym nástupcom súčasného Monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie so sídlom vo Viedni, no, ako to vyplýva už aj z jeho názvu, s oveľa širším záberom činnosti. Na roz-

díel od siete nezávislých expertov, agentúra bude riadnou inštitúciou únie podľa čl. 308 zmluvy o ES. Jej cieľom bude poskytovať pomoc a odborné znalosti týkajúcich sa základných práv tak inštitúciám únie ako aj členským štátom pri implementácii práva Spoločenstva. Tieto služby bude poskytovať nielen pokiaľ ide o ľudské práva v členských krajinách, ale na požiadanie Komisie bude analyzovať aj situáciu v tretích krajinách, s ktorými boli uzavreté alebo sa pripravujú dohody o pridružení, alebo iné dohody obsahujúce ľudskoprávnu doložku (dohody z Lomé).

Prípravu návrhu sprevádzala široká diskusia, ktorej sa zúčastnili aj mnohé mimovládne organizácie. Ak sú informácie na webovej stránke Komisie správne, žiaľ, EBLUL sa k tejto otázke nevyjadril. Viacerí iní aktéri z mimovládneho sektoru však prišli s inšpirujúcimi návrhmi. Veľa pripomienok sa týkalo nezávislosti agentúry, aby fungovala v súlade s tzv. parížskymi princípmi činnosti národných ľudskoprávných inštitúcií. Ďalšie zásadné pripomienky sa dotkli pôsobnosti agentúry – mimovládne organizácie presadzovali, aby referenčným rámcom bola síce Charta základných práv, ale aby zároveň pôsobila aj ako istý prostriedok včasného varovania v kontexte čl. 7 zmluvy o EÚ. Otázku monitorovania situácie národnostných menšín otvoril v diskusii o návrhu nariadenia Európsky parlament, ktorý vo svojom uznesení z 11. mája 2005 jasne vyjadril, že „ochrana národnostných menšín v rozšírenej EÚ je významným problémom, a že sa nedosiahne jednoducho len bojom proti xenofóbii a diskriminácii“ upozorňuje, že tento komplexný problém sa musí riešiť aj z iného uhla, a že otázka ochrany národnostných menšín by mala byť jednou z osobitných úloh agentúry.

V predloženom texte návrhu sa priamo nevyskytuje odkaz na monitorovanie dodržiavania práv národnostných menšín. Referenčným rámcom pre činnosť agentúry však má byť Charta základných práv, ktorej súčasťou je aj vyššie už spomenutý čl. 21, takže niet právnych prekážok, aby agentúra pôsobila aj v tomto smere. Problémom sa ukazuje, či môže byť oným referenčným rámcom Charta, nakoľko sa jedná o politický dokument nezakotvený v práve spoločenstiev. Ak by niektorá členská krajina vzniesla túto námietku, za referenčný rámec by mohol byť určený čl. 6 Zmluvy o EÚ, čo už je trochu problematické, lebo práva menšín v ňom nie sú spomenuté, aspoň nie explicitne. Tu by sme boli v lepšej situácii, keby už platila ústavná zmluva v znení jej čl. 2. a s chartou ako jej súčasťou.

Potešiteľné je, že celý návrh je sformulovaný tak, aby sa nechali otvorené možnosti určenia smerovania agentúry. Pravdou je však aj to, že agentúra síce pri výkone svojej činnosti bude nezávislá, päťročný rámcový plán jej činnosti bude prijímať Komisia. Ročný pracovný program ale bude môcť výrazne ovplyvniť stočlenné Fórum pre základné práva, ktoré bude ako orgán agentúry zabezpečovať väzbu medzi agentúrou a občianskou spoločnosťou a budú ho tvoriť zástupcovia nevládných organizácií.

Na druhej strane žiadne pochybnosti nie sú o tom, že agentúra bude skúmať dodržiavanie práv menších vtedy, keď ju Rada vyzve k predloženiu správy o situácii v členskom štáte podľa čl. 7 zmluvy o EÚ. Pravda, veľa bude záležať na tom, ako budú štáty únie ochotné v rámci rozpočtovania zabezpečiť finančne a personálne agentúru, ktorá môže byť niekedy pre nich nepríjemným strážcom demokracie.

Na základe vyššie uvedených informácií by bolo predčasné konštatovať, že práva národnostných menšín sa dostávajú do trvalej pozornosti orgánov únie. Dúfajme však, že nejde iba o náhodné javy. Nakoniec ani Európsku úniu, ktorá si vybrala motto „Zjednotení v rozmanitosti“, nemôže nechať ľahostajnou. Správa generálneho tajomníka Rady Európy o implementácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov skonštatuje, že jazyková rozmanitosť Európy je na ústupe a niektoré tradičné jazyky nenávratne miznú.

2. Postavenie menšinových a regio- nálnych jazykov v Českej republike, Maďarskej republike, Poľsku, na Slovensku a v Slovinsku

Doc. PhDr. Leoš Šatava, CSc. je pracovníkem Ústavu etnologie Filozofické fakulty Karlovy Univerzity v Praze. Je autorem mnohých publikací, článků a študií, v kterých se venuje hlavně otázkám etnických minorit, menšinových jazyků, etnicko-jazykové revitalizaci, sociolingvistiky a migrace v českém i evropském kontexte.

Leoš Šatava

Současná etnická skladba a problematika České republiky

Rozdělení Československa v lednu 1993 mělo zásadní dopad také na etnickou problematiku. V bývalém Československu tvořili příslušníci jiných etnik než Čechů a Slováků téměř 7 % obyvatelstva a v některých regionech (jižní Slovensko) dokonce výrazně převažovali. V dnešní České republice představuje podíl etnických minorit (ovšem navíc včetně Slováků, dříve nepojímaných jako menšina) méně než 3 %; příslušníci těchto skupin jsou jen málokde výrazněji teritoriálně koncentrováni.

Základním, majoritním „státním etnikem“ České republiky jsou Češi. Do jejich rámce je možno zahrnout i „Moravany“ a „Slezany“, kteří měli při posledních dvou sčítáních možnost registrovat se samostatně. V případě těchto kategorií se jedná spíše o skupinové kulturně-regionální vědomí, nežli o vyhraněnou etnicitu. Počet osob hlásících se k uvedeným skupinám v poslední dekádě výrazně klesl („moravskou národnost“ uvedlo v roce 1991 1,362 milionu osob, avšak v roce 2001 již jen 373 000 osob; u „slezské národnosti“ se jednalo o 44 000, resp. 11 000 osob).

V rámci etnických menšin na území České republiky je možno vymezit několik skupin:

1. Nejpočetnější je „nová“ minorita – Slováci. Tuto populaci, k níž se v roce 2001 přihlásilo 184 000 osob (tj. 1,8 % obyvatelstva státu), je možno rozdělit do dvou celků. První z nich tvoří pováleční slovenští přesídlenci ze Slovenska či slovenští reemigranti z jiných zemí a jejich potomci, žijící v pohraničních oblastech Čech – tato složka je již do značné míry asimilována. Druhým typem jsou rozptýlené slovenské komunity, žijící zejména ve velkých průmyslových a administrativních centrech v souvislosti s pracovními příležitostmi, smíšenými česko-slovenskými sňatky apod. – vedle občanů ČR slovenské národnosti mezi nimi najdeme i slovenské občany. V rámci bývalého Československa nebyli Slováci v Čechách (a recipročně ani Češi na Slovensku) považováni za etnickou minoritu. Od roku 1993 se situace sice změnila; vzhledem k 75 let trvajícímu soužití obou národů v jednom státě je však na Slováky v České republice pohlíženo nadstandardně (kupř. slovenštinu je možno užívat na všech rovinách státní správy či ve školství).
2. Druhým typem menšin jsou autochtonní jinoetnické populace. Z nich nejvýznamnější jsou Poláci (51 000), sídlící relativně kompaktně v oblasti Těšínska při hranici s Polskem, a dále rozptýlený zbytek německého osídlení (38 000 osob) v pohraničních regionech Čech a Moravy. Chorvatská populace, sídlící původně na jižní Moravě, byla po druhé světové válce prakticky asimilována.
3. Málo početné minoritní populace bez dlouhodobější tradice historického usídlení na území ČR (Maďaři, Ukrajinci/Rusíni, Řekové aj.).
4. Specifický případ tvoří Romové, definovaní za svébytné etnikum poprvé v rámci censu roku 1991. K romské národnosti se tehdy v České republice přihlásilo 33 000 osob, v roce 2001 pak pouze 12 000 osob. Přes potíže spojené s definováním pojmu „Rom“ je ovšem zjevné, že počet osob vyznačujících se romskými kulturními specifiky je podstatně vyšší (ca 200 000-300 000).
5. Konečně je možno uvést i současný výrazný nárůst počtu příslušníků „nové imigrace“ z oblastí Balkánu, bývalého SSSR (Rusové, Ukrajinci aj.) či zemí „třetího světa“ (kupř. Vietnamci). Většina z nich nemá české státní občanství a nevztahují se tak na ně zákonodárná ustanovení o právech příslušníků národnostních menšin.

Pokud jde o ústavní práva a legislativní postavení příslušníků národnostních menšin, došlo po roce 1989 k výrazným změnám. V Československu platil od roku 1968 zákon č. 144 o postavení „národností“ – tento pojem se v právním slova smyslu týkal pouze čtyř z nich (Maďarů, Němců, Poláků a Ukrajinců). Nový zákon č. 23 ze dne 9.1.1991 pak jejich specifická práva rozšířil na všechna menšinová etnika.

V současné době vychází právní zabezpečení z první hlavy ústavy České republiky z prosince 1992 a jejího článku 6, který mj. praví: „Rozhodování

většiny dbá ochrany menšin“. Součástí tzv. „ústavního pořádku“ je dále „*Listina základních práv a svobod*“, jejíž třetí hlava je nazvána „*Práva národnostních a etnických menšin*“.

Zásady týkající se práv příslušníků etnických menšin v České republice vycházejí z individuálních, nikoliv kolektivních práv. Tato práva se týkají pouze občanů ČR. Záležitosti etnických menšin jsou řízeny „*Radou pro národnosti vlády ČR*“, v níž jsou i zástupci jednotlivých národností.

Nejnověji a nejpodrobněji se zmíněné problematice věnuje zvláštní „*Zákon o právech příslušníků národnostních menšin*“ z 10.7.2001. Ten výrazně: 1/ uznává právo na etnickou identitu jako součást lidských práv; 2/ respektuje identitu příslušníků národnostních menšin; 3/ má na zřeteli harmonické soužití majority a minorit; 4/ zaručuje příslušníkům národnostních menšin právo na účast v kulturním, společenském a hospodářském životě; 5/ chrání práva příslušníků národnostních menšin v souladu s mezinárodními smlouvami.

Česká republika je také signatářem dvou významných mezinárodních konvencí Rady Evropy – „*Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin*“ z roku 1994 (ratifikační listina úmluvy byla Českou republikou předána 18.12.1997 a je pro ni závazná od 1.4.1998) a dále „*Evropské charty regionálních či menšinových jazyků*“ z roku 1992 (ta byla Českou republikou podepsána 11.11.2000 – v současnosti právě probíhá ratifikační proces). Pod ochranu Charty by měly být zahrnuty polština, němčina, romština a slovenština.

Pokud jde o kulturní specifika etnických minorit a jejich realizaci v oblasti spolkové činnosti, školství, médií apod., nejsou, pokud je ze strany menšiny jasně formulován požadavek, státní správou kladeny prakticky žádné překážky.

V současnosti je v ČR registrováno více než 400 organizací na etnické bázi s rozdílnou členskou základnou – od desítek osob až po mnohatisícové organizace. Pouze třetina z nich však vyvíjí určitou aktivitu. Nejvíce z těchto spolků je romských a dále polských. Centrem převážné většiny etnických organizací (s výjimkou Poláků a do určité míry Němců) je Praha.

Národnostní školství je rozvinuto zejména v souvislosti s polským etnikem na Těšínsku, kde existuje síť polských předškolních zařízení, základních i středních škol. V téže oblasti, ve městě Karviná, zanikla v roce 2001 vzhledem k nedostatku žáků jediná škola v ČR s vyučovacím jazykem slovenským. Pro nedostatečný zájem také nebyl realizován ani projekt slovenského gymnázia v Praze.

Problematická je i možnost existence německého školství, narážející na problém vysoké rozptýlenosti německého etnika a jeho nepříznivé věkové struktury.

Složitá je i situace v souvislosti s romským etnikem, vyznačujícím se mnohdy nedostatečnou znalostí nejen spisovného českého jazyka, ale i

některé ze tří hlavních forem romštiny. Otázka eventuálního uplatnění romštiny ve školách (či dokonce vzniku osobitého romského školství) dosud nebyla jasně zodpovězena. Jsou hledány formy užití romštiny jako pomocného jazyka v prvních třídách základních škol; existuje i předškolní výchova romských dětí zaměřená na zvládnutí češtiny či další speciální projekty.

Pokud jde o oblast tisku, vychází v současné době 33 etnických periodik. Nejrozšířenější je polský, slovenský a romský tisk; periodiky však disponují i malá etnika (např. Maďaři, Řekové, Ukrajinci/Ruští...). Existuje rozhlasová vysílání ve slovenštině a polštině, v menší míře i v němčině, ukrajinštině, maďarštině a romštině. Česká televize se menšinové problematice věnuje především v rámci multikulturních pořadů.

K aktuální situaci nejvýznamnějších etnických minorit

SLOVÁCI

Vycházejí 4 slovenské časopisy. Počet knih, publikovaných ve slovenštině je minimální; lze je však bez problému dovážet ze Slovenska. Ve slovenštině vysílá i Český rozhlas.

Existuje 11 slovenských občanských sdružení. Jazyk je příležitostně užíván v divadelních a dalších kulturních aktivitách. Řada knihoven disponuje odděleními slovenských knih; fondy se však od roku 1992 nedoplňují.

Slovenská minorita v ČR je, přes svou poměrně značnou početnost, do značné míry „skryta“ v české populaci ČR. Tato skutečnost souvisí jednak s jazykovou, kulturní a historickou blízkostí Čechů a Slováků, ale také s faktem, že slovenská populace dosud ve změněných podmínkách samostatné ČR nenalezla vyhraněnou koncepční podobu. Tato skutečnost se odráží také v pozici slovenštiny, která tak je (a i to pouze u části Slováků) především jazykem rodinného styku. Jako komunikační (Čechům plně srozumitelný) jazyk je po r. 1993 spíše na ústupu. Vzhledem k neexistenci slovenského školství ani globální koncepce na podporu slovenského etnického vědomí a kultury je možno výhledově předpokládat další sílení asimilačních tendencí a ústup slovenštiny z domén jejího užívání.

POLÁCI

V současnosti existuje řada polských organizací (obecně kulturní, literární, dětské, sportovní, religiózní aj.), sdružených ve dvou organizačních uskupeních: „Polském kulturně osvětovém svazu v ČR“ a „Kongresu Poláků v ČR“. Tyto organizace pořádají řadu aktivit různého rozsahu, jež je podporována ze státního rozpočtu formou dotačních programů. V r. 1993 zahájilo činnost Dokumentační centrum Kongresu Poláků (slučující archivní, muzejní a knihovní funkce).

V polštině jsou vydávána 4 periodika. Působí profesionální divadlo a loutková scéna (obě v Českém Těšíně); dále řada amatérských divadelních kroužků. Existuje řada knihoven s polskými odděleními.

Polská minorita v ČR tvoří v oblasti svého usídlení dosud relativně kompaktní, výraznou a dobře organizovanou skupinu. Na Těšínsku jsou běžná dvojjazyčná označení úřadů či obchodů. Pokud jde o státní podporu kulturních možností etnicko-jazykových minorit, disponují v rámci ČR právě Poláci nejširší škálou institucí. Užívání polštiny a recepce polské kultury jsou však přesto omezeny: nejen asimilačním vlivem české majoritní společnosti a češtiny, ale i skutečností, že mnozí z Poláků, žijících v ČR, nehovoří standardní polštinou, ale její značně odlišnou lokální variantou.

NĚMCI

Tradiční organizací je „Kulturní sdružení občanů německé národnosti“. V r. 1992 vzniklo i „Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, které působí za finanční pomoci SRN (zřizuje mj. tzv. „setkávací střediska německé národnosti v ČR“). Po roce 1990 došlo i k částečnému oživení německého kulturního povědomí v některých oblastech (Hlučínsko).

Němčina je užívána v médiích, při divadelních a dalších kulturních aktivitách. Řada z nich však nesouvisí s existencí německé minority, ale je (především v Praze) součástí kulturní nabídky (i pro německy hovořící turisty). Regionální německá kulturní sdružení budují vlastní knihovny.

Německá minorita v ČR je (vzhledem ke své rozptýlenosti i dožívajícím historickým konotacím) do značné míry „skryta“ v české populaci. Generace narozené po druhé světové válce jsou do značné míry asimilovány - s tím souvisí i mimořádně nepříznivá věková skladba německé menšiny.

ROMOVÉ

Kulturně-politické aktivity romské populace značně ztěžuje její roztříštěnost do značného počtu (ca 375 registrovaných) organizací. Žádná z nich však nemá zásadní a výhradní vliv na romskou komunitu jako celek.

Vedle publikační činnosti (médiá, knižní produkce...) existuje i značný počet dalších romských kulturních aktivit, především hudebního a tanečního rázu (od lokálních až po centrální Festival romské kultury). V Brně bylo v roce 1991 založeno Muzeum romské kultury. Při něm vzniká i knihovna romistické literatury. Velký význam má práce akademických center romistiky.

Romská populace ČR prochází v současnosti fází hledání své koncepční podoby. Vzhledem ke kulturním/sociálním specifikům Romů a jejich vysoké přirozené reprodukci je zřejmé, že „romská otázka“ bude pro ČR významným prvkem na poli menšinové i sociální problematiky. Zůstává však otevřenou otázkou, nakolik bude součástí rodící se romské identity také znalost (spisovného) romského jazyka. Mezi mladou generací naopak sílí jazyková asimilace. Vzhledem ke značné kulturní, jazykové i organizační rozrůzně-

nosti romské populace se v současnosti nerýsuje jednoznačná perspektiva podoby její další existence v ČR.

Česká republika je dnes v rámci Evropy státem se spíše nízkým podílem etnických minorit, jejichž význam není nijak zásadního či problémového rázu. Přesto však zde není tato rovina – jak o tom svědčí i řada výše zmíněných zákonných ustanovení i praktických opatření a snah – nijak podceňována. Je chápána jednak jako součást obecně lidské dimenze, jednak i jako nedílná složka současného modelu mezinárodních styků oblasti garance práv etnických menšin. Na cestě k tomuto ideálnímu stavu však ještě zbývá překonat řadu problémů, ať již objektivního (např. nedostatek finančních prostředků), tak i subjektivního rázu (změna mnohdy sebestředného či až xenofobního pohledu příslušníků většiny na etnické minority a na jejich místo a roli ve společnosti).

Dipl. ing. Boris Bekic (stavebný inžinier, statik) je predsedom HuBLUL (Kancelárie pre menej používané v Maďarsku). V roku 1993 sa presťahoval z Nového Sadu vo Vojvodine (Bývalá Juhoslávia) do Budapešti. Je srbskej národnosti. Menšinám v Maďarsku sa venuje od roku 2002. Od roku 2003 pracuje v Srbskej celoštátnej samospráve, kde sa venuje hlavne administratívnym prácam a organizácii kultúrnych programov.

Boris Bekic

Postavenie menej používaných jazykov v krajinách V4, s osobitným dôrazom na Maďarsko

V nasledujúcom referáte by som Vám chcel predstaviť menšiny v Maďarsku a ich jazyky, ako to vyzerá s našim právom na používanie materinského jazyka v teórii, a chcel by som Vám ukázať niekoľko príkladov na dokumentovanie toho, ako to funguje v praxi. Na úvod sa pozrime na tabuľku znázorňujúcu stav implementácie Charty regionálnych alebo menšinových jazykov v krajinách V4.

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov bola otvorená na podpis v Štrasburgu 5. novembra 1992 a vstúpila do platnosti 1. marca 1998.

Štát	Dátum podpisu	Dátum ratifikácie	Vstup do platnosti
Česká republika	09.11.2000	–	–
Maďarsko	05.11.1992	26.04.1995	01.03.1998
Polsko	12.05.2003	–	–
Slovensko	20.02.2001	05.09.2001	01.01.2002

V porovnaní týchto štyroch krajín, najlepšou sa situácia zdá byť v Maďarsku, pretože Maďarská republika Chartu podpísala, ratifikovala, a v roku 1998 Charta pre ňu vstúpila do platnosti. Od toho času Maďarská republika je povinná každé tri roky predkladať Rade Európy správy o situácii menšinových jazykov na jej území. Prvá správa bola vypracovaná roku 1999, druhá roku 2002, tretia spáva, ktorá má byť predložená toho roku, ešte nie je dokončená⁵.

Maďarská republika svojím **Zákonom LXXVII z roku 1993 o právach národnostných a etnických menšín** jasne definovala, ktoré skupiny obyvateľstva považuje za menšiny. Podľa článku 61 (1) Zákona sú za pôvodné etnické skupiny v Maďarsku považované nasledovné menšiny: bulharská, rómska, grécka, chorvátska, poľská, nemecká, arménska, rumunská, rusínska, srbská, slovenská, slovinská a ukrajinská. Všetky tieto skupiny majú svoj materinský jazyk, len Rómovia majú dva jazyky: romani (ungrika Roma) a beás (dialekt olašských Rómov). To znamená, že máme oficiálne trinásť menšín a štrnásť menšinových jazykov. Od roku 1994, vďaka tomu- to zákonu, menšiny v Maďarsku sú organizované aj na politickom základe. Majú právo založiť si menšinové samosprávy, a to na rôznych úrovniach: miestnej, regionálnej a celoštátnej.

Vrátim sa späť k Európskej charte: je potrebné poznamenať, že zo štrnástich menšinových jazykov Maďarská republika venuje osobitnú pozornosť šiestim: nemeckému, rumunskému, slovenskému, chorváckemu, srbskému a slovinskému jazyku (posledné tri z nich sú slovanské). Tieto sú takzvané „chartové“ jazyky, avšak to neznamená, že ostatné jazyky sú zanedbané. Predstavitelia šiestich vybraných jazykov žijú na území Maďarska mnoho storočí a zanechali svoju pečať na maďarskej histórii a toto je dôvod, prečo majú zdôraznenú pozíciu.

Žiaľ, menšiny samotné sa málo usilujú o ochranu a zdokonalenie svojho materinského jazyka. Napríklad pri ostatných voľbách do menšinových samospráv začiatkom roku 2003, jazyk používaný počas volebnej kampane v prípade rómskej, poľskej, rumunskej, rusínskej, ukrajinskej, gréckej, arménskej a bulharskej menšiny bol maďarský. V jedinom prípade, v prípade slovenskej menšiny sa uskutočnilo najprv hlasovanie, či majú byť volebné aktivity organizované v slovenskom alebo maďarskom jazyku. Nakoniec vyhrala maďarčina. Znamená to, že len v prípade slovinskej, srbskej, chorvátskej a nemeckej menšiny sa voľby do menšinových samospráv uskutočnili v materinskom jazyku.

Podobné skúsenosti máme aj čo sa týka vedenia úradných záznamov, zápisníc z rokovaní a archívnej činnosti týkajúcej sa spisovej agendy miestnych a celoštátnych menšinových samospráv.

Zákon XLV z roku 2002 o matrikách a používaní mien a priezvisk

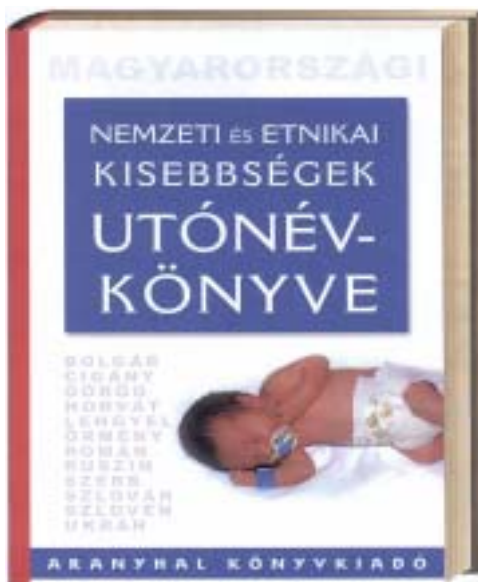
Pred prijatím tohto zákona bola situácia ohľadom používania krstného mena v Maďarsku nejasná. Keď sa narodilo dieťa, dostalo maďarské meno,

napríklad: Karol je Károly, Alexander je Sándor atď. Doma ho volali tak, ako chceli rodičia, ale v úradných dokumentoch musela byť uvedená maďarská verzia. Môžem uviesť príklad aj z prostredia srbskej menšiny. Milica je tradičné srbské dievčenské meno, ale úrady ho nechceli zapísať v tejto forme a pri priezvisku uviedli poznámku – dievča. Otec dieťaťa sa nevzdal a po šiestich mesiacoch sa mu podarilo dosiahnuť svoj cieľ – do rodného listu bolo zapísané meno Milica, tak ako pôvodne žiadal. Žiaľ, väčšina občanov nie je dostatočne informovaná o možnostiach, ktoré poskytuje zákon z roku 2002. V menších obciach, kde sú problémy so zápisom mien, by mali menšinové samosprávy vysvetľovať občanom, ktorý zákon im zaručuje právo zapísať svoje meno vo forme, v akej si želajú.

Proces vzniku Knihy mien národných a etnických menšín v Maďarskej republike:

- Každá menšina v Maďarsku mala do 1. januára 2004 vypracovať a schváliť svoj vlastný zoznam (krstných) mien. Zodpovedným za túto úlohu boli Celoštátne menšinové samosprávy.
- Ministerstvo vnútra bolo poverené koordináciou týchto aktivít.
- Zároveň vznikla možnosť vydávania rodných/sobášnych/úmrtných listov dvojazyčne.
- Počas roku 2003 prebiehali rokovania a prvá časť prác.
- 11 menšín stihlo termín 1. januára 2004, rómska samospráva schválila svoj zoznam v júni 2004. Arménska menšina zoznam síce vypracovala, ale ten nebol schválený na úrovni Arménskej celoštátnej menšinovej samosprávy.
- August – redigovanie a tlač kompletného zoznamu v knižnej podobe.
- November 2004 – tlačová konferencia pri príležitosti vydania knihy a jej prezentácie širokej verejnosti.

Dovoľte mi uviesť niekoľko ďalších informácií o knihe. Každá menšina je v knihe prezentovaná, u každého mena je vysvetlený jeho pôvod. V knihe sú uvedené zoznamy mien všetkých menšín okrem nemeckej, pretože tá vydala svoju vlastnú zbierku mien. Úrad pre národnostné a etnické menšiny v Maďarsku distribuoval knihu do všetkých väčších sídel Maďarsku.

Situácia menšinového vysielania Maďarskej televízie

Nový prezident MTV Rt. (maďarská verejnoprávna televízia) Zoltán Rudi zvolal 28. septembra 2004 na poradu predsedov celoštátnych menšinových samospráv. Avšak namiesto rokovania im len oznámil svoje rozhodnutie o tom, že počnúc dňom 9. októbra 2004 Maďarská televízia už nebude vysielateľ menšinové programy v sobotu. Rozhodnutie bolo jednostranné, bez konzultácií s predstaviteľmi menšín. Na samotnom stretnutí už boli akékoľvek pripomienky predsedov menšinových samospráv márne, keďže nová programová štruktúra sa už objavila aj v novinách.

Podľa zrušenej programovej štruktúry menšinové programy sa vysielali v pracovné dni medzi 13.00 a 14.00 hodinou (toto je samo osebe nevhodná vysielacia doba z hľadiska zamestnaných občanov), a v sobotu predpoľudníom sa programy opakovali. Potom, čo sa aj opakovanie preložilo na pracovné dni v skorých popoludňajších hodinách (14.00 hod.), počet ľudí, čo mohli sledovať tieto programy, sa drasticky znížil.

Základom starej programovej štruktúry bola dohoda o spolupráci podpísaná predchádzajúcim riaditeľom MTV Rt. a predsedami jednotlivých celoštátnych menšinových samospráv. V tejto dohode boli jednoznačne určené vysielacie časy menšinových programov.

Nový riaditeľ teda porušil písomnú zmluvu. Máme platnú zmluvu, avšak vedenie televízie sa správa, ako keby neexistovala. HUBLUL (pozn.: členská organizácia EBLUL-u v Maďarsku) považuje takýto vzťah k menšinám za urážajúci a ponižujúci.

Po tom, čo sa stalo, MTV Rt. zaslala menšinovým samosprávam novú „Dohodu o spolupráci“. V tomto dokumente, samozrejme, nenachádzame presne stanovenú vysielaciu štruktúru menšinových programov.

HUBLUL v reakcii vydal vyhlásenie, ktoré podpísali: prezident HUBLUL Boris Bekic a predsedovia bulharskej, gréckej, nemeckej, rumunskej, rómskej, chorvátskej, poľskej, rusínskej, slovenskej, slovinskej, srbskej a ukrajinskej celoštátnej menšinovej samosprávy (podpis arménskeho zástupcu chýba). Vo vyhlásení sa požaduje, aby sa vysielací čas opakovaných menšinových programov vrátil na sobotňajšie dopoludnie, tak ako to stanovuje platná zmluva. (Dátum zverejnenia vyhlásenia: 14. 1. 2004.)

Táto otázka bola aj na programe Výboru pre menšinové, ľudské a náboženské práva maďarského parlamentu, avšak nič sa nezmenilo. Lepšie povedané stalo sa to, že po stretnutí prezidenta Maďarskej televízie a predsedov dvoch najväčších celoštátnych menšinových samospráv – nemeckej a rómskej – boli ich programy opätovne zaradené do sobotňajšieho vysielacieho času. Znamená to, že pre ostatné menšiny nie je reálna nádej, že sa niečo zmení. Ukázalo sa aj to, že každá menšina bojuje len za svoje vlastné záujmy a existuje len niekoľko málo vecí, kde sa dokážu zjednotiť.

Na záver svojho referátu by som chcel uviesť niekoľko oficiálnych dát. Porovnanie údajov zo sčítania ľudu v rokoch 1990 a 2001.

Národnostná menšina alebo menšinový jazyk v MR	Počet osôb hlásiacich sa k danému materinskému jazyku		Zmena v %	Počet osôb hlásiacich sa k danej národnosti		Zmena v %	Počet osôb používajúcich daný jazyk v súkromnej komunikácii
	1990	2001		1990	2001		2001
Bulharská	1 370	1 299	-5,18%		1 358		1 118
Rómska	48072	48 685	1,28%	142 683	190 046	33,19%	53 323
Grécka	1 640	1 921	17,13%		2 509		1 974
Chorvátska	17 577	14 345	-18,39%	13 570	15 620	15,11%	14 788
Poľská	3 788	2 580	-31,89%		2 962		2 659
Nemecká	37 511	33 792	-9,91%	30 824	62 233	101,90%	53 040
Arménska	37	294	694,59		620		300
Rumunská	8 730	8 482	-2,84%	10 740	7 995	-25,26%	8 215
Srbská	2 953	3 388	14,73%	2 905	3 816	31,36%	4 186
Slovenská	12 745	11 816	-7,29%	10 459	17 692	69,16%	18 056
Slovinská	2 627	3 187	21,32%	1 930	3 040	57,51%	3 119
Rusínska	674	1 113			1 098		1 068
Ukrajinská		4 885			5 070		4 519
Spolu	137 724	135 787		213 111	314 059		166 365

Tieto údaje neodzrkadľujú realitu. Napríklad je všeobecne známe, že v Maďarsku je približne 800 tisíc Rómov, 80 až 100 tisíc Nemcov, 40 000 Slovákov. U málopočetných menšín sú uvedené údaje v skutočnosti o 50 až 100% vyššie. Ukazuje sa, že ľudia neradi priznávajú svoju národnosť (alebo sa boja to urobiť).

Páni Öllös a Figel' na tlačovej konferencii
Mr. Öllös and Mr. Figel at the press conference

Dr Julita Agnieszka Rybczyńska je profesorkou Katedry Politických vied Univerzity Márii Curie-Sklodowskej v Lubline. Aktívne sa venuje problematike základných ľudských práv a legislatívnym otázkam menej používaných jazykov v Poľsku.

Julita A. Rybczyńska

Právna úprava používania jazykov men- ších v Poľsku

1.

Poľsko je krajina s relatívne nízkym podielom národnostných menšín (cca 4%). Vyjadrené v reálnych číslach, vzhľadom na celkovú veľkosť populácie Poľska, tento podiel predstavuje až 1 milión osôb. Postavenie menšín je charakterizované viacerými faktormi, z ktorých najdôležitejšie sú nasledovné: relatívne malé a diverzifikované skupiny menšín, značne dominantná väčšinová kultúra, silná homogenizácia po II. svetovej vojne, násilná i dobrovoľná polonizácia, silná úloha jazyka pri formovaní väčšinovej poľskej identity.

Až do roku 2005 poľský právny systém postrádal ustanovenia dovoľujúce používanie menšinových jazykov ako doplnkových úradných jazykov (tzn. vedľa poľského úradného jazyka) a ako jazykov označenia miest, obcí, námestí, ulíc a zemepisných objektov. Všetky zákony a právne predpisy upravujúce používanie jazykov vo verejnej sfére silne uprednostňujú poľštinu.

Na druhej strane, medzinárodné záväzky Poľska i jeho vnútroštátna legislatíva zahŕňajú predpoklady na zavedenie spomenutých úprav. Zákon o národnostných a etnických menšinách a regionálnych jazykoch zo 6. ja-

nuára 2005¹ zaviedol do poľského právneho systému nové zásady pre používanie menej frekventovaných jazykov.

2.

Po roku 1989 sa odohralo veľa zmien v oblasti sociálno-politického postavenia národnostných menšín v Poľsku. Ústava Poľskej republiky v roku 1997 vo svojej Preambule stanovila novú definíciu poľského národa na základe občianskeho, a nie etnického princípu. Článok 35 priamo vymedzuje práva osôb patriacich k národnostným menšinám, špecifikujúc v odstavci 1) povinnosti štátu vo vzťahu k občanom patriacim k menšinovým skupinám. Účelom týchto ustanovení je zaručiť príslušníkom národnostných menšín možnosť zachovať si a rozvíjať ich jazyk, tradície a kultúru.

Vo vzťahu k postaveniu národnostných menšín je relevantné aj ustanovenie článku 27 Ústavy, ktoré deklaruje, že úradným jazykom v Poľsku je poľský jazyk, a v druhej vete dodáva, že toto ustanovenie „sa v žiadnom prípade nedotýka práv národnostných menšín vyplývajúcich z ratifikovaných medzinárodných dohovorov“. Medzinárodné záväzky Poľskej republiky ovplyvnili postavenie menšín v jej rámci, keď Poľsko roku 1995 podpísalo Rámcový dohovor Rady Európy (ratifikácia sa uskutočnila roku 2001), ako aj viaceré obojstranné zmluvy obsahujúce ustanovenia o právach menšín.

Verejná diskusia sprevádzajúca proces schvaľovania týchto legislatívnych zmien poukázala na značnú rozdielnosť v názoroch na postavenie menšín. Osobitne kontroverzným bol problém zavedenia „doplňkových“ úradných jazykov a dvojazyčných geografických označení. Bolo veľmi ťažké prekonať psychologické bariéry vo verejnej mienke väčšinového obyvateľstva a odpor mnohých politických zoskupení, ako aj vysporiadať sa s nedostatkom politickej vôle. Veľmi dobrou ilustráciou tohto stavu je fakt, že poľský Zákon o národnostných a etnických menšinách a regionálnych jazykoch bol predmetom práce parlamentu viac ako desať rokov – od roku 1994. Aj Európsku chartu regionálnych a menšinových jazykov podpísala Poľská republika až roku 2003, pričom proces ratifikácie zatiaľ stále nie je ukončený.

3.

Vyššie spomínané procesy rezultovali v menšinovej legislatíve, ktorá je decentralizovaná do viacerých právnych noriem vrátane ustanovení upravujúcich postavenie národnostných menšín. V súčasnosti je situácia národnostných menšín upravená nasledujúcimi normatívnymi aktmi:

- *Ústava Poľskej republiky* z 2. apríla 1997 (články 27 a 35),

1 Zbierka zákonov Poľskej republiky (ďalej Zbierka zákonov), 31. 1. 2005, č. 17, čiastka 141.

2 Zbierka zákonov, 31. 1. 2005, č. 17, čiastka 141.

- *Zákon o národnostných a etnických menšinách a regionálnych jazykoch* zo 6. januára 2005²,
- Článok 2 (a nepriamo aj článok 10) *Poľského jazykového zákona*³ zo 7. októbra 1999,
- Článok 100, odstavec 4 a článok 134 *Zákona* z 12. apríla 2001 o voľbách do *Sejmu Poľskej republiky*⁴,
- Článok 21, odstavec 1, odsek 9 *Zákona* z 15. októbra 1992 o rozhlasovom a televíznom vysielaní⁵,
- *Zákon* zo 17. mája 1989 o zaručení slobody svedomia a vierovyznania⁶,
- Článok 13 *Zákona* zo 7. septembra 1991 o systéme vzdelávania⁷,
- *Zákon* z 15. novembra 1956 o zmene mena a priezviska⁸,
- *Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy* z 30. mája 2005, ktorou sa vydáva zoznam obcí s použitím topografických názvov v jazyku menšín,
- *Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy* z 18. marca 2002 vymedzujúca prípady, v ktorých názvy a texty v poľskom jazyku môžu byť sprevádzané cudzojazyčným prekladom⁹,
- *Vyhláška Ministerstva práce a sociálnych vecí a Ministerstva národného vzdelávania* z 2. novembra 1999 o dňoch pracovného voľna alebo školských prázdnin pre osoby patriace k cirkvám alebo iným náboženským združeniam, pre uctievanie náboženských sviatkov odlišných od štátnych sviatkov *Poľskej republiky*¹⁰,
- *Vyhláška Ministerstva národného vzdelávania a športu* z 3. decembra 2002 o podmienkach a spôsobe vykonávania opatrení školami a verejnoprávnymi inštitúciami, ktoré umožňujú študentom patriacim k národnostným a etnickým menšinám uchovávať ich vedomie národnej, etnickej, jazykovej a náboženskej identity¹¹,
- *Vyhláška Ministerstva vzdelávania a športu* z 21. marca 2001 o podmienkach a metódach známkovania, klasifikácie a ukončenia štúdia

3 Tamže, č. 90, čiastka 999.

4 Tamže, č. 46, čiastka 499.

5 Zbierka zákonov 1993, č. 7, čiastka 34 v pozmenenom znení.

6 Zbierka zákonov 1993, č. 29, čiastka 155 v upravenom znení.

7 Tamže, č. 95, čiastka 425 v upravenom znení.

8 Konsolidovaný text, Zbierka zákonov 1963, č. 59, čiastka 28.

9 Tamže, č. 37, čiastka 349.

10 Tamže, č. 26, čiastka 235.

11 Tamže, č. 220, čiastka 1853.

12 Tamže, č. 29, čiastka 323.

*študentov a poslucháčov, a vykonávania skúšok a testov v zariadeniach verejného školstva*¹².

4.

Zákon o národnostných a etnických menšinách bol prijatý Sejmom 6. januára 2005. Zákon potvrdil existujúcu prax v mnohých oblastiach postavenia národnostných menšín a zaviedol mnoho nových dôležitých ustanovení týkajúcich sa štatútu národnostných menšín.

Zákon obsahuje definície národnostných a etnických menšín a taxatívne ich vymenúva (9 národnostných menšín a 4 etnické menšiny) a obom prísudzuje rovnaký právny status, čo sa týka menšinových práv (pozri čl. 2-3). Nová legislatíva uznáva kašubský jazyk ako regionálny jazyk a dáva ho na jednu úroveň s menšinovými jazykmi, čo sa týka rozsahu jazykových práv prináležiacich jeho používateľom (čl. 19, 20). Zákon ďalej potvrdzuje existujúcu úroveň vzdelávacích a kultúrnych práv pre národnostné a etnické menšiny, vrátane prístupu k médiám a práva na používanie mena a priezviska v pôvodnom znení (čl. 7).

Zákon ustanovil nové pravidlá v oblasti jazykových práv, predovšetkým právo používať menšinový jazyk v súkromnom a verejnom živote, právo na rozširovanie a výmenu informácií v menšinových jazykoch, právo na publikovanie informácií súkromného charakteru, právo na vzdelávanie a vyučovanie v materinskom jazyku, právo na uvádzanie mien a priezvisk v úradných záznamoch a identifikačných preukazoch (čl. 7, 8). Zákon taktiež zaviedol možnosť používania menšinových jazykov ako „doplňového jazyka“ úradného styku s miestnymi orgánmi a inštitúciami v obciach, kde podiel príslušníkov danej menšiny presahuje 20%. Názvy miest/obcí, ulíc a zemepisných objektov môžu byť uvádzané dvojjazyčne.

Jednou z výhod nového zákona je posilnenie záväzkov štátu voči menšinám, predovšetkým zavedením priamej povinnosti orgánov verejnej správy podporovať zachovanie a rozvoj menšinových kultúr prostredníctvom dotácií a umožnením preferenčného financovania menšinového vzdelávania (čl. 18).

Nová legislatíva zakotvila niekoľko inštitucionálnych opatrení týkajúcich sa postavenia menšín. Bol vytvorený register obcí, v ktorých sa môže používať menšinový jazyk ako „doplňový“ jazyk, a bola schválená procedúra, ako sa tento register môže rozširovať. Bol taktiež vytvorený Spoločný výbor vlády a národnostných a etnických menšín ako poradný orgán predsedu vlády.

5. Záver

Nový poľský zákon o národnostných a etnických menšinách a regionálnych jazykoch je veľmi dôležitý, keďže posilňuje postavenie národnostných a etnických menšín. Je rozpracovaním všeobecných ustanovení poľskej ústavy a zaručuje lepšiu dostupnosť kontrolných procedúr, hlavne pred Ústavným súdom a správnyimi súdmi. Jednoznačne rozširuje rozsah ochra-

ny jazykových práv. Jednako, poľský systém ochrany práv národnostných menšín ostáva decentralizovaný. Ustanovenia vzťahujúce sa na vzdelávanie ostávajú mimo pôsobnosti nového zákona, v rámci zákona z roku 1991, a politické práva sú obsiahnuté v zákonoch o voľbách. Nový zákon tak bude vo vzťahu k právu na vzdelávanie menšín a k ich politickým právam aplikovaný ako *lex generalis*.

Ján Figel, člen Európskej komisie zodpovedný za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosti
Mr. Ján Figel, Commissioner for Education, Training, Culture, and Multilingualism

László A. Nagy zastáva funkciu predsedu Výboru NR SR pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien od roku 1998. Vždy sa aktívne zapájal do spoločensko-politických dianí, v ktorých sa venoval hlavne ochrane záujmov a reprezentácii maďarskej menšiny na Slovensku.

László A. Nagy

Národnostné menšiny v Slovenskej republike 15 rokov po nežnej revolúcii

Po zmene režimu v roku 1989, som žil v tej predstave, že na Slovensku v priebehu krátkeho času dôjde k rýchlemu všeobecnému rozvoju národnostných menšín. Vyrovná sa ten rozdiel, ktorý existuje medzi predstaviteľmi národnostných menšín a predstaviteľmi národov v Československu tak v oblasti ukazovateľov hospodárskeho rozvoja ako aj v iných oblastiach. Myslel som si, že zlé postavenie národnostných menšín v Československu je špecifikom komunistického systému a po páde režimu tieto negatívne politické, hospodárske, právne, spoločenské a iné vplyvy, ktoré určovali bytie a postavenie národnostných menšín sa vytratia a nastúpia pozitívne zmeny.

Predpokladal som, že demokratické zriadenie poskytne rovnaké práva a príležitosti všetkým skupinám obyvateľstva bez rozdielu ich pohlavie, rasu, národnosť, vieru, vek ale aj bydlisko. Respektíve nakoľko tieto rovnaké práva a príležitosti neboli zabezpečené v predchádzajúcom režime, bude prirodzené, že pokiaľ skôr vyniknuté rozdiely a nevýhody budú existovať, vytvoria sa prechodné vyrovnávacie opatrenia na odstránenia negatívnych rozdielov.

V tejto svojej viere zdalo sa byť posilňujúce aj to, že tak pred osemdesiatym deviatym ako aj po ňom, demokratické sily mali snahu sa definovať

aj ako predstavitelia spoločenského dobra. Preto boli úplne prirodzené očakávania, že sledovanie takých nadčasových demokratických cieľov akými sú rovnoprávnosť, spravodlivosť a solidarita bude prirodzené. V tejto svojej viere som nebol sám a preto nebolo náhodou, že bezprostredne po vypuknutí revolúcie predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny vo veľkom počte sa zapojili do zvrhnutia starého režimu a do vytvorenia nového zriadenia.

Napriek niektorým negatívnym príznakom Spoločné vyhlásenie Maďarskej nezávislej iniciatívy a Verejnosti proti násiliu z januára 1990 zakotvilo, že problém postavenia národnostných menšín na Slovensku bude riešiť na základe úplnej rovnoprávnosti a rovnosti šancí.

Odvtedy uplynulo pätnásť rokov. Uskutočnilo sa zrovnoprávnenie predstaviteľov národnostných menšín a predstaviteľov národov? Majú všetci rovnakú šancu? Vôbec, čo sa udialo v uplynulých pätnástich rokoch?

Vo vzťahu zmeny právneho poriadku sa udialo veľa podstatného. Aj vo vzťahu vytvárania inštitúcií a systému národnostných inštitúcií sa udialo veľa. Dobrého i zlého. Počnúc zapracovaním Charty základných a ľudských práv do poslednej československej ústavy v roku 1990-om roku a končiac prijatím zákona o rovnosti šancí v minulom roku. Pokračujúc zapracovaním celého radu medzinárodných ľudsko-právnych a národnostno-právnych dokumentov do slovenskej právnej sústavy. Ale nemôžeme vynechať zo škály týchto právnych a iných udalostí ani retorzie z obdobia rokov mečiarizmu, ktorými boli rôzne typy jazykových zákonov a negatívnych reštrikcií v najrôznejších oblastiach používania jazykov národnostných menšín. Tiež nesmieme vynechať z tohto zoznamu zredukovanie a zrušenie národnostných inštitúcií, ba naviac podnecovanie intolerancie a násilia proti predstaviteľom etnických menšín a iných rás.

Obraz by nebol úplný, keby som z charakteristiky vývoja postavenia národnostných menšín vynechal pozitívne inštitucionálne riešenia na poli samospráv, vzdelávania a kultúry (Napríklad založenie Univerzity Jánosa Selyeho). Ale obraz by bol nekorektný aj vtedy, keby som nehovoril o tom, že po ratifikácii Európskej charty národnostných jazykov po piatich rokoch do dnešného dňa nedošlo k prijatiu realizačných zákonov a opatrení.

Naproti tomu však existuje Rada vlády SR pre národnosti, Výbor NR SR pre ľudské práva národnosti, splnomocnenkyňa vlády pre rómsku národnosť a pozitívne vládne programy na zmiernenie problémov rómskej národnosti. Na ministerstve školstva a ministerstve kultúry opäť existuje oddelenie pre národnostné menšiny.

Pred pätnástimi rokmi sme si teda mysleli, že demokratické zriadenie poskytne rovnaké práva a príležitosti pre ľudí a ich skupiny bez rozdielu na ich pohlavie, národnosť a rasu ako aj vek a miesto bývania. A že budú existovať opatrenia na vyrovnávanie rozdielov.

Oproti tomu však na Slovensku sa vytvorili mimoriadne veľké rozdiely podľa pohlavia, veku, národnosti, rasy alebo regiónov.

Pozrieme si niekoľko príkladov:

- Vo vzťahu zamestnanosti bratislavská župa svojou trojpercentnou nezamestnanosťou zodpovedá lepšiemu európskemu unionistickému priemeru. Oproti tomu okresy Michalovce, Sobrance, Trebišov, Rožnava, Revúca a Rimavská Sobota a Veľký Krtíš svojou vyše tridsaťpercentnou nezamestnanosťou a všetky východoslovenské a južnoslovenské okresy svojou vyše dvadsaťpercentnou nezamestnanosťou tlačia obyvateľov týchto regiónov medzi najchudobnejších obyvateľov Európy.
- Okrem spomínaných ukazovateľov nezamestnanosti sú známe aj iné dôležité ekonomické údaje akými sú priemerný zárobok, HDP na osobu, investície na osobu, kapitálová sila regiónu. Všetky tieto ukazovatele sú pod úrovňou 50 % celoslovenského priemeru. To ani nemusím pripomenúť, že ide o okresy južného a východného Slovenska, kde žije prevažná časť etnických menšín Slovenska.
- Z iných sociologických, ekonomických a demografických výskumov vieme, že v uplynulých pätnástich rokoch výrazným spôsobom sa zhoršila úroveň vzdelanostnej a sociálnej štruktúry Maďarov na Slovensku. Zhoršila sa ich veková štruktúra, fertilita, úmrtnosť a asimilačné ukazovatele. V období desiatich rokov (od 1990 do 2000) sa znížil ich percentuálny podiel o jeden a pol percenta a celkový počet sa klesol o viac ako 40 000 ľudí. Podľa odborníkov ide o asimilačný úbytok.
- Rómoch vieme, že napriek úsiliu vlády zhoršila sa ich vzdelanostná, sociálna štruktúra. Ich nezamestnanosť vzrástla na absolútnu nezamestnanosť. Ich životná úroveň a podmienky života sú prirovnateľné najchudobnejšími regiónmi Afriky.
- Spomedzi väčších národnostných menšín pripomínam, že Rusíni znova sú Rusínmi avšak veľmi ťažko dosahujú želanú úroveň vo svojich jazykových, vzdelávacích a kultúrnych právach.

Napriek uvedeným mimoriadne veľkým rozdielom medzi predstaviteľmi národnostných menšín a väčšinového národa iba veľmi ťažko sa realizujú vyrovnávacie programy. Pravdepodobne situácia by bola nepredstaviteľne horšia, ak by pred siedmymi rokmi nezvíťazia predstavitelia vtedajších demokratických síl na Slovensku, keby neboli prijali SR do NATO a do EÚ a keby Strana maďarskej koalície už ôsmy rok by nebola členom slovenskej vlády.

Ešte aj takto môžeme mať opodstatnené obavy, že Ústavný súd SR dočasné vyrovnávacie opatrenia zákon o rovnakom zaobchádzaní vyhlási za protiústavné¹.

1 V októbri 2005 Ústavný súd SR rozhodol, že ustanovenie o tzv. pozitívnej diskriminácii obsiahnuté v antidiskriminačnom zákone nie je v súlade s Ústavou SR. (Pozn. red.)

Prípad Slovenskej republiky ukazuje, že národnostné menšiny a ich jazyky aj v demokratických štátoch strednej a východnej Európy predstavujú ohrozené spoločenské entity. Aby tomu tak nebolo, je potrebné komplexné úsilie pozostávajúce z dobrej vôle politiky štátu na území ktorého žijú národnostné menšiny, pozostávajúcich z dobrej ekonomickej, sociálnej, regionálnej, vzdelávacej a kultúrnej politiky. Je potrebný priaznivý európsky politický a právny kontext so zdokonaľujúcimi sa štandardami ako aj starostlivosť a záujem takých významných organizácií akým je EBLUL.

A napokon nemôžeme vynechať ani predstaviteľov národnostných menšín, ktorí ak chcú sa zachovať a rozvíjať ako národnostná menšina, tak musia sa stať subjektom národnostnej politiky a nielen byť objektom prípadne trpiteľom národnostnej politiky väčšinového štátu.

prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. je vedúcim vedeckým pracovníkom, vedúcim oddelenia histórie Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach. Vo svojich výskumoch sa hlavne venuje národnostnej problematike v strednej Európe, so zameraním na Maďarov na Slovensku po roku 1945 a problematike občianskych, politických strán na Slovensku po druhej svetovej vojne. Je autorom 12 monografií a viac ako 100 vedeckých a odborných článkov.

Štefan Šutaj¹

Používanie menšinových jazykov na Slovensku pred a po roku 1989

Používanie menšinových jazykov v stredoeurópskom prostredí a teda aj na území dnešného Slovenska má svoje špecifiká. Významnú úlohu tu zohrala skutočnosť, že sa postupne presadzoval kultúrno-jazykový prístup k problematike formovania národných štátov, národnej identity.

Primordialistický prístup² k problematike etnicity je v obyvateľstve tohto regiónu hlboko zakorenený.

Zložité vzťahy v jazykovej oblasti vládli už v Uhorsku pred rokom 1918, kde sa najmä po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 presadila politika preferovania maďarského jazyka oproti menšinovým jazykom ďalších tu žijúcich národov. Rozpad Habsburskej monarchie a vznik Československa ako nástupníckeho štátu znamenal významnú zmenu. Formovanie vzťahu etnických minorít a majoritného slovenského národa bolo komplikované aj koncepciou čechoslovakizmu, ktorej predstavitelia odmietali existenciu samostatného slovenského národa.

1 Spoluautorom príspevku je pani PhDr. Mária Homišinová spolupracovníčka Spoločenskovedného ústavu SAV

2 Podrobnejšie BAČOVÁ, V.: The Construction of National Identity - on Primordialism and Instrumentalism. Human Affairs, 8, 1998, 1, 29 - 43.

Každá etnická minorita jej postavenie a postavenie jej jazyka v spoločnosti má svoje zvláštnosti. V príspevku budeme venovať pozornosť iba niektorým z nich.

Počas obdobia od roku 1918 do revolúcie v roku 1989, bez ohľadu na vládnuce režimy zostávali Rómovia na okraji spoločnosti ako marginalizovaná skupina, ktorá si nemohla vytvárať vlastné reprezentácie a rozvíjať svoj jazyk. Komunistický režim sa snažil paternalistickým prístupom štátu nahraďovať riešenie skutočných problémov rómskeho etnika. Presadzovaná integrácia rómskeho obyvateľstva do spoločnosti bola v skutočnosti snahou o asimiláciu a likvidáciu ich vlastnej identity.³ To sa prejavilo aj na stave, v akom sa rómsky jazyk etabloval v spoločnosti po roku 1989. Dlho sa nedarilo presadzovať zásadu, ktorú presadzoval už J. A. Komenský, aby sa dieťa na najnižšom stupni školskej dochádzky pripravovalo v materinskom jazyku, ktorému najlepšie rozumie. To viedlo k tomu, že sa časť rómskej detskej populácie ocitla v osobitných školách pre mentálne zaostalú mládež. Rómsky jazyk je však živým jazykom a citlivým organizmom, ktorému je potrebné v súčasnosti venovať všestrannú pozornosť a podporu.

Problematiku Rusínov a Ukrajincov charakterizuje vzťah, ktorý sa formoval v kontaktoch s okolitými národmi a vnútornými spormi o národnú orientáciu etnika. Línia medzi Rusínmi a Ukrajincami ani v súčasnosti neprebieha teritoriálne. Ide cez obce ba aj rodiny. Režimy po roku 1918 rozdielne pristupovali k Rusínom a Ukrajincom. V medzivojnovnej Československej republike príslušnosť k ukrajinskému etniku nebola akceptovaná. Komunistický režim zase preferoval ukrajinskú orientáciu a do roku 1968 sa o Rusínoch na Slovensku nehovorilo. Po roku 1968 sa akceptoval názov etnika Rusíni – Ukrajinci. Ani rok 1968 nevyriešil problémy v národnej orientácii tohto etnika a došlo k jeho politickému rozdeleniu na Rusínov a Ukrajincov.⁴ V súčasnosti sa rusínsky jazyk nachádza v situácii, keď potrebuje všestrannú pomoc a podporu.

Pozícia maďarskej menšiny v Československu po roku 1918 sa vyvíjala komplikovane. Maďari v Československu sa z pozície vládnuceho národa dostali do pozície menšiny.⁵ Najmä udalosti po roku 1938 (Viedenská arbitráž) a po roku 1945 (strata československého štátneho občianstva, výmena obyvateľstva, reslovakizácia, deportácie do Čiech, zrušenie maďarského

3 Podrobnejšie JUROVÁ, A.: The Establishment of State Policy of Oppression Against Gypsies after World-War II (Czechoslovakia). *Historický časopis* 41, 1993, 414 - 429.

4 Podrobnejšie GAJDOŠ, M. - KONEČNÝ, S.: Ethnic Minorities in Slovakia. In: *Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda*. Prešov - Užhorod, 2001, 13 - 25.

5 Podrobnejšie ŠUTAJ, Š.: Slovak - Hungarian Relation after World War II and the Present Situation. In: BENŽA, M.: *The truth about 1100 years of our neighborhood*. Bratislava 1996, 72 - 84.

školy) silne poznačili slovensko-maďarské vzťahy. Po roku 1948 časť maďarskej inteligencie bola označená za nelojálnu k československému štátu a nemohla vykonávať svoje zamestnanie. Maďarské národnostné školstvo bolo obnovované za pomoci rýchlo pripravených robotníckych kádrov, čo na dlhé obdobie poznačilo jeho kvalitu a odrazilo sa na nízkom podiele inteligencie v obyvateľstve maďarskej národnosti. Ani skoro 80 rokov od rozpadu Uhorska nezmenilo vnútornú kohéziu medzi rozdelenými regiónmi, kde žije obyvateľstvo maďarskej národnosti, aj keď dochádza k sústavnému znižovaniu podielu obyvateľstva maďarskej národnosti a pri poslednom sčítaní obyvateľstva aj k zníženiu absolútneho počtu obyvateľstva maďarskej národnosti na Slovensku. Za jednu z príčin tohto stavu okrem nízkej pôrodnosti, prirodzenej asimilácie a zmiešaných manželstiev je možné považovať aj skutočnosť, že bilingválne obyvateľstvo sa hlási k zvyšňovanému etniku v spoločnosti.⁶

Po revolúcii, v roku 1990, Spoločenskovedný ústav SAV uskutočnil výskum medzi obyvateľstvom Slovenska, v ktorom sme zisťovali názory obyvateľstva na národnostné vzťahy.⁷ V jednej z otázok sme zisťovali *ako si respondenti predstavujú budúcnosť maďarského národnostného školstva*.

Tabuľka č. 1

	1		2		3		4		5		6		7	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Slováci	368	73,0	86	17,1	84	16,7	138	27,4	80	15,9	206	40,9	43	8,5
Maďari	246	49,8	262	53,0	207	41,9	161	32,6	241	46,8	58	11,7	118	23,9

Respondenti mohli zvoliť tri možnosti, preto súčet relatívnych početností je vyšší ako 100%

n – počet respondentov

Legenda:

1. zlepšenie výučby slovenského jazyka na školách s maďarským vyučovacím jazykom
2. rozšírenie štúdia v maďarskom jazyku na stredných školách
3. rozšírenie štúdia v maďarskom jazyku na slovenských vysokých školách

-
- 6 ŠUTAJ, Š.: The Development of the Hungarian, Ukrainian and Russian Minorities in Slovakia between the years 1970 - 1991. In International Issues 1, 1992, 3, 53 - 62. ŠUTAJ, Š. - OLEJNÍK, M.: Law and practice of Central European countries in the field of national minorities protection (Slovak Republic) In. KRANZ, J. (Ed.): Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989. Centre for International Relation. Warszawa, 1998, s. 269 - 321. ŠUTAJ, Š. - GAJDOŠ, M. - JUROVÁ, A. - OLEJNÍK, : Ethnic minorities and their culture in Slovakia in the context of historical development in twentieth century. In: KOVÁČ, D. (Ed): Slovak contributions to 19th. international Congress of Historical Sciences. Bratislava, 2000, p. 135 - 149.
- 7 PAUKOVIČ, V. a kol. Vzťahy Slovákov a národnostných menšín v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska, SvÚ SAV, Košice 1990.

4. umožniť štúdium na vysokých školách v Maďarsku
5. zvýšenie celkovej úrovne maďarského národnostného školstva
6. zavedenie vyučovania niektorých predmetov v slovenskom jazyku v maďarskom školstve
7. vyššie celospoločenské ocenenie vzdelania

Kým Slováci preferovali varianty, ktoré posilňovali pozíciu slovenského jazyka v maďarskom národnostnom školstve, respondenti maďarskej národnosti popri zlepšení kvality vyučovania slovenského jazyka preferovali rozšírenie možnosti študovať v maďarskom jazyku.

Podobne sme zisťovali aj názory respondentov Ukrajincov a Rusínov. Na otázku „*Ako by sa malo v budúcnosti vyvíjať školstvo pre Rusínov-Ukrajincov?*“ sme získali odpovede prezentované v ďalšej tabuľke.

Tabuľka č. 2

	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Slováci	113	32,1	11	3,1	13	3,7	26	7,4	106	30,1
Rusíni - Ukrajinci	141	40,4	38	10,9	29	8,3	69	19,8	20	5,7

Legenda:

1. zachovať existujúci systém
2. posilniť výučbu v ukrajinskom jazyku
3. rozšíriť sieť škôl v ukrajinskom jazyku
4. prejsť na výučbu v miestnych nárečiach
5. zrušiť národnostné školstvo pre Rusínov-Ukrajincov

Najviac odpovedí tak Slovákov ako aj u Rusínov-Ukrajincov podporovalo variantu zachovať existujúci systém školstva. Za dôležité môžeme považovať, že okamžite po revolúcii 30% Slovákov považovalo za potrebné zrušiť ukrajinské národnostné školstvo, kým u Rusínov – Ukrajincov skoro 20% tohto obyvateľstva považovalo za potrebné zaviesť výučbu v miestnych nárečiach, t. j. v rusínskom jazyku.

V roku 2004, po 15 rokoch od nežnej revolúcie, sme distribuovali respondentom otázku, ktorou sme zisťovali názory na študijný jazyk na vysokých školách.⁸ Uskutočnili sme frekvenčnú analýzu odpovedí, ktorej výsledky predkladáme v ďalšej tabuľke 3.

8 HOMIŠINOVÁ, M. - VÝROST, J. (Ed.): *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti*. (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu). Košice, 2005.

Tabuľka č. 3

Etnikum	1		2		3		4		5	
	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie
Slováci	16,4	83,6	88	12	86	14	46,8	53,2	73	27
Česi	10,3	89,7	93	7	88,8	11,2	50,7	49,3	70	30
Maďari	86,3	13,7	17,2	82,8	22,8	77,2	7,5	92,5	48,1	51,9
Nemci	49,7	50,3	70,9	29,1	66,2	33,8	28,6	71,4	83,4	16,6
Rómovia	60,8	39,2	58,2	41,8	62,4	37,6	47,3	52,7	69,9	30,1
Rusíni	39,1	60,9	67,3	32,7	82,1	17,9	50	50	71,8	28,2
Ukrajinci	22,9	77,1	68	32	34,8	65,2	27,4	72,6	42,3	57,7
Židia	43,4	56,6	70,1	29,9	74,4	25,6	26,1	73,9	86,1	13,9
X²	288,1		260,6		278,9		118,7		120,8	
P	****		****		****		****		****	

Názory na študijný jazyk na vysokých školách (% v riadku podľa ukazovateľa)

Legenda:

- 1 existencia vysokých škôl pre minority so študijným jazykom minority
- 2 možnosť štúdia na VŠ v susedných štátoch; nepotrebnosť VŠ s min. jazykom
- 3 nie je to podstatné; je možnosť štúdia v EÚ
- 4 na Slovensku možnosť štúdia iba v štátnom jazyku
- 5 vyučovať na VŠ vo svetových jazykoch

Najväčšie rozdiely sme zaznamenali pri posudzovaní názoru na existenciu vysokých škôl pre minority so študijným jazykom minority. Tento názor zdieľajú v najväčšom počte Maďari (86,3% súhlasných odpovedí), za nimi nasledujú Rómovia. Rozhodne nesúhlasné stanoviská deklarovali Slováci a Česi (viac ako 80%). U ďalších minorít – Rusínov, Ukrajincov a Židov sú vo väčšej miere postrehnuteľné nesúhlasné stanoviská (u Rusínov a Židov okolo 60% respondentov) u Ukrajincov viac ako 75% respondentov.

Názor, že príslušníci minorít majú dostatok možností navštevovať vysoké školy v susedných krajinách a existencia vysokých škôl pre minority je na Slovensku nepotrebná, takmer všetky minority prijímajú, keď u nich prevažuje súhlasné stanovisko (najviac Česi a Slováci). Výnimku tvoria Maďari, u ktorých dominuje nesúhlas s týmto názorom (až 82,8%), čo korešponduje s ich odpoveďami na predchádzajúci variant. 60,8% respondentov – Rómov je zástancom existencie vysokých škôl v materinskom jazyku a zároveň 58,2% sa domnieva, že takýto typ škôl je pre minority nepotrebný.

Otázku riešenia študijného jazyka vysokých škôl na Slovensku považuje za nepodstatnú veľká časť Čechov, Slovákov, Rusínov a Židov. Korešponduje to s ich názormi na predchádzajúce varianty. Zástancom toho názoru sú aj Nemci a Rómovia. Podstatnosť riešenia tejto otázky, napriek

možnostiam štúdia kdekolvek v štátoch EÚ, zdôrazňujú predovšetkým Maďari (77,2%) a Ukrajinci (65,2%).

Názor na možnosť štúdia na Slovensku iba v štátnom jazyku sa ani u jedného etnika nestretol s výraznou podporou. Naopak štyri minority Maďari (92,5%), Nemci (71,4%), Ukrajinci (72,6%) a Židia (73,9%) tento názor odmietli. Aj keď etniká majú výhrady voči existencii vysokých škôl na Slovensku pôsobiacich v materinskom jazyku, zároveň netrvajú výlučne na pôsobení vysokých škôl v štátnom jazyku.

S možnosťou vyučovať čo najviac predmetov na vysokých školách vo svetových jazykoch vo veľkej miere súhlasia takmer všetky etniká. Opätovne Maďari a Ukrajinci sú v tejto otázke zdržanlivejší, resp. ich názory sú polarizované.

Pri zisťovaní modálnej odpovede respondentov (najväčšie zastúpenie odpovedí príslušníkov etníc na jednotlivé varianty otázky) sme zistili, že Slováci (88%) aj Česi (93%) v najväčšom počte súhlasili s názorom, že príslušníci minorít majú dostatok možností štúdia na vysokých školách v susedných štátoch a vysoké školy uplatňujúce jazyk minorít vo výučbe nie sú potrebné. Až 92% respondentov – Maďarov nepodporilo názor, aby sa na vysokých školách na Slovensku vyučovalo iba v štátnom jazyku. Nemci sa najviac prikláňajú k názoru vyučovať na vysokých školách vo svetových jazykoch (83,4%). Tento názor prevažuje aj u väčšiny Židov (86,1%) a Rómov (69,9%). Najväčší počet Rusínov sa domnieva (82,1%), že príslušníci minorít môžu študovať kdekolvek v krajinách EÚ. Na rozdiel od nich Ukrajinci v najväčšom percentuálnom zastúpení (77,1%) odmietajú existenciu vysokých škôl so študijným jazykom minority.

Aj keď sa názory majority a etnických minorít na Slovensku na mieru používania jazyka líšia, je evidentné, že ochrana a podpora menšinových jazykov si vyžaduje osobitne citlivý prístup a ochranu týchto jazykov, v záujme ich rozvoja a pokojného spolunažívania etníc na Slovensku.

Lucia Rodeghiero je výskumnou pracovníčkou v oblasti kultúrnej antropológie na Katedre humanitárnych štúdií Riccardo Massa, Univerzita Miláno – Bicocca. Aktívne sa venovala terénnej práci v Slovinsku, kde sa svojimi výskumami zameriavala hlavne na témy nacionalizmus, etnicita, identita, kultúra.

Lucia Rodeghiero

Slovinsko: národ, kultúra, jazyk

V Slovinsku je jazyk považovaný za dôležitú súčasť kultúrnej a národnej identity. Vo svojom príspevku budem skúmať, ako osobitná idea národnej kultúry¹ ovplyvňuje konceptualizáciu jazyka a do akej miery sú tieto dva pojmy dôležité v definovaní identity. Otázka znie: čo je kultúra, čo má spoločné s identitou, a ako s tým všetkým súvisí jazyk? Aká je úloha menších v definovaní identity?

Koncept identity je problematický: je tu riziko absolutizácie pojmov pododbnosti a rozdielnosti, čo môže vyústiť až do esencializmu [Fabietti 1995]. Sociálne identity sa často opisujú ako jednoznačne vzájomne oddelené, vnútorne homogénne entity, naviazané na rozdielne zvyky, ktoré môžu byť sociálne, ekonomické, kultúrne, jazykové a iné. Napriek tejto kritike však treba skonštatovať, že skúmanie identity je aj naďalej pružné a potrebné. Je dôležité si uvedomiť, že identita sa stelesňuje v činoch [Bucholtz, Hall, 2004, s. 376]: ako produkty situačného sociálneho konania, identity sa môžu meniť a prispôbovať sa novým okolnostiam. A jazyková prax – odvolávam sa tu na Bourdieu [1977], nie je v tomto zmysle odlišná od ostatných foriem každodennej sociálnej aktivity [tamtiež, s. 377].

1 Kultúra je problematická záležitosť. Uvedomujúc si, že kultúra zďaleka nie je presne určená a ohraničená entita, ktorá môže byť rozdelená a popísaná vo svojich jednotlivých častiach, budem sa snažiť analyzovať prostredie a zvyklosti, ktoré ju obklopujú, ako aj niektoré praktické dôsledky tohto symbolického vyzdvihovania.

Snažiac sa zodpovedať tieto otázky, musíme mať na mysli, že Slovinsko bolo ešte pred pätnástimi rokmi súčasťou Juhoslávie, ktorej bola jednou z konštitutívnych republík. Analyzujúc súčasnú situáciu v krajine, je nevyhnutné zobrať do úvahy, že pred rokom 1991 Slovinsko nikdy nebolo samostatným nezávislým štátom, keďže bolo vždy súčasťou väčších celkov², s výnimkou štátu Karantánia v 9. storočí [pozri Pirjevec 1995, s. 123].

Vyhlásenie slovinskej nezávislosti v roku 1991 predchádzal a sprevádzal rastúci záujem v krajine o veci, ktoré môžeme nazvať „národná kultúra“. Diskurz o nezávislosti bol vskutku charakterizovaný dôrazom na osobitosti kultúry a jej symbolov. Národná kultúra sa javí ako privilegované teritórium, na ktorom sa môže skonštruovať, legitimizovať a ukázať národ: jej úlohou je zasadiť národ do extrémne lokalizovaných rozmerov a zároveň, viesť národ v transnacionálnom rámci [Faganel 2000]. Často počuť argument, že Slovinsko prežilo vďaka kultúre, a vďaka nej si aj zachová svoju osobitosť v kontexte iných mnohonárodných zoskupení, ako napríklad Európskej únie.

Nacionalistické diskurzy, charakterizované významom, ktorý pripisujú národnej kultúre, sú kľúčové z pohľadu vytvárania obrazu seba a druhého. V skutočnosti, v oficiálnych prehláseniach o národe, debaty zamerané na odlíšenie Slovincov a ne Slovincov sa často sústreďujú na otázky jazyka a kultúry, ktoré fungujú ako silné znaky identity.

Vec jazyka a kultúry je silne spojená s osobou romantického básnika Franca Pešerena (1800 - 1849), ktorý je považovaný za najväčšieho slovinského básnika a za jednu z najvýznamnejších symbolických postáv národa. Ak chceme pochopiť úlohu, ktorú zohral pri vytváraní slovinskej identity, musíme sa na vec pozrieť z viacerých strán.

Prešeren je národným symbolom a na jeho počesť bol ustanovený aj jeden deň štátneho sviatku. Zároveň, národ je formovaný a legitimizovaný na báze konsenzu v dvoch hlavných otázkach - kultúry a jazyka, ktoré podľa všeobecnej mienky dosiahli svoj najvyšší rozkvet práve v tvorbe Prešerena. Z tohto dôvodu je Prešeren – spolu s Primožom Trubarom, ktorý roku 1550³ vytlačil prvú knihu v slovinskom jazyku – považovaný za otca - zakladateľa slovinskej identity a za najväčšieho národného génia. Tieto tri prvky – kultúra, jazyk a Prešeren sú takmer nerozdeliteľne spojené v slovinskej národ-

-
- 2 Slovinci tvorili súčasť Franskej i Habsburskej ríše; v nedávnej minulosti, po I. svetovej vojne, Slovinsko sa stalo súčasťou Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov (Država SHS), ktoré sa neskôr, pod dynastiou Karadžđevićovcov, transformovalo na Juhoslovanské kráľovstvo. Po II. svetovej vojne sa Slovinsko stalo jednou zo zakladajúcich republík Demokratickej Federatívnej Juhoslávie (Demokratična-Federativna Jugoslavija). Nezávislosť získala Slovinská republika na základe referenda konaného 23. decembra 1990; parlament vyhlásil nezávislosť o šesť mesiacov neskôr, 25. júna 1991.
 - 3 Rolu 1550 Primož Trubar vydal šlabikár (Abecednik) a katechizmus (Katekizem). Jeho žiak Jure Dalmatin o niekoľko rokov neskôr (1583) preložil Bibliu do slovinského jazyka. Trubar bol tiež prvým, čo nazval svojich krajanov "Slovincami".

nej predstave a v rétorike, ktorá ju sprevádza a formuje. Národná kultúra sa sčasti prekrýva s touto figúrou, a naopak, jeho osoba bola pretavená do národnej kultúry a bol jej v nej prisúdený veľký význam. Existuje tu spätný vzťah medzi kultúrou a básnikom: Prešeren je dôležitý, pretože jeho osoba je včlenená do precízneho obrazu národnej kultúry považovanej za literárne a básnické dedičstvo; na druhej strane sa zdá, ako keby kultúra získala legitimizáciu prostredníctvom básnika samotného.

Uctievanie Prešerena nie je uctievaním mýtu pôvodu, on reprezentuje symbolický rámec, ktorý obsiahne kľúčové elementy slovinskej identity. Mýtus pôvodu je tu nahradený krátkodobou „historickou pamäťou“, ku ktorej sa vzťahujú národné symboly. Existujú rôzne dôvody, ktoré predurčujú význam Prešerenovej osoby.⁴ Jeden z nich sa viaže k jazyku: Prešeren je považovaný za zakladateľa moderného slovinského jazyka.

Kultúrny časopis Veda, vydávaný začiatkom minulého storočia v meste Gorica, zorganizoval roku 1913 anketu. Autori sa respondentov pýtali na ich názor na možnosť vzdať sa slovinského jazyka v prospech jazyka srbochorvátskeho. Všetci respondenti odpovedali záporne [Rotar 1996, ss. 41-45]. Otázka jazyka bola v popredí pozornosti aj v neskorších obdobiach. V prvých rokoch nezávislosti bol inštitucionálny záujem o veci jazyka obzvlášť silný a dôraz sa kládol predovšetkým na čistotu jazyka [Mamič 2002, s. 34-35]. Bol preto vytvorený zvláštny úrad s názvom Úrad pre slovinský jazyk [Úradný vestník Republiky Slovinsko, 97/00].

Tento zvýšený záujem o jazyk má svoje korene v Herderovej definícii jazyka ako stelesnenia ducha národa (Herder dal do priameho vzťahu ľud/ národ a jazyk [Volk und Sprache]). Môžeme ísť ešte ďalej a spraviť porovnanie s nacionalizmom orientovaným proti kolonializmu. Partha Chatterjee, vo svojom diele *The Nation and its Fragments* (Národ a jeho fragmenty) [1993] tvrdí, že jazyk v kolóniách tvoril akúsi intímnu sféru, z ktorej bola koloniálna mocnosť vylúčená; z tohto dôvodu jazyk nesie znaky presne ohraničenej národnej identity. Tento model, s určitými odlišnosťami, môže byť platný aj pre Slovinsko, kde jazyk bol považovaný za niečo hlboko vlastné krajine už dávno pred vyhlásením nezávislosti roku 1991. Slovinský jazyk bol súčasťou „intímnej“, osobnej sféry počas socialistického obdobia a musel byť chránený pred zásahmi centrálnej moci. Dnes sú tieto koncepty dôležitými kolektívnymi symbolmi, ktoré poukazujú na homogenitu a kontinuitu.

4 Ak o ňom práve nehovoríte, tak sa určite nachádzate na nejakom mieste, ktoré je mu zasvätené. V každom meste a v každej dedine je aspoň škola, alebo knižnica, alebo kultúrne stredisko nesúce jeho meno. Starší ľudia často spomínajú, že počas II. svetovej vojny partizáni uschovávali jeho básne vo svojich batohoch. Jedna z jeho básní s názvom Zdravljica (Pozdrav) sa stala národnou hymnou Slovinska a na bankovke s hodnotou tisíc toliarov je vyobrazený jeho portrét.

Inštitucionálna legalizácia osoby Franca Prešerena bola potvrdená aj uzákonením sviatku na jeho počesť – Sviatku slovinskej kultúry (*Slovenski kulturni praznik*), ináč nazývaného Prešerenov deň (*Prešernov dan*), ktorý sa oslavuje 8. februára, v deň básnikovej smrti. Tento sviatok nie je novou myšlienkou: jeho genéza sa datuje roku 1945, aj keď jeho význam pred vyhlásením nezávislosti bol úplne iný ako je tomu teraz. Počas socializmu to bol pravdepodobne nástroj, ktorým sa implementovalo Titovo heslo „bratstvo i jedinstvo“, čiže „bratstvo a jednota“. Tito a jeho obklopujúci politici presadzovali od samého počiatku, že „Juhoslávia musí byť jednotná, pevná, že je síce potrebné rešpektovať jednotlivé jazyky a kultúrne odlišnosti a všetky existujúce osobitosti, ony však nie sú podstatné a nesmú podmiňovať celok a životaschopnosť krajiny“ [cit. Wachtel 1998, s. 132-3].

Dôležitosť priradená kultúre a jej hlavnému symbolu bola teda predtým použitá na legitímovanie socialistického zriadenia a neskôr na legitímovanie nového slovinského národa a jeho osobitostí. Prešeren bol garantom národa a sprostredkovateľom voči väčšiemu celku, ku ktorému patril. Po vyhlásení nezávislosti, sviatok sa začal vzťahovať priamo na koncept slovinského národa a tie isté Prešerenove básne boli inkorporované do symboliky nezávislého slovinského štátu.

Sviatok slovinskej kultúry má silný interpretačný charakter vo forme verejných podujatí uskutočnených na rôznych miestach a podľa rozličných schém, takže je nemožné abstrahovať jeho zmysel od dynamizmu predstavení, ktoré ho tvoria. Stretávame sa s fenoménom znásobovania sviatku na celom území štátu: v každom meste, v každej dedine, v každej škole a v každom kultúrnom dome sa organizujú verejné predstavenia, spočívajúce predovšetkým v čítaní básní. V hlavnom meste Ľubľana je sviatok ešte komplexnejší. Oslavy sa konajú na rôznych miestach, sú usporadúvané rôznymi organizátormi, pre rôzne cieľové skupiny ľudí a s rôznymi významami. Na hlavnom námestí mesta, nazvanom po Prešerenovi, sa koná Básnický Maratón, spočívajúci v prednášaní najvýznamnejších Prešerenových diel v interpretácii najznámejších slovinských hercov a herečiek. Maratón bol prvýkrát usporiadaný na začiatku osemdesiatych rokov, ako „výraz boja za kultúrnu nezávislosť, ktorý poznamenal tie roky“, ako podotkol Marko Šimčič, predseda Únie slovinských hercov a jeden z hlavných organizátorov podujatia 8. februára 2003.

V osemdesiatych rokoch federálna vláda vskutku ohlásila centralizáciu v oblasti vzdelávania, vedeckého výskumu, jazyka a kultúry a podnikla represívne opatrenia voči opozičným intelektuálom; tento návrh „prispel k mobilizácii verejnej mienky viacej než ekonomické problémy“, pretože „týmito opatreniami sa federálna komunistická byrokracia snažila znovu upevniť svoju slabnúcu autoritu. V očiach Slovincov také návrhy [...] smerovali k podriadeniu jednotlivých republík Belehradu v kultúrnej a jazykovej

sfére, kde boli Slovinci značne citliví“ [Vodopivec 1984, s. 40]. Združenie slovinských spisovateľov (PEN) malo na danú tému dlhú a vášnivú diskusiu v máji 1983, počas ktorej spisovateľ Ivan Mrak hromžil: „dnes chcú základné osnovy. Zajtra, z praktických dôvodov, budú chcieť, aby sme sa vzdali svojho jazyka“ [Wachtel 1988, s. 198]. V súčasnosti už Maratón nemá takýto burcujúci charakter; jednako, to, o čo ide na Maratóne, ale aj na iných podobných podujatiach prostredníctvom osláv básnika a s ním spájaných názorov na kultúru a jazyk, je idea národa.

Takýto obraz kultúry, napriek jej nevyhnutnému zovšeobecňovaniu a zhmotňovaniu, vytvára rámec potrebný k pochopeniu úlohy, ktorú zohráva jazyk. V časoch Juhoslávie mohol byť slovinský jazyk v určitom zmysle – v kontexte federácie – považovaný za jazyk menšinový. Na druhej strane to však bol úradný jazyk jednej z konštitutívnych republík Juhoslávie, navyše, ako som sa to snažila osvetliť predtým, slovinský jazyk je jedným z podstatných črt definovania slovinskej identity. Slovinská identita zďaleka nie je monolitným konceptom – je ovplyvnená a doplnená prítomnosťou menšinových skupín, ktoré sú nositeľmi iných jazykov, tradícií a historickej pamäte. Hovorím o prisťahovalcoch, ale aj o zákonom uznaných pôvodných menšinách – Talianoch na jadranskom pobreží a Maďarov v oblasti rieky Mura (Prekmurje), vo východnej časti štátu. Taliansky a maďarský jazyk sa používa v príslušných regiónoch, kde je dvojязыčnosť zaručená spolu s inými osobitnými právami [Úradný vestník Republiky Slovinsko, č. 1-4/91].

Jazyk, či už menšinový alebo väčšinový, sa prejavuje ako kľúčová črta kultúry - jednak ako špecifická súčasť kultúry a zároveň ako nástroj zjavovania kultúry samotnej. Obraz kultúry a jazyka, ktorý som predostrela (vo väzbe na pamiatku a osobu Franca Prešerena) v tomto referáte, by mal obohatiť aj o vplyvy a príspevky menšinových jazykov a kultúr. Jazyk menšiny, okrem toho, že je významným znakom identity menšiny samotnej, je v etnicky zmiešaných oblastiach dôležitý tiež z pohľadu konceptualizácie identity väčšiny, pretože môže znamenať zachovanie alebo revitalizáciu materinského jazyka, ktorý je odlišný od toho, čo používa väčšina, resp. ktorý je ustanovený väčšinou ako úradný jazyk.

Bibliografia

- AA.VV. 1994. *Ethnic Minorities in Slovenija*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- AA.VV. 1946. *Prešernov dan. Naš kulturni praznik*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani
- Anderson Benedict. 1991. *Imagined Communities*. London and New York: Verso
- Benderly Jill, Evan Kraft. Editors. 1994. *Independent Slovenia*. St. Martin's Press, New York, 1994
- Bourdieu Pierre. 1974. *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Genève: Droz
- Bucholtz Mary, Kira Hall. 2004. "Language and Identity", in *A Companion to Linguistic Anthropology*. Edited by Duranti Alessandro, pp. 369-394, Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing
- Chatterjee Partha. 1993. *The Nation and its Fragments. Colonial and Post-colonial*. Princeton: Princeton University Press
- Connerton Paul. 1989. *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dolenc Ervin, "Culture, Politics, and Slovene Identity", in *Independent Slovenia*. Edited by Benderly Jill, Evan Kraft, pp. 69-90. New York: St. Martin's Press
- Duranti Alessandro. Editor. 2004. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing
- Halpern Joel M., David A. Kideckel. 2000. *Neighbors at War: Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture, and History*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania,
- Fabietti Ugo. 1995. *L'identità etnica. Storia e critica di un concetto equivoco*. Roma: La Nuova Italia Scientifica
- Fabietti Ugo. 2004. Il destino della "cultura" nel "traffico delle culture". *Rassegna italiana di sociologia*, XLV, n. 1: 37-48
- Faganel Jože. Editor. 2000 *France Prešeren – kultura – Europa*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU
- Gellner Ernest. 1995. *Encounters with Nationalism*. Oxford & Cambridge: Blackwell
- Herzfeld Michael. 1997. *Cultural Intimacy. Social Poetics in the Nation-State*. New York: Routledge
- Hobsbawm Eric J., Terence Ranger. Editors. 1983. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kos Janez. 1997. *Glejte ga, to je naš Prešeren*. Ljubljana: Kiki Keram
- Mamič Tino, "Ali slovenščina umira?" *Ognjišče*, n. 11, 2002, pp. 34-35
- Paternu Boris. 1999. *France Prešeren. Poeta Sloveno 1800-1849*, Gorica: Goriška Mohorjeva Družba,

-
- Pirjevec Jože. 1995. *Serbi, Sloveni, Croati. Storia di tre nazioni*. Bologna: Il Mulino
- Rotar Janez. 1996. *Slovenščina in Slovenstvo. Pojavi, izkušnje, pogledi*. Maribor: Založba Obzorja
- Smith D. Anthony. 1999. *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press
- Vodopivec Peter. 1994. "Seven Decades of Unconfronted Incongruities: The Slovene and Yugoslavia", in *Independent Slovenia*. Edited by Benderly Jill, Evan Kraft, pp. 23-46. New York: St. Martin's Press
- Wachtel Andrew Baruch. 1998. *Making a Nation, Breaking a Nation. Literature and cultural politics in Yugoslavia*. Stanford: Stanford University Press

3. Právne aspekty používania men- šinových a regionálnych jazykov v Českej republike, Maďarskej republike, na Slovensku a v Slovinsku

PhDr. Jozef Gáfrik, CSc., novinár (povoláním i v súčasnosti), podpredseda Czech-blulu. Postavením a praktickým využívaním slovenského jazyka v českom prostredí sa zaoberá od roku 1992, teda od rozdelenia ČSFR. Do roku 1989 pracoval v Česko-slovenskom rozhlase (Bratislava, Praha, Berlín), v 90. rokoch až do súčasnosti v mesačníku Korene (Praha) a prispieva do mnohých iných časopisov. V rokoch 1999-2005 bol podpredsedom Obce Slovákov, čo je reprezentatívna menšinová organizácia Slovákov v ČR.

Jozef Gáfrik

Právny stav používania menšinových jazykov v Českej republike

Súčasný právny stav používania menšinových jazykov je charakterizovaný dvoma okolnosťami.

Po prvé, po istom období hľadania optimálneho miesta, aké národnostná problematika má v celom komplexe života spoločnosti, možno konštatovať, že všetky čiastkové kroky v legislatívnej oblasti už boli učinené. O ideálnosti prijatých zákonných noriem by sa možno dalo ešte diskutovať, fakt je však ten, že existujú a sú neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku krajiny. Hádám posledným v tomto smere bol zákon o predškolskom, základnom, strednom, vyššom odbornom a inom vzdelávaní, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2005 (561/2004 Zb.).

Po druhé, ako významným nástrojom realizácie Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín v podmienkach ČR je - ako svojho druhu strešná norma - zákon o právach príslušníkov národnostných menšín (273/2001 Zb.), v jazykovej oblasti, o ktorú nám teraz ide, bude takýmto „všetko korunujúcim“ bodom pripojenie sa k Európskej charte regionálnych či menšinových jazykov.

Ako je známe, tento dokument nadobudol platnosť pred siedmimi rokmi, po ratifikácii v piatich štátoch. Dnes už platí v 17 krajinách. V Českej republike zatiaľ nie, hoci Chartu podpísala už v roku 2000, ale dokument zatiaľ nebol ratifikovaný, v ČR k nemu pretrvával mimoriadne zdržanlivý postoj. Na časy sa blýska až teraz; podľa legislatívnych plánov vlády k ratifikácii v parlamente za priaznivých politických okolností dôjde ešte do konca tohto roka¹. To je teda druhá okolnosť, ktorá tvorí rámec nami prerokovanej problematiky.

Čo prinesie charta užívateľom menšinových jazykov v ČR?

Treba konštatovať, že uplynulých päť rokov príslušné české orgány využili na to, aby sa na budúci stav podrobne a dôkladne pripravili. Súdiac podľa rôznych dokumentov a ostatne i dvoch špecializovaných konferencií, Česká republika v spolupráci so sekretariátom Charty hľadá taký model, ktorý by daným jazykom pomohol, ale ktorý by súčasne štátu nepriniesol nejaké neadekvátne výdavky či problémy. Na počiatku tohto roku v ČR vznikla medzirezortná pracovná skupina, ktorej úlohou je predovšetkým zhodnotenie možností uplatňovať jednotlivé záväzky z Charty vzhľadom na existujúci právny poriadok.

Ak hovoríme o menšinových jazykoch v ČR, hovoríme o dorozumievacom nástroji príslušníkov 12 národnostných skupín, ktoré síce v zákone nie sú taxatívne uvedené, v štatúte Rady vlády ČR pre národnosti však áno: bulharskej, gréckej, chorvátskej, maďarskej, nemeckej, poľskej, rómskej, rusínskej, ruskej, slovenskej, srbskej a ukrajinskej.

Používanie týchto jazykov je z rôznych dôvodov - predovšetkým historických - úplne odlišné a môžeme ich začleniť do štyroch kategórií.

Do prvej zaraďujem slovenčinu, ale kvôli celkom špecifickému postaveniu tohto jazyka v Čechách a na Morave, aké sa nedá porovnať s nijakým iným jazykom. Dokladá to aj prehľad českých zákonov, v ktorých sa slovenský jazyk spomína výslovne. V kontraste k tomu konkrétnu zmienku o iných jazykoch národnostných menšín by sme v nich hľadali márne. Tu zohráva rolu blízkosť oboch národov, všeobecná zrozumiteľnosť oboch jazykov, ako aj fakt existencie spoločného česko-slovenského štátu po dobu takmer siedmich desaťročí. Do istej miery teda dnešná slovenská menšina – kedy si jeden z dvoch štátotvorných národov bývalého Československa – žne ovocie minulosti, resp. má z neho osoh. Na druhej strane s troškou zveličenia platí, že Česká republika má zase uľahčenú implementáciu jednotlivých ustanovení charty.

1 Stav v čase konania konferencie. Česko ratifikovalo Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykov v apríli 2006. (pozn. red.)

Blízkosť oboch jazykov má však aj negatíva. Za jedno z nich možno považovať neexistenciu škôl s vyučovacím jazykom slovenským, keďže sa stráca záujem slovenských rodičov o takúto formu vzdelávania ich detí. Slovenčina sa učí len na univerzitách v Brne a Prahe.

Do ďalšej kategórie zaraďujem poľštinu a nemčinu ako jazyk národov, ktoré na území dnešnej Českej republiky žijú či žili stáročia. Kým poľská menšina žije v tradičnej oblasti na severe Moravsko-sliezskeho kraja, nemecká menšina po II. svetovej vojne kvôli známym udalostiam temer zanikla.

Kvôli relatívnej kompaktnosti poľského osídlenia je však možné problémy s aplikáciou Charty riešiť pomerne razantne.

Prakticky všetci Nemci boli z dnešnej ČR odsunutí po roku 1945. Ak pred rokom 1939 žilo na území dnešnej Českej republiky okolo tri milióny Nemcov a to na súvislom páse územia zo severu, západu i juhu, dnes sa k tejto menšine hlási len okolo 40 000 ľudí, ktorí sú navyše rozptýlení po celom území republiky. Rozptýlenie lokalít a nízky počet užívateľov jazyka, podľa názoru českých orgánov, obmedzujú možnosť stanoviť v tomto prípade záväzky podľa časti III Charty – na rozdiel od poľského jazyka.

Do tretej kategórie možno zaradiť rómčinu. Problematika jej používania sa vymyká bežným menšinovým hľadiskám a kritériám, v kombinácii s prevažne sociálnymi problémami. Podľa sčítania ľudu spred štyroch rokov túto národnosť uviedlo v dotazníkoch okolo 12 000 osôb. V skutočnosti ide odhadom o stovky tisíc osôb. Z jazykového hľadiska sa používanie rómčiny v rôznych nárečových podobách obmedzuje spravidla na vnútorný život rómskych spoločenstiev. Problémom širšieho používania tohto jazyka zostáva jeho nevypselosť. Napriek tomu pretrváva odhodlanie ČR chrániť a podporovať tento jazyk na čo najvyššej úrovni.

Štvrtou kategóriou sú jazyky početne malých menšín, ktorých príslušníci žijú takisto rozptýlene. Sem zaraďujem bulharčinu, chorvátčinu, maďarčinu, rusínčinu, ruštinu, gréčtinu, srbčinu a ukrajinčinu.

Všeobecne možno povedať, že územné vymedzenie regionálnych či menšinových jazykov v podmienkach Českej republiky spôsobuje ťažkosti pri aplikácii tých článkov Charty, ktoré vyžadujú vymedzenie daného teritória pre uplatnenie príslušných záväzkov (najmä čl. 10 – orgány verejnej správy a verejná služba, ako aj čl. 13 – Hospodársky a sociálny život).

V doterajšej diskusii v ČR sa vykryštalizoval názor, že vo vyššom štandarde podľa tretej časti Charty by mali byť chránené štyri jazyky – poľština, slovenčina, nemčina a rómčina, ale podľa niektorých názorov by sa ochrana mala vzťahovať len na dva – na poľštinu a slovenčinu. Bude teda zaujímavé sledovať ďalší vývoj názorov vo svetle blížiacej sa ratifikácie.

Poľština by mala byť chránená v obciach na území Tešínskeho Sliezska, v ktorých sa k poľskej národnosti hlási aspoň 10 percent obyvateľstva.

(Takýchto obcí je podľa sčítania ľudu z roku 2001 presne 31.) Sú to však pomerne malé obce, preto existuje aj druhý názor, že poľština by mala byť chránená v celej historickej oblasti, aj keď tam vplyvom ďalších demografických procesov došlo k presunu ťažiska počtu obyvateľstva v prospech českej väčšiny. Celkove žije v ČR 52 000 Poliakov. Rada vlády ČR pre národnosti vo vypracovanej expertíze má za to, že tu možno bez väčších problémov špecifikovať 35 bodov tretej časti Charty, ktoré umožňujú pristúpiť k ratifikácii.

Slovenčina sa používa na celom území republiky a tak by mala znieť aj definícia jej ochrany. I vo vzťahu k tomuto jazyku je podľa expertízy možné prakticky bezprostredne prijať minimálne 35 bodov Charty. V Českej republike sa k slovenskej národnosti hlási podľa sčítania ľudu z roku 2001 asi 230 000 osôb, vrátane tých asi 20 000 Slovákov, ktorí žijú v Čechách a na Morave trvalo, ale nemajú české štátne občianstvo. Okrem toho tam žijú desaťtisíce Slovákov s iným statusom – najmä študenti a zamestnanci, ktorí síce podľa striktného výkladu zákona nepatria medzi príslušníkov národnostnej menšiny, ale jazyk používajú a vplývajú na jeho každodennú prítomnosť v najrôznejších sférach života. Nadpriemerne je slovenčina ako prostriedok dorozumievania zastúpená v Prahe, na severnej Morave, ako aj v západných Čechách. Do priemyslových oblastí a veľkých miest ČR smerovali vlny slovenských emigrantov už v 20. rokoch minulého storočia a dá sa povedať, že odvtedy je tento jav trvalý.

Všetky ostatné menšinové jazyky zamýšľa Česká republika podporovať v rámci záväzkov, obsiahnutých v druhej časti charty. Samozrejme, je to jej vnútornou vecou, ale nedá mi, aby som situáciu neporovnal so Slovenskou republikou, kde je situácia málopočetných menšín podobná; napriek tomu však Slovenská republika uplatňuje ochranu podľa článku III Charty veľkoryso až na deväť jazykov!

Na druhej strane, raz schválený stav nemusí byť nemenný, ako o tom svedčí i príklad Maďarska, kde sa uvažuje o preradení niektorých menšinových jazykov - chránených teraz podľa časti II Charty - do časti III. Totiž i menej početné národnostné menšiny – poľská, grécka či bulharská - už rozvinuli svoju infraštruktúru tak, ako menšiny početnejšie. Z toho teda vidieť, že uplatňovanie Charty sa na rozvoji menšinových jazykov prejavuje pozitívne. Maďarsko bolo jedným z prvých štátov, ktoré ju prijali. Do vyššieho stupňa ochrany tu patrí šesť jazykov.

S uvedenou východiskovou pozíciou pred rokovaním vo vláde a v českom parlamente súhlasia aj samotné menšiny žijúce v ČR, ktoré už pripomienky k tejto problematike poskytovali v priebehu legislatívneho procesu; nie je to teda nič, k čomu by dochádzalo proti ich vôli.

Vrátim sa teda k otázke, čo ratifikácia prinesie menšinovým jazykom v ČR. Ich ochrana získa novú bázu a istotu, že vzťah k týmto jazykom nebude závi-

sieť od momentálnej politickej vôle strán, ktoré sa dostanú k moci. Isté zlepšenie by tento dokument mal priniesť v oblasti štátnej správy, školstva a trebárs aj výskumu jazykov. Dôležitá bude tiež systematizácia celej problematiky, dosiaľ upravenej pomerne spleťto. A bude to aj legislatívne vyjadrenie faktu, že tieto jazyky sú v Českej republike doma a že sem historicky patria (abstrahujúc v tomto zmysle od jazykov málopočetných menšín).

Podľa Roberta Dunbara, lektora práva na univerzite v Aberdeene vo Veľkej Británii a odborníka na Chartu, šance na úspešné uplatňovanie Charty sú vyššie tam, kde jej uplatňovanie je v povedomí širokej verejnosti, ktorá chápe jej podstatu a ciele. Podľa neho program informovania verejnosti je preto dôležitou súčasťou uplatňovania Charty.

Osobne som toho názoru, že príslušníkov menšín v ČR nebude treba presviedčať o osožnosti tohto dokumentu. Komplikovanejšie to však pravdepodobne bude v majoritnom národe, pretože po odsune nemeckej menšiny z ČR po II. svetovej vojny medzi Čechmi akoby sa presadil názor, podľa ktorého bolo obyvateľstvo krajiny prakticky homogénne, t.j. bez menšín a české. Inými slovami, po vzniku samostatnej Českej republiky 1. januára 1993 si aj jej občania musia privykať na myšlienku, že takisto v ČR žijú príslušníci národnostných menšín a že štát sa v zmysle prijatých medzinárodných záväzkov musí postarať o ich ochranu. To jest aj o ochranu ich jazyka.

Vybrané české legislatívne normy, ktoré v súčasnosti reflektujú používanie niektorého z menšinových jazykov:

Zákon o právach príslušníkov národnostných menšín (273/2001 Zb.)

Zákon ČNR o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov (549/1991 Zb.)

Položka 24

Za vyhotovenie rovnopisu, opisu, kópie alebo fotokópie listín, protokolov, príloh, záznamov, registrov, evidencií, kníh a iných častí spisov vedených súdom, vrátane uskutočnených výpisov z nich

A) v jazyku českom alebo slovenskom

– bez overenia za každú i započatú stránku Kč 50.-

– s overením za každú i započatú stránku Kč 70.-

Zákon o účtovníctve (563/1991 Zb.)

Par. 4 odsek 13: Účtovné jednotky sú povinné viesť účtovníctvo v českom jazyku. Účtovné doklady môžu byť vyhotovené v cudzom jazyku len vtedy, ak je splnená podmienka zrozumiteľnosti podľa par. 8 odsek 5.

Zákon ČNR o správe daní a poplatkov (337/1992 Zb.)

Par. 3 odsek 1: Pred správcom dane sa koná v jazyku českom alebo slovenskom. Všetky písomné podania sa predkladajú v češtine alebo slo-

venčine a listinné dôkazy musia byť opatrené úradným prekladom do jedného z týchto dvoch jazykov. Správa dane môže v odôvodnených prípadoch upustiť od toho, aby listinné dôkazy boli opatrené úradnými prekladmi. Správca dane môže pri ústnom rokovaní pripustiť tlmočníka zapísaného v zozname tlmočníkov, ak si ho na svoje náklady zaobstará daňový subjekt.

Odsek 2: Občania Českej republiky patriaci k národnostným a etnickým menšinám môže pred správnom dane konať vo svojom jazyku, musia si však zaobstarať tlmočníka zapísaného v zozname tlmočníkov. Náklady na tohto tlmočníka nesie správca dane.

Zákon ČNR o notároch a ich činnosti (358/1992 Zb.)

Par. 58: Notárske zápisy sa spisujú v českom alebo slovenskom jazyku. Ak sa notárska listina – okrem listín o overení – spisuje s tým, kto nepozná jazyk, v ktorom sa listina spisuje, postupuje sa podľa par. 69.

Zákon ČNR o overovaní zhody opisov alebo kópie s listinou a o overovaní pravosti podpisu obecnými úradmi a o vydávaní potvrdení orgánmi obcí a okresnými úradmi (41/1993 Zb.)

Par. 3 odsek 3 písmeno c): Ak je listina písaná v inom ako českom a slovenskom jazyku a ak neovláda poverený pracovník jazyk, v ktorom je listina napísaná;

Zákon ČNR o Ústavnom súde (182/1993 Zb.)

Par. 33 odsek 2: Ak koná účastník alebo vedľajší účastník, ktorý je fyzickou osobou alebo ak vypovedá svedok alebo znalec pred Ústavným súdom v inom než českom jazyku, prizve súd tlmočníka; nemusí tak so súhlasom účastníkov urobiť, ak má byť výpoveď uskutočnená v slovenskom jazyku. Prizvanie tlmočníka sa uvedie v zápise.

Zákon o advokácii (85/1996 Zb.)

Par. 54 odsek 1: ... Advokátsku skúšku možno vykonať aspoň v Brne a Prahe iba v jazyku českom alebo slovenskom.

Odsek 2: Skúšku spôsobilosti možno vykonať aspoň v Brne a Prahe iba v jazyku českom alebo slovenskom.

Zákon o ochrane verejného zdravia a o zmene niektorých súvisiacich zákonov (258/2000 Zb.)

Par. 5 odsek 3: Návod musí byť v českom jazyku, prípadne v jazyku slovenskom.

Zákon o matrikách, mene a priezvisku a o zmene niektorých súvisiacich zákonov (301/2000 Zb.)

Par. 14 odsek 6: Ak je oznamovateľ nepočujúci alebo nemý, príp. ak urobí vyhlásenie v inom než českom alebo slovenskom jazyku, je nutná prítomnosť tlmočníka (podľa zákona č. 36/1967 Zb. o znalcoch a tlmočníkoch)

Zákon o právach príslušníkov národnostných menšín (273/2001 Zb.)

Zákon o verejných zákazkách (40/2004 Zb.)

Par. 91 odsek 4: Doklady, ktorými zahraničná osoba preukazuje splnenie kvalifikácie, musia byť predložené v pôvodných jazykoch a aj v úradne overenom preklade do českého jazyka; to neplatí, ak ide o doklady v slovenskom jazyku. Ak sa zistí rozdiel v obsahu, rozhodujúci je preklad v českom

Zákon, ktorým sa mení zákon č. 185/2001 Zb. o odpadoch a o zmene niektorých ďalších zákonov, v znení neskorších predpisov (188/2004 Zb.)

Par. 55 odsek 4: Oznámenie a jeho náležitosti sa podávajú na ministerstve v jazyku českom, slovenskom alebo anglickom alebo s úradne overeným prekladom do niektorého z týchto jazykov.

Zákon o predškolskom, základom, strednom, vyššom odbornom a inom vzdelávaní (561/2004 Zb.)

Zákon o správnom konaní (500/2004 Zb.)

Par. 16 odsek 1: V konaní sa postupuje a písomnosti sa vyhotovujú v českom jazyku. Účastníci konania môžu konať a písomnosti môžu byť predkladané i v jazyku slovenskom.

Zákon o podnikaní na kapitálovom trhu (256/2004 Zb.)

Par. 54 odsek 2: Prílohu žiadosti o uznanie prospektu tvorí a) schválený prospekt a jeho preklad do českého jazyka; preklad do českého jazyka nemusí byť priložený v odôvodnených prípadoch, ak s tým komisia súhlasí

Iné vybrané zákonné normy:

Vyhláška Českého úradu bezpečnosti práce a Českého banského úradu o bezpečnosti práce a technických zariadeniach pri stavebných prácach;

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti ČR o rokovacom poriadku pre okresné a krajské sudy;

Vyhláška Českého banského úradu o pyrotechnických výrobkoch a zaobchádzaní s nimi,

Vyhláška, ktorou sa stanovujú podrobnosti o registrácii liečivých prípravkov;

Vyhláška, ktorou sa stanovujú podrobnosti o organizácii prijímacieho konania k vzdelávaniu na stredných školách;

Vyhláška o náležitostiach a prílohách žiadosti podľa zákona č. 256/2004 Zb. o podnikaní na kapitálovom trhu;

Vyhláška o náležitostiach a prílohách žiadosti podľa zákona č. 189/2004 Zb. o kolektívnom investovaní a i.

Pramene:

Sborník příspěvku ze semináře o implementaci zásad stanovených Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin v České republice (Koloděje, 2. prosince 2003), Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny, Praha 2004

Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2004, Úřad vlády ČR, Praha 2005

K problematice ratifikace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice, Úřad vlády ČR, Praha 2005

Časopis „Slovenské dotyky“, vydává Slovensko-český klub, Praha jazyku.

Dr. Katalin Deák je právničkou pri Medzinárodnom oddelení Kancelárie pre národnostné a etnické menšiny v Maďarskej republike, ktorá sa venuje príprave Správy o implementácii Európskej charty pre regionálne alebo menšinové jazyky, monitoringu dodržiavania jazykových práv menšín a vzdelávaniu v oblasti menšinových jazykových práv.

Katalin Deák

Používanie menšinových jazykov vo verejnom živote v Maďarsku – prehľad legislatívy a praxe

Pre menšiny v Maďarsku je charakteristické, že žijú roztrúsene po celej krajine. V dôsledku tejto skutočnosti je problematické komplexne posúdiť požiadavky našich menšín (osobitne malých komunít) týkajúcich sa používania jazyka.

Vnútroštátny právny poriadok zaručuje ďaleko väčšie možnosti pre používanie menšinových jazykov¹ v úradnom styku, než čo ukazuje prax. Je tomu tak preto, že príslušné právne predpisy zaručujú dostatok jazykových práv pre všetky jazyky používané menšinami na celom území krajiny. Sčasti v dôsledku postupného vytrácania sa používania menšinových jazykov vo verejnom živote, sčasti kvôli nedostatočnej znalosti menšinových jazykov zamestnancami verejnej správy a nedostatočnej infraštruktúry podporujúcej používanie jazykov, môžeme hovoriť o implementácii zmienených práv len v prípade komunít, ktoré žijú viac koncentrovane (Slovinci, Rumuni), alebo ktoré síce žijú roztrúsene, avšak vzhľadom na svoju celkovú relatívnu početnosť majú rozvinutý vzdelávací systém v oblasti výučby materinského jazyka (Chorváti, Nemci, Srbi a Slováci).

1 V zmysle Zákona LXXXII (1993) o právach národnostných a etnických menšín, za jazyky používané menšinami žijúcimi v Maďarsku sú považované: bulharský, rómsky (romani a beáš), grécky, chorvátsky, poľský, nemecký, arménsky, rumunský, rusínsky, srbský, slovenský, slovinský a ukrajinský.

A. Právny rámec používania menšinových jazykov vo verejnom živote

1. Ústava

Ústava Maďarskej republiky zaručuje právo menšinám používať svoj materinský jazyk (paragrafe 2, článok 68).

„Maďarská republika poskytne ochranu národnostným a etnickým menšinám a zaručí ich kolektívnu účasť na správe vecí verejných, podporu ich kultúry, používanie ich jazyka, vzdelávanie v ich jazyku a právo používať mená v ich vlastnom jazyku.“

2. Zákon o menšinách

Zákon LXXII z roku 1993 o právach národnostných a etnických menšín (v ďalšom: Zákon o menšinách) sa zaoberá používaním menšinových jazykov v osobitnej Hlave VII. Zákon stanovuje, okrem iného, že zástupca menšiny môže používať svoj materinský jazyk v Národnom zhromaždení aj v miestnom zastupiteľstve.

Zákon o menšinách takisto stanovuje, že miestna samospráva na základe požiadavky miestnej menšinovej samosprávy s pôsobnosťou na jej území, umožní vyhlásenie svojich nariadení a zverejnenie svojich oznamov nielen v maďarčine, ale aj v materinskom jazyku menšiny. Ďalej, zabezpečí, aby úradné formuláre používané pri úkonoch verejnej správy boli k dispozícii aj v materinskom jazyku menšiny.

3. Iné právne predpisy podporujúce rozšírené používanie menšinových jazykov

3.1. Zápis menšinových mien a ich používanie v úradnom styku

Novelizácia Zákonného nariadenia XVII z roku 1982 o Registrácii a uzatváraní manželstva v roku 2002 umožnila zápis menšinových priezvisk a mien, aj keď používanie menšinových (krstných) mien bolo v Maďarsku legálne už od roku 1983. Podľa nedávno prijatej zákonnej normy:

„... osoby patriace k národnostnej alebo etnickej menšine môžu dať svojmu dieťaťu aj meno podľa zvyklostí svojej národnosti a môžu požiadať o opravu svojho mena na formu používanú v danej národnostnej komunite, takisto majú právo k zápisu svojho priezviska a mena podľa pravidiel svojho materinského jazyka.“

Ak daná osoba o to požiada, jej meno sa zapíše v dvoch jazykoch.

Ďalej, na základe žiadosti sobášnych partnerov, ak sobášiaci úradník a svedkovia, ako aj obaja partneri ovládajú jazyk príslušnej národnostnej alebo etnickej menšiny uznanej v Maďarsku, sobáš môže byť uzavretý aj v jazyku národnostnej menšiny.

3.2. Záonné úpravy právneho konania

Verejná správa

Používanie jazyka v správnom konaní a pred súdmi nie je len jedným z najdôležitejších aspektov práv národnostných menšín zahrnutých v Zákone o menšinách, ale zároveň predstavuje aj základnú procesnú záruku.

Podľa Zákona IV z roku 1957 o základných pravidlách správneho konania (zákon stratí účinnosť 1. novembra 2005), každý má právo používať svoj materinský jazyk v správnom konaní, slovom i písmom. Zákon ďalej stanovuje, že nikto nemôže byť diskriminovaný kvôli nedostatočnej znalosti maďarského jazyka.

Zákon o základných pravidlách správneho konania (v ďalšom: Správny poriadok), ktorý nadobudne účinnosť v novembri 2005, stanovuje maďarský jazyk za úradný jazyk konania, a ruší predchádzajúcu, často kritizovanú úpravu umožňujúcu – prakticky nerealizovateľnú – voľné používanie materinského jazyka v ústnom i písomnom styku v správnom konaní.

Jednou z novíniek Správneho poriadku je, že akceptuje jazyk národnostnej alebo etnickej menšiny ako jazyk správneho konania, ak menšinová organizácia, alebo osoba patriaca k danej menšine o to požiada. Ďalej, zákon umožňuje miestnym menšinovým samosprávam prijať daný jazyk menšiny ako úradný jazyk v rozsahu týkajúcom sa jej právomocí.

Konanie pred súdmi – občianskoprávne a trestnoprávne konanie

Podľa Zákona III z roku 1952 o občianskom súdnom poriadku, jazyk konania pred súdmi je maďarský jazyk. Nikto však nesmie utpieť ujmu pre nedostatočnú znalosť maďarského jazyka.

V súdnom konaní (v občianskych i trestných kauzách), v rozsahu stanovenom medzinárodnými dohovormi, každý má právo používať svoj materinský jazyk, regionálny alebo menšinový jazyk. V týchto prípadoch, súd je povinný zabezpečiť tlmočníka.

Najdôležitejšie medzinárodné záväzky Maďarska vzťahujúce sa na používanie menšinových jazykov pred súdmi sú obsiahnuté v dokumentoch prijatých v čase ratifikácie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov (uznesenie parlamentu č. 35/1995), a jej promulgácii vo vnútroštátnej legislatíve (Zákon XL z roku 1999). Maďarsko prijalo záväzok umožnenia používania šiestich menšinových jazykov v súdnom konaní, a to nemeckého, rumunského, slovenského, chorvátskeho, srbského a slovinského.

B. Prax používania menšinových jazykov v úradnom styku

Súčasný stav používania jazykov: závery prieskumu a pravidelné správy orgánov regionálnej samosprávy

Úrad pre národnostné a etnické menšiny uskutočnil v roku 2004 prieskum v 130 obciach, kde príslušníci menšín žijú v relatívne veľkom počte na základe údajov ostatného sčítania ľudu v roku 2001. Podľa zistení prieskumu jednou z najväčších prekážok používania menšinových jazykov v úradnom styku je nedostatok úradníkov ovládajúcich daný menšinový jazyk. V reakcii na toto zistenie sa počnúc rokom 2002 rozbehli viaceré programy zamerané na výcvik zamestnancov verejnej správy z menšinových komunít, za účasti expertov z rôznych vládnych inštitúcií (napr. Úradu pre národnost-

né a etnické menšiny, Ministerstva školstva, Ministerstva národného kultúrneho dedičstva, Ministerstva vnútra) a s podporou Štátneho fondu národnostných a etnických menšín. Významná časť týchto programov zahŕňa kurzy menšinových jazykov.

Skúsenosť ukazuje, že síce zákonné predpoklady uzatvárania sobášov v materinskom jazyku sú dané v princípe, v praxi takmer neexistuje dopyt po takejto možnosti. V obciach zahrnutých do prieskumu sa našlo sotva niekoľko prípadov, keď sa žiadosť podala v menšinovom jazyku.

V skúmaných obciach väčšina opýtaných bola toho názoru, že predpoklady dvojazyčnej administratívy sú dané len čiastočne. Za problém napríklad označili nedostupnosť počítačových programov v menšinovom jazyku, organizáciu jazykového vzdelávania pre zamestnancov miestnej verejnej správy, atď.

Pravidelné správy regionálnych úradov zodpovedných za právny dohľad nad miestnymi menšinovými samosprávami zriedka obsahujú zmienku o používaní menšinových jazykov či o prípadných požiadavkách alebo iniciatívach týkajúcich sa používania týchto jazykov. Jazyková asimilácia, ako sme už naznačili vyššie, môže byť vysvetlením tohto problému.

Horeuvedené výroky sú vo všeobecnosti pravdivé, i keď za zmienku stojí skutočnosť, že v župách s vyššou koncentráciou menšinového obyvateľstva, napríklad v župe Baranya, v obciach obývaných nemeckou menšinou, jazyk úradného styku je často nemecký, alebo jeho miestny „švábsky“ dialekt. Situácia je podobná vo vzťahu k chorvátskemu jazyku v župe Bács-Kiskun, kým v župe Csongrád sa viac-menej udomácnilo používanie srbského a rumunského jazyka v činnosti miestnych orgánov verejnej správy.

Nedávne opatrenia vlády na podporu používania menšinových jazykov vo verejnom styku

Dôležitým krokom vpred v procese oživenia používania menšinových jazykov je skutočnosť, že do januára 2004 celoštátne menšinové samosprávy (s výnimkou arménskej) zostavili a prijali zoznam (krstných) mien danej menšinovej komunity. Táto záslužná činnosť bola podporená aj finančne Úradom pre národnostné a etnické menšiny a bola doplnená o dvojazyčné matričné zoznamy a príslušné informačné zabezpečenie. V záujme umožnenia uplatnenia práv daných zákonov, Úrad pre národnostné a etnické menšiny zabezpečil preklad formálneho textu úkonu uzatvárania manželstva do 14 jazykov.

C. Záver

Maďarské právne predpisy umožňujú široké používanie menšinových jazykov v miestnej verejnej správe. Avšak koniec koncov, v dôsledku pokročilej jazykovej asimilácie veľkej časti menšinových komunít a tiež v dôsledku nedostatočnej znalosti menšinových jazykov zamestnancami verejnej správy, môžeme konštatovať, že v Maďarsku, napriek úsiliu vlády, používanie

Gizela Szabómihályová, PhD. v súčasnosti vedie Jazykovú kanceláriu Gramma, v rámci ktorého sa spolupodieľa na organizovaní a realizácii výskumov v oblasti jazykovedy a príbuzných spoločenskovedných odborov, výsledky výskumnej činnosti aplikovať na riešenie konkrétnych otázok súvisiacich s jazykovým plánovaním, poskytovať jazykové služby súkromným osobám i organizáciám s cieľom prispievať k uplatňovaniu jazykových práv občanov. Zapojila sa do niekoľkých medzinárodných projektov zameraných na skúmanie používania menšinových jazykov. Je autorkou a spoluautorkou množstva vedeckých publikácií.

Gizela Szabómihályová

Používanie menšinových jazykov vo verejnom styku na Slovensku – možnosti a problémy

1. História a obyvateľstvo

Územie dnešného Slovenska bolo kedysi integrálnou súčasťou Uhorského kráľovstva. Nezávislý československý štát bol vyhlásený 28. októbra 1918, Slovenská republika vznikla 1. januára 1993. Podľa údajov ostatného sčítania ľudu, približne 15% z celkového počtu 5 379 455 obyvateľov Slovenskej republiky sa roku 2001 prihlásilo k inej národnosti (etnickej príslušnosti) ako slovenskej: ukazuje to na multietnický charakter krajiny. Najpočetnejšou menšinovou komunitou sú Maďari s 520 528 príslušníkmi (9,7% obyvateľov), po nich nasledujú Rómovia (89 920 – 1,7%), Česi (44 620 – 0,8%), Rusíni (24 201 – 0,4%), Ukrajinci (10 814 – 0,2%) a Nemci (5 405 – 0,1%). Maďarská, česká a rusínsko/ukrajinská menšina patria

k typu prihraničných menšín, spravidla žijú v regiónoch hraničiacich s krajinami ich pôvodu. Väčšina Rómov žije na východnom Slovensku. Príslušníci ostatných menšín žijú roztrúsene po celej krajine. (*Bližšie pozri: Euromosaic III, Lanstyák – Szabó Mihály, 2005.*)

2. Jazyková politika a legislatíva

Osobám patriacim k etnickým alebo jazykovým menšinám prináležia rovnaké ľudské práva a slobody ako členom väčšinového národa. Podľa ústavy Slovenskej republiky (1992, čl. 12) sa zakazuje akákoľvek diskriminácia, každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti a zakazuje sa akékoľvek úsilie smerujúce k odnárodňovaniu. Na druhej strane, Slovenská republika považuje menšinové práva za individuálne práva; slovenská vláda sa zasadzuje za princíp nediskriminácie, slovenský právny poriadok neuznáva princíp pozitívnej diskriminácie príslušníkov menšín.

V zmysle čl. 6 Ústavy, slovenský jazyk je štátnym jazykom Slovenskej republiky. Používanie slovenského jazyka vo verejnej sfére je obsiahlym spôsobom upravené Zákom o štátnom jazyku (1995; pozri podrobnejšie Daftary – Gál, 2000). Aj keď Zákon o štátnom jazyku si nekladie za cieľ siahnuť na používanie menšinových jazykov (alebo na jazyk cirkevných obrádov), v skutočnosti predpisuje používanie slovenského jazyka vo všetkých sférach verejného života a povoľuje dvojazyčnosť len v niektorých oblastiach - napríklad v kultúrnom živote, vzdelávaní a masmédiách – tu sa môžu používať okrem slovenčiny aj jazyky menšín. V zmysle príslušných ustanovení Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z r. 1950 a článkov 33 a 42 Ústavy SR z r. 1992, osoby patriace k menšinám majú nasledovné práva: právo rozširovať a prijímať informácie v ich jazyku, právo na vzdelanie v ich jazyku, právo používať ich jazyk v úradnom styku, a takisto právo na osvojenie si štátneho jazyka.

V súlade s vnútroštátnou legislatívou menšinové jazyky sa môžu používať na nasledovné účely: zaručuje sa zapísanie mien (krstných mien a priezvisk) v ich pôvodnej jazykovej podobe. Názvy miest a obcí sa môžu označiť v jazyku menšín na informačných tabuliach na hraniciach sídel len v prípade, že menšinová komunita tvorí aspoň 20% z celkového počtu obyvateľov danej obce. V jednaní pred súdom môže stránka neovládajúca štátny jazyk požiadať o služby úradného tlmočníka. Podľa zákonov o verejnom školstve, jazyk vyučovania na základných a stredných školách môže byť aj jazyk menšiny (bližšie o vzdelávaní pozri: Mercator – Education, 2005). Zákon o Slovenskom rozhlase a Slovenskej televízii umožňuje týmto verejnoprávnym médiám vysielateľ aj v jazyku menšín. Slovenská republika ratifikovala Rámcový dohovor Rady Európy o ochrane národnostných menšín z roku 1995 (účinný od r. 1998), Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov nadobudla účinnosť 1. januárom 2002. (Viacero právnych noriem týkajúcich sa používania menšinových jazykov je prístupných na webovej stránke Gramma Language Office, Jazyková politika, Jazykové práva a neprávosti; pozri tiež Šulaj – Olejník, 1998.)

3. Menšinové jazyky v úradnom styku

Podľa Zákona o štátnom jazyku, jazykom úradného styku a všeobecne, štátnej a miestnej správy, je slovenčina. Zákon o používaní jazykov menšín (účinný od 1. septembra 1999) však umožňuje príslušníkom menšinových komunít používať ich materinský jazyk v ústnom styku v obciach, kde podiel danej menšiny je najmenej 20% všetkých obyvateľov. V týchto obciach sa môžu predkladať úradom miestnej samosprávy a miestnej štátnej správy aj písomné podania v menšinovom jazyku, a na tieto sú úrady povinné v menšinovom jazyku aj odpovedať. Na žiadosť občana môžu byť niektoré rozhodnutia (napr. stavebné povolenia atď.) vydané okrem slovenského jazyka aj v jazyku menšiny. Od zamestnancov spomenutých úradov sa však nevyžaduje (dokonalá) znalosť menšinového jazyka. Podľa Zákona o verejných informáciách (a všeobecne, o slobodnom prístupe k informáciám z r. 2000), v obciach, kde je účinný Zákon o používaní jazykov menšín, informácie verejného záujmu musia byť zverejnené aj v menšinovom jazyku.

Problémy:

- a) Menšinový jazyk sa môže používať v mestách a obciach, kde podiel danej menšiny na celkovom počte obyvateľov je najmenej 20%. To znamená, že menšinové jazyky sa v zásade používajú najviac na úrovni NUTS 5: v 501 obciach sa môže používať maďarský jazyk (90% príslušníkov menšiny), v 83 obciach rusínsky jazyk (37,8%), v 6 obciach ukrajinský jazyk (3,9%) a v 54 obciach rómsky jazyk (22,1%). Na úrovni okresov (úroveň NUTS 4) môže používať svoj materinský jazyk v styku s úradmi len 62,6% Maďarov a 21,2% Rusínov, avšak vôbec ho nemôžu používať v styku s úradmi štátnej správy a regionálnej samosprávy na úrovni krajov (úroveň NUTS 3), keďže tieto všetky sídlia v mestách, kde je podiel príslušníkov menšiny hlboko pod 20%-nou hranicou. Na úrovni ústredných orgánov je slovenčina jediný akceptovaný jazyk, a menšinové jazyky sa nemôžu používať ani pri rokovaní parlamentu.
- b) Základné kritérium pre uplatnenie jazykových práv nie je počet používateľov daného menšinového jazyka v danom momente, ale údaj o počte osôb patriacich k danej menšine podľa posledného sčítania ľudu, hoci počet osôb hlásiacich sa k danému materinskému jazyku je vyšší ako počet osôb hlásiacich sa ku korešpondujúcej národnosti:

(sčítanie ľudu 2001)	Maďari	Rómovia	Rusíni
národnosť	520 528	89 920	24 201
materinský jazyk	572 929	99 448	54 907
%	10%	10,6%	126,8%

- c) Žiadosti môžu byť spravidla predkladané len na úradných formulároch, avšak len formuláre vo veciach príslušných miestnym úradom sú zo zákona dostupné aj v jazyku menšín; občania patriaci k menšinám v praxi takmer nemajú žiadnu možnosť predložiť svoje podania v ich materinskom jazyku. Počet rozhodnutí a uznesení, ktoré môžu byť publikované v menšinovom jazyku, je tiež malý. Podľa našej skúsenosti to znamená, že v úradoch sa maďarčina používa len v ústnom styku, a písomná komunikácia v maďarskom jazyku je minimálna (rovnaká je situácia aj v prípade ostatných menšinových jazykov). Prístupnosť úradných formulárov a administratívnych služieb v elektronickej forme ešte nie je všeobecným javom, navyše, formuláre v elektronickej podobe sú zatiaľ prístupné len v slovenskom jazyku.
- d) Prekážkou písomnej komunikácie v menšinových jazykoch je aj jazykový deficit: zamestnanci úradov neovládajú dostatočne právnu a odbornú terminológiu v menšinovom jazyku. Tento stav bol hlavným faktorom, ktorý nás motivoval pri založení Jazykovej kancelárie Gramma. Cieľom tejto organizácie je vytvoriť jazykové predpoklady pre optimálne využitie možností, ktoré poskytujú Zákon o používaní jazykov národnostných menšín na Slovensku a Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. V záujme dosiahnutia tohto cieľa, Gramma zorganizovala kurz pre zamestnancov miestnych samospráv z obcí, ktoré spadajú pod ustanovenia zákona o jazykoch menšín, so zameraním na existujúce možnosti používania maďarského jazyka v úradnom styku a súvisiace záležitosti. Keďže zákony Slovenskej republiky sa zverejňujú len v slovenskom jazyku, vytvorili sme preklady zákonov a ostatných právnych predpisov týkajúcich sa používania jazyka, pričom sme zjednotili doteraz používanú terminológiu. Priebežne pracujú na projekte prípravy maďarskej verzie slovenských úradných textov používaných pri výkone právomocí orgánov miestnej samosprávy (ako napr. formuláre rôznych žiadostí, oznamov, uznesení ap.)

Odkazy:

- Daftary, Farimah –Gál, Kinga 2000. *The new Slovak language law: Internal or external politics?* ECMI Working Papers # 8. <www.ecmi.de/publications/>
- EUROMOSAIC III.
http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/langmin/euromosaic/index_en.html
- Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella 2005. Hungarian in Slovakia. Fenyvesi, Anna ed. *Hungarian Language Contact outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language.* Studies in Language and Society 20. John Benjamins, 47–88.
- Mercator-Education 2005. *The Hungarian Language in Education in Slovakia.* Author: Ildikó Vančó. Regional Dossiers Hungarian. Fryske Akademy.

Dr. Sonja Novak-Lukanovič je vedeckou pracovníčkou Inštitútu pre etnické štúdie v Ljubljane. Je podpredsedníčkou Slovinskej asociácie pre aplikovanú jazykovedu, členkou Slovinskej národnej rady pri UNESCO, členkou Pracovnej skupiny pre menšiny v pracovnej komunite Alpy Adria za Slovinsko. Je autorkou niekoľkých publikácií zaoberajúcich sa s menšinovými jazykmi, kultúrou a vzdelávaním.

Sonja Novak – Lukanovič

POSTAVENIE MENŠINOVÝCH JAZYKOV V SLOVINSKU: právne aspekty a každodenná prax

1. Úvod

Územie, na ktorom bolo začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia vytvorené Slovinsko, nikdy nebolo etnicky homogénne. Počet etnických menšín, ich veľkosť a ich reálny ekonomický a politický vplyv sa menil v závislosti na zmenách politických hraníc. Najnovšia zmena štátnych hraníc nechala v Slovinsku „farebnú“ zmes príslušníkov neslovinských etnických komunít. Tieto môžeme začleniť do dvoch skupín: „klasické“ (teritoriálne) menšiny – taliansku a maďarskú, a novovytvorené etnické komunity (zahrňujúce predovšetkým príslušníkov ostatných národov bývalej Juhoslávie) vzniknulé ako výsledok novodobých procesov ekonomickej migrácie.

Podľa údajov ostatného sčítania ľudu roku 2002, celkový počet obyvateľov Slovinska je 1 milión 964 tisíc, z čoho väčšina deklarovala za svoj materinský jazyk slovinský jazyk (87,7% - 1 milión 723 tisíc). 3762 občanov, čo je 0,2% označila za svoj materinský jazyk taliančinu, 7713 (0,4%) maďarči-

nu a 0,2% rómčinu. Zvyšok – 8,6% - sú príslušníci iných etnických skupín s iným materinským jazykom: albánskej, chorvátskej, macedónskej, čierohorskej, moslimskej, srbskej.¹

Rámec menšinovej politiky v Slovinsku je založený na koncepte ochrany ľudských práv, na báze opatrení na ochranu menšín („pozitívnej diskriminácie“). Všetky štrukturálne premenné, ktoré sú tak výstižne teoreticky popísané Gilesom (Giles, 1977) a neskôr modifikované Neldem a jeho spolupracovníkmi (Nelde, 1996), boli zohľadnené slovinskými úradmi už v šesťdesiatych rokoch. V etnicky zmiešaných regiónoch Slovinska je uplatňovaný systém opatrení, zameraný na vytvorenie atmosféry a praxe kultúrneho pluralizmu.² Kultúrny pluralizmus v spomenutých etnicky zmiešaných regiónoch v Prekmurje (*pozn. prekl.: oblasť v povodí rieky Mura*), kde žije maďarská menšina a v slovinskej časti polostrova Istria (talianska menšina) je chápaný vo vzájomnej participácii príslušníkov menšiny i väčšiny. Na úrovni používania jazyka sa kultúrny pluralizmus prejavuje v dvojsmernom jazykovom prispôsobovaní sa.³

Osobitné práva, udelené talianskej a maďarskej menšine (ako klasickým menšinám) sú duálneho charakteru, keďže sú zároveň kolektívne i individuálne. Uznatie duálneho charakteru menšinových práv a implementácia „pozitívneho prístupu k ochrane práv menšín“ je definovaná v článku 64

-
- 1 Údaje sú prezentované v publikácii "Manjšine v prostoru Aple Jadran in čezmejno sodelovanje: Republika Slovenija" (Menšiny v regióne Alpy - Jadran a cezhraničná spolupráca: Slovinská republika), editori Novak-Lukanovič S., Jesih B. Štúdia je jednou z prác publikovaných v rámci Pracovného združenia Alpy - Jadran roku 2004, v slovinskom, nemecskom, talianskom a maďarskom jazyku.
 - 2 Práva zaručené ústavou sú podrobnejšie rozvedené v štatútoch zmienených dvoch etnicky zmiešaných regiónov (Prekmurje a Slovinská Istria). Etnicky zmiešané územie Prekmurje územnosprávne patrí k piatim obciam (Hodoš/Hodos, Moravske Toplice, Šalovci, Lendava/Lendva, Dobrovnik/Dobronak). Etnicky zmiešané územie na Slovinskej Istrii územnosprávne prináleží trom komunitám (Koper/Capodistria, Piran/Pirano, Izola/Isola).
 - 3 Výsledky dlhodobého terénneho výskumu (1987-1991) v rámci projektu "Etnická identita a interetnické vzťahy na slovinskom etnickom území", ktoré viedla prof. Albina Nečak Luk (Nečak Luk, A, Jesih, B. (eds), 1998, 2000).
 - 4 Osobitné práva pre taliansku a maďarskú menšinu zahŕňujú:
 - právo používania vlastného jazyka (na etnicky zmiešaných územiach majú slovinský a menšinový jazyk rovnaký status, a všetky verejné služby sú bilingválne);
 - slobodné používanie národných symbolov;
 - právo zakladania autonómnych organizácií a inštitúcií; - právo rozvíjať vlastnú kultúru;
 - právo na vzdelávanie a štúdium vo vlastnom jazyku a právo oboznamovať sa s históriou a kultúrou materského národa;
 - právo na informácie vo vlastnom jazyku;
 - právo posielat zástupcov do parlamentu a do miestnych orgánov;
 - právo nadväzovať styky so štátnymi orgánmi materského národa;
 - právo disponovať prostriedkami na efektívny výkon uvedených práv.
 Talianska a maďarská etnická menšina má právo byť priamo zastúpená na miestnej úrovni a takisto v Národnom zhromaždení.

Ústavy⁴ Slovenskej republiky, ktorá zakotvuje aj povinnosť štátu zabezpečiť realizáciu týchto osobitných práv, a to morálne i materiálne. Rovnosť je preto nie len vecou deklarácie, ale je aj uvedená do praxe každodenného života.

Pre druhú skupinu príslušníkov etnických menšín ústava Slovenskej republiky taktiež zaručuje právo prihlásiť sa k svojmu pôvodu. V zmysle článku 61 ústavy, títo občania môžu zakladať svoje organizácie a združenia, používať svoj jazyk a písmo, prezentovať a rozvíjať svoju osobitnú etnickú kultúru (Kovac, 1999).

Ústava Slovenskej republiky článku 11 uvádza: „Úradným jazykom Slovenskej republiky je jazyk slovinský. V oblastiach, kde žijú príslušníci talianskej a maďarskej etnickej menšiny, je úradným jazykom aj jazyk taliansky a maďarský“.

2. Postavenie menšinových jazykov

Príslušníci menšín majú v etnicky zmiešaných oblastiach právo používať svoj jazyk slobodne a bez obmedzení v súkromí i vo verejnom živote. V etnicky zmiešaných oblastiach sú ustanovenia týkajúce sa používania menšinových jazykov aplikované bez numerickej klauzuly. Predpisy upravujúce názvy obcí a ulíc a označovanie obcí, ulíc a budov sú zakotvené v celoštátnej legislatíve, ako aj v regionálnych právnych normách (Štatúty etnicky zmiešaných oblastí obsahujú osobitné ustanovenia). Úradný vestník Socialistickej republiky Slovinsko, č. 11/80, v článku 25 stanovuje: „V oblastiach, kde žijú príslušníci talianskej a maďarskej etnickej menšiny spolu s príslušníkmi slovinského národa, názvy obcí a ulíc alebo označenia sa uvádzajú v oboch jazykoch. Slovinský názov je hore a názov v menšinovom jazyku dole. Oba názvy majú rovnakú veľkosť.“

Príslušníci menšín môžu používať svoj jazyk v ústnej alebo písomnej forme v styku s orgánmi verejnej správy, súdmi a inými inštitúciami verejného charakteru, a majú právo na odpoveď v menšinovom jazyku.

Zákon o správnom konaní (Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 67/94) vo svojom článku 4 určuje, že orgány verejnej správy vykonávajú svoju činnosť, uskutočňujú konanie a vydávajú právne a iné dokumenty v slovinskom jazyku a v jazyku etnickej menšiny, ak klient žijúci v tejto oblasti, používa taliansky alebo maďarský jazyk. Ak orgán prvej inštalácie viedol konanie v taliančine alebo maďarčine, rozhodnutie vydané na vyššej úrovni musí byť tiež v menšinovom jazyku. Zákon o zamestnancoch štátnych orgánov (Zbierka zákonov č. 15/90) stanovuje v odstavci 2 článku 4, že aktívna znalosť slovinského jazyka je podmienkou prijatia zamestnancov na vyššej úrovni riadenia, zamestnancov, ako aj členov odborného technického personálu, ktorí prichádzajú do priameho kontaktu so stránkami; v oblasti-

ach, kde taliansky a maďarský jazyk majú rovnaké postavenie ako slovinský jazyk, analogicky tieto podmienky platia aj pre znalosť príslušného menšinového jazyka. Znalosť menšinových jazykov oprávňuje zamestnanca na finančný príplatok. Citujem Zbierku zákonov, č. 82/94, článok 10: „Na území miestnych komunít, kde žijú príslušníci talianskej a maďarskej etnickej menšiny, pre systemizované miesta, na ktorých Zákon o vnútornej organizácii a systemizácii miest predpokladá znalosť jazyka menšinovej komunity, základný plat sa zvyšuje o: 6% v prípade aktívnej znalosti jazyka etnickej komunity a o 3% v prípade pasívnej znalosti jazyka etnickej komunity.“

Používanie jazykov etnických menšinových komunít je zaručené aj v iných dôležitých zákonoch: v *Zákone o matrikách*, v *Zákone o osobných identifikačných dokumentoch* a v *Zákone o pasoch pre občanov Slovenskej republiky*. **Dvojazyčné dokumenty sú povinne vydávané pre všetkých obyvateľov etnicky zmiešaných oblastí, bez ohľadu na ich etnickú príslušnosť.** Okrem občianskych preukazov a pasov (tieto dokumenty sú trojjazyčné – údaje sú uvedené v slovinskom, anglickom a talianskom alebo maďarskom jazyku), rad ďalších dokumentov je dvojazyčných: vodičské preukazy, preukazy o osvedčení vozidla, preukazy poistenca atď.

Zákon o súdoch (Zbierka zákonov č. 19/94) predpisuje vo svojom článku 5, že „v oblastiach, kde žijú príslušníci pôvodnej talianskej alebo maďarskej komunity, súdy konajú aj v talianskom alebo maďarskom jazyku, ak občan žijúci v týchto oblastiach používa taliansky alebo maďarský jazyk.“

Všetky náklady spojené s dvojazyčnou komunikáciou hradí súd a nie občan. Dvojazyčné pojednávania môže viesť len sudca alebo zamestnanec, ktorý absolvoval skúšku v talianskom alebo maďarskom jazyku. Toto pravidlo platí rovnako pre súdnych hodnotárov, ktorí sa zúčastňujú dvojazyčných pojednávaní. Získanie kvalifikácie pre vedenie dvojazyčných pojednávaní je odmeňované špeciálnym finančným príspevkom.

3. Modely dvojazyčného vzdelávania

Zásady dnešnej jazykovej politiky a vzdelávacej praxe v Slovinsku pramenia v pozitívnom prístupe k ochrane menšín a v dlhoročných tradíciách. Vzhľadom na rozdielne historické okolnosti, premenlivé sociálno-demografické podmienky ako aj niektoré medzinárodné záväzky, v etnicky zmiešaných oblastiach Slovinska sa presadili dva modely/typy dvojazyčného vzdelávania, ktoré sa vzťahujú rovnako na príslušníkov väčšiny a menšiny:

V prvom modeli vyučovací proces prebieha v materinskom jazyku a ďalší/druhý jazyk sa vyučuje ako povinný predmet. Tento model sa aplikuje v slovinsko-talianskom zmiešanom regióne Slovenskej Istrie.

V druhom modeli sú oba jazyky – materinská reč a druhý jazyk – jazykmi vyučovania a povinnými predmetmi. Tento model je praktizovaný v slovinsko-maďarskom zmiešanom regióne Prekmurje.

Vzdelávanie pre príslušníkov talianskej a maďarskej menšiny je integrálnou súčasťou systému všeobecného vzdelávania v Slovinsku. Okrem základných cieľov a úloh má vzdelávanie v etnicky zmiešaných oblastiach aj niektoré ďalšie úlohy a ciele, ktoré sú stanovené osobitným zákonom.⁵ Príslušníci menšín majú právo na vzdelanie v ich materinskom jazyku, právo oboznamovať sa s kultúrou a dejinami svojho materského národa, ako aj prostredia, v ktorom žijú. Oba aplikované modely sú udržiavacie/obohacovacie modely (podľa klasifikácie Skutnabb-Kangas, T., 1981), ich sociálnym cieľom je kultúrny pluralizmus, kým jazykovým cieľom je dvojsmerný bilingvalizmus (funkčný bilingvalizmus). Učebné osnovy sú prispôsobené špecifickým etnickým okolnostiam, osnovy slovinských škôl sú doplnené o odkazy na maďarskú/taliansku históriu, geografiu a kultúru.

Slovinský právny poriadok garantuje príslušníkom národnostných menšín právo zúčastniť sa na tvorbe učebných plánov škôl na všetkých stupňoch a na tvorbe výchovných programov škôlok pôsobiacich na etnicky zmiešaných územiach Slovinska.⁶

4. Situácia v každodennom živote: prezentácia niektorých údajov z výskumu

V etnicky zmiešaných oblastiach vytvára vyššie popísaný právny systém podmienky pre používanie materinského jazyka vo všetkých doménach, pričom napomáha jednotlivcom porozumieť komplexite a protirečivosti spoločnosti a formovať tak vzťahy tolerance a chápania rôznorodosti.

Etnolingvistická vitalita menšinového jazyka závisí predovšetkým od: implementácie politických zámerov (rôzne opatrenia vo vzdelávaní, používanie menšinového jazyka vo verejnom styku, v médiách, aktívne rozvíjanie jazyka ...), ktorá vytvára podmienky pre

- schopnosti (kapacitu)
- príležitosti
- postoje

Berúc do úvahy všetky tieto fakty, mali sme veľký záujem prezentovať výskumné údaje popisujúce tieto tri dôležité kategórie – schopnosti, príležitosti a postoje. Viacerí autori (Fishman, 1964, Baker, 1992, Ryan & Giles,

5 Zákon o osobitných právach talianskej a maďarskej etnickej komunity - Zbierka zákonov, 11. 5. 2001, č. 35, ss. 4044-4047, pojednáva o implementácii práv talianskej a maďarskej etnickej komunity v oblasti predškolskej výchovy, základného vzdelania, nižšej a strednej odbornej prípravy, strednej technickej alebo odbornej prípravy a stredného všeobecného vzdelávania.

6 Rada expertov Slovinskej republiky pre všeobecné vzdelávanie, Výbor pre vzdelávanie menšín.

1982....) predostreli, že postoje majú rozhodujúci vplyv na proces jazykových variácií a zmien, jazykové plánovanie, zachovanie alebo stratu jazyka danej komunity.

V tomto príspevku sú prezentované len analýzy niektorých otázok a odpovedí z príslušného výskumného dotazníka.⁷

4.1. Schopnosť (kapacita)

miesto	rok	Etnická príslušnosť		Slovinský jazyk	Menšinový jazyk
Lendava	1994	Slovinci	priemer	2,10	4,27
			štand. odchýlka	0,940	1,442
		Maďari	priemer	2,74	2,25
			štand. odchýlka	1,085	0,954
		Iní	priemer	3,04	4,92
			štand. odchýlka	1,289	1,484
Pobrežie	1994	Slovinci	priemer	2,06	3,29
			štand. odchýlka	1,007	1,375
		Taliani	priemer	2,85	1,64
			štand. odchýlka	1,256	0,84
		Iní	priemer	2,64	3,73
			štand. odchýlka	1,155	1,526

Schopnosť používať menšinový jazyk = zodpovedajúca úroveň znalosti jazyka. (Prezentácia niektorých dát z výskumu autoevaluácie jazykových schopností respondentov, týkajúcich sa jazyka väčšiny a menšiny.)

Stupnica: 1=veľmi dobrý, 2=pomerne dobrý, 3=dobrý, 4=zlý, 5=veľmi zlý

	N	Priemer	Štandardná odchýlka
Priemer – rodina	214	4,133	0,9396
Priemer – priatelia	214	3,404	0,8043
Priemer – práca	167	2,886	0,7233
Priemer – iní	213	2,969	0,6779

	N	Priemer	Štandardná odchýlka
Priemer – rodina	361	1,569	0,9012
Priemer – priatelia	361	1,814	0,8976
Priemer – práca	300	1,810	0,8581
Priemer – iní	363	1,564	0,6881

4.2. Príležitosť

Príležitosť v rôznych komunikačných situáciách v Lendave:

Maďarská menšina

Slovinci

⁷ Pozri odkaz č. 3.

Legenda: 1 – len slovinsky, 2 – väčšinou slovinsky, 3 – slovinsky i jazykom menšiny, 4 – najmä jazykom menšiny, 5 – výlučne jazykom menšiny.

	N	Priemer	Štandardná odchýlka		N	Priemer	Štandardná odchýlka
Priemer – rodina	181	3,939	1,0395	Priemer – rodina	401	1,258	0,6661
Priemer – priatelia	177	3,073	0,8920	Priemer – priatelia	406	1,433	0,6790
Priemer – práca	120	3,217	1,2581	Priemer – práca	316	1,446	0,8010
Priemer – iní	182	2,836	0,9056	Priemer – iní	407	1,254	0,5234

	Slovinci	Maďari	Ostatní
Dvojazyčné vzdelávanie (DV) vzájomne približuje žiakov slovinskej a maďarskej národnosti	1.96	1.54	1.98
Deti sa rady učia maďarsky	3.40	2.66	3.21
Učitelia majú adekvátnu znalosť slovinčiny	2.46	2.05	2.33
Na hodinách by sa viac malo hovoriť po maďarsky	3.57	2.29	3.27
Učenie sa iného cudzieho jazyka miesto maďarčiny by bolo vhodnejšie	2.84	3.95	2.98
Deti sa rady učia slovinsky	2.11	2.15	2.11
Na hodinách by sa viac malo hovoriť slovinsky	2.37	3.25	2.69
Učitelia majú adekvátnu znalosť maďarčiny	2.58	2.71	2.50
DV poskytuje dostatočné vzdelanie pre ďalšie štúdium	2.63	2.06	2.58
Maďarskej kultúre by sa mal dať v učebných plánoch väčší priestor	2.94	2.03	2.59
Používanie dvoch jazykov vyučovacom procese je rušivé	2.68	3.51	2.95
DV by mali navštevovať len maďarskí žiaci	3.53	4.27	3.56
Jednozyčné vyučovanie by bolo vhodnejšie	3.03	4.08	3.27

Príležitosť v rôznych komunikačných situáciách v pobrežnom regióne:

	Slovinci	Taliani	Ostatní	Spolu
Jestvujúci model vzájomne zblízuje talianske a slovinské deti	2.13	2.03	2.21	2.11
Slovinské deti sa rady učia taliančinu	1.97	2.09	2.13	2.03
Učitelia majú adekvátne znalosti slovinského jazyka	1.71	2.02	1.74	1.79
Počet hodín taliančiny na slovinských školách by sa mal zvýšiť	3.03	2.11	2.87	2.76
Taliančiny treba nahradiť iným cudzím jazykom	3.27	4.07	3.57	3.54
Talianske deti sa rady učia slovinský jazyk	2.57	1.93	2.48	2.34
Počet hodín slovinského jazyka v talianskych školách by mal byť vyšší	2.32	2.76	2.68	2.49
Učitelia majú zodpovedajúce znalosti taliančiny	1.93	2.45	2.07	2.10
Škola s talianskym vyučovacím jazykom poskytuje adekvátne znalosti pre ďalšie štúdium	1.94	1.68	1.96	1.87
Talianskej kultúre by sa mal venovať väčší priestor v učebných osnovách slovinských škôl	2.88	1.83	2.54	2.53
Slovinskej kultúre by sa mal na školách s talianskym vyučovacím jazykom venovať väčší priestor	2.33	2.06	2.38	2.26
Školy s talianskym vyučovacím jazykom by mali navštevovať len talianske deti	3.46	3.64	3.78	3.55
Dvojязыčné vyučovanie by bolo lepšie	3.37	3.35	3.10	3.32

talianska menšina

Slovinci

Legenda: 1 – len slovinsky, 2 – väčšinou slovinsky, 3 – slovinsky i jazykom menšiny, 4 – najmä jazykom menšiny, 5 – výlučne jazykom menšiny.

4.3. Postoje

Postoje k dvojязыčnému vyučovaniu v Lendave (nižšia hodnota znamená vyššiu mieru súhlasu s názorom):

DV = dvojязыčná (bilingválna) škola

Postoje k dvojazyčnému vzdelávaciemu modelu v pobrežnom regióne (nižšia hodnota znamená silnejšiu mieru súhlasu s daným tvrdením)

Analýza odpovedí ukazuje štatistické rozdiely medzi jednotlivými skupinami, čo naznačuje, že jednotlivci pripisujú rozličný význam/dôležitosť jednotlivým tvrdeniam/výrokom.

4. Záver

Ochrana etnických menšín v Slovinsku je založená na týchto princípoch:

- etnicky zmiešané územie,
- systém kolektívnych práv,
- absencia *numerus clausus*,
- aktívna spoluúčasť (menšín) na procese tvorby právnych noriem (právo veta),
- osobitný finančný fond.

Napriek všetkým spomenutým pozitívnym aspektom, empirické výsledky výskumu (úroveň znalosti jazyka menšiny, príležitosti na jeho používanie, postoje k dvojazyčnému vzdelávaniu) ukázali, že na etnicky zmiešaných územiach sa stratégia jazykového prispôsobovania vo formálnych situáciách spravidla prikláňa k uprednostňovaniu väčšinového jazyka pred udržiavaním vlastného jazyka. Jednostranné jazykové prispôsobovanie poukazuje na nevyrovnaný sociálny jazykový status, v ktorom prevláda diglosia.

Odkazy:

- Baker, C. (1992) Attitudes and language. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, J. (1964) Language maintenance and language shift as fields of inquiry. *Linguistics* 9, 32-70.
- Giles H. (1977) Language, Ethnicity and Intergroup Relations. Academic Press, London, New York, San Francisco.
- Komac, M. (1999) Protection of Ethnic Communities in the Republic of Slovenia. Institute for Ethnic Studies, Ljubljana.
- Nečak-Luk A., Jesih B. (ur.) (2000) Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru- urejanje medetničnih odnosov v Lendavi. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 208 page.
- Nečak Lük, A., Muskens, G., Novak-Lukanovič. S. (ur.) (2000) Managing the Mix thereafter: Comparative Research Into Mixed Communities in Three Independent successor States. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.
- Nelde, P. and others (1996), Euromosaic. Luxembourg: office for Official Publications of the European communities.
- Novak-Lukanovič, S. (2003). Jezikovno prilagajanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 42, str.38-60.
- Novak Lukanovič S., Jesih B. (eds) (2004) Manjšine v prostoru Alpe Jadran in čezmejno sodelovanje: Slovenija. Trento: Delovna skupina za manjšine Alpe-Jadran..
- Ryan, E. B. and Giles, H. (1982) Attitudes Towards Language Variation: Social and Applied Contexts. London: Edward Arnold.